



JURIDISKA FAKULTETEN  
vid Lunds universitet

Thea Palmqvist

# Ung, dum och särbehandlad

En straffteoretisk granskning av särbehandlingen av unga lagöverträdare i  
påföljdssystemet

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet  
30 högskolepoäng

Handledare: Christian Häthén

Termin för examen: VT 2018

# Innehåll

<b>SUMMARY</b>	<b>1</b>
<b>SAMMANFATTNING</b>	<b>2</b>
<b>FÖRORD</b>	<b>3</b>
<b>FÖRKORTNINGAR</b>	<b>4</b>
<b>1 INLEDNING</b>	<b>5</b>
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställning	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Metod	7
1.6 Perspektiv	9
1.7 Forskningsläge	9
1.8 Material	10
1.9 Terminologi	11
1.10 Disposition	12
<b>2 STRAFFTEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER</b>	<b>13</b>
2.1 Allmänt om straffteori	13
2.1.1 Absoluta och relativa straffteorier	14
2.1.2 Allmänprevention	15
2.1.2.1 Tre varianter av allmänprevention	15
2.1.2.2 Har allmänprevention någon effekt?	16
2.1.3 Individualprevention	18
2.1.3.1 Tre varianter av individualprevention	18
2.1.3.2 Har individualprevention någon effekt?	20
2.2 Andra grundläggande principer för påföljdssystemet	21
2.2.1 Proportionalitetsprincipen	21
2.2.2 Rättvis principen	23
2.2.3 Likabehandlingsprincipen	24
2.2.4 Humanitetsprincipen	25
2.3 Sammanfattning	26

<b>3</b>	<b>GRUNDERNA FÖR SÄRBEHANDLINGEN</b>	<b>27</b>
3.1	Historisk bakgrund	27
3.2	Antaganden kring ungas utveckling	29
3.2.1	Unga har en outvecklad ansvarsförmåga	30
3.2.2	Unga är sanktionskänsliga	30
3.2.3	Unga testar gränser	31
3.3	Barnkonventionens betydelse	32
3.4	Resonemang i förarbeten	34
3.5	Sammanfattning	36
<b>4</b>	<b>SÄRBEHANDLINGENS UTFORMNING</b>	<b>38</b>
4.1	Straffmätning	38
4.1.1	Ålder som förmildrande omständighet	39
4.1.2	Straffreduktion på grund av ålder	39
4.1.2.1	Straffreduktion för bötesstraff	40
4.1.2.2	Straffreduktion för fängelsestraff	41
4.2	Påföljdsvalet	42
4.2.1	Synnerliga skäl för omyndiga unga lagöverträdare	43
4.2.2	Särskilda skäl för myndiga unga lagöverträdare	44
4.3	Ungdomspåföljderna	45
4.3.1	Ungdomsvård	45
4.3.1.1	Allmänt	45
4.3.1.2	Innebörden av ungdomsvård	46
4.3.1.3	Förutsättningar för ungdomsvård	47
4.3.2	Ungdomstjänst	48
4.3.2.1	Allmänt	48
4.3.2.2	Innebörden av ungdomstjänst	48
4.3.2.3	Förutsättningar för ungdomstjänst	49
4.3.3	Sluten ungdomsvård	51
4.3.3.1	Allmänt	51
4.3.3.2	Innebörden av sluten ungdomsvård	51
4.3.3.3	Förutsättningar för sluten ungdomsvård	52
4.3.4	Nya ungdomspåföljder?	53
4.4	Sammanfattning	54
<b>5</b>	<b>UNGDOMSBROTTLIGHETEN IDAG</b>	<b>55</b>
5.1	Ungdomsbrottslighetens omfattning och karaktär	55
5.1.1	Hur omfattande är ungdomsbrottsligheten?	55
5.1.2	Vilka brott begår ungdomar?	57
5.2	Ungdomsbrottslighetens utveckling	59
5.3	Orsaker till ungdomsbrottsligheten	62
5.4	Sammanfattning	65

<b>6 ANALYS</b>	<b>67</b>
<b>6.1 Straffteoretiskt inflytande på särbehandlingen</b>	<b>67</b>
<b>6.2 Möjliga intressekonflikter</b>	<b>70</b>
6.2.1 Behandlingstanken kontra proportionalitetsprincipen	70
6.2.2 Behandlingstanken kontra likabehandlingsprincipen	72
6.2.3 Behandlingstanken kontra allmänprevention	72
6.2.4 Humanitetsprincipen kontra proportionalitetsprincipen	73
6.2.5 Humanitetsprincipen kontra likabehandlingsprincipen	74
6.2.6 Humanitetsprincipen kontra allmänprevention	75
<b>6.3 Resonemang kring intresseavvägningen</b>	<b>75</b>
<b>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</b>	<b>81</b>
<b>RÄTTSFALLSFÖRTECKNING</b>	<b>89</b>

# Summary

Juvenile delinquents have had a special position in the Swedish penal system for a long time. Today, a person committing a crime before the age of twenty-one will be treated differently than an adult offender. Inter alia, the juvenile delinquent gets a reduced sanction because of the “juvenile discount”, benefits a higher threshold for being sentenced to custodial sanctions, and can be sentenced to particular juvenile sanctions. This special treatment is founded on assumptions that juveniles have an un-developed sense of responsibility, that they are more sensitive to punishment and that “testing the limits” is a part of their growth. Furthermore, the UN Convention on the Rights of the Child, which Sweden is bound to follow by international law, demands certain handling of the juveniles in the penal system.

Recently, the criminal politics have started to turn to tougher responses towards juvenile delinquents, not least with the two proposals of new legislation *Ds 2017:25 Nya ungdomspåföljder* and *dir. 2017:122 Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år*. What the special treatment of juvenile delinquents should be like, but also its whole existence concerning juveniles in the age of 18–20 years old, is therefore now under discussion. Against this backdrop, the aim of the thesis has been to examine whether there is a risk of clash of interests between the general interests of the penal system, and the interests of treating juvenile delinquents differently. Moreover, the aim has been to illuminate the balancing act of the discordant interests from two perspectives, a perspective of penal theory and a criminological perspective.

From a perspective of penal theory, the risk of clash of interests is primarily between individual prevention by rehabilitation and humanity on one hand, and proportionality and general prevention on the other. Particularly, the risk is forthcoming if the above-mentioned proposals enter into force since the current balance in the penal system then will be wobbled. However, the proposals are hard to justify from a penal theoretical point of view, especially since some measures rather seem to be political signals than efficient solutions to stated issues.

From a criminological perspective, there is little supporting that the juvenile delinquency is a growing problem about to degenerate. Certainly, juveniles are a group with high crime rate, but most of the criminality consists of minor offences. Furthermore, nothing indicates that the juvenile delinquency has increased neither in extent nor seriousness. From a criminological perspective, no reason exposes that would plead for radical changes of the current system either.

# Sammanfattning

Unga lagöverträdare har sedan lång tid tillbaka innehaft en särställning i det svenska påföljdssystemet. Den som begår brott innan tjuogoett års ålder behandlas idag annorlunda än den vuxne lagöverträdaren. Bland annat får den unge lagöverträdaren sitt straff reducerat genom den så kallade ungdomsrabatten, åtnjuter särskilt skydd mot frihetsberövande påföljder och kan dömas till särskilda påföljder avsedda endast för ungdomar. Särbehandlingen grundar sig på antaganden om att unga har en outvecklad ansvarsförmåga, att de är särskilt sanktionskänsliga och att det dessutom ingår i deras utveckling att testa gränser. Vidare ställer barnkonventionen, vilken Sverige är folkrättsligt bunden av, särskilda krav på hur unga ska hanteras i påföljdssystemet.

På senare tid har de kriminalpolitiska vindarna blåst mot att ta hårdare tag om de unga lagöverträdarna, inte minst genom Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder* och dir. 2017:122 *Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år*. Särbehandlings utformning, och även existens vad gäller myndiga unga lagöverträdare, är således i ropet. Mot bakgrund av detta har uppsatsens syfte varit att undersöka huruvida det finns risk för intressekonflikter mellan de intressen som görs gällande i påföljdssystemet i stort och särbehandlingen av unga lagöverträdare, samt belysa balansgången mellan motstridiga intressen ur ett straffteoretiskt och kriminologiskt perspektiv.

Ur ett straffteoretiskt perspektiv har det framför allt visat sig finnas risk för intressekonflikter mellan individualpreventiv behandling och humanitetsprincipen å ena sidan, samt proportionalitetsprincipen och allmänprevention å andra sidan. Denna risk föreligger särskilt om ovan nämnda reformförslag går igenom eftersom nuvarande balans i påföljdssystemet då sätts i gungning. Det har dock visat sig att förslagen till stor del är straffteoretiskt svårmotiverade, framför allt då några åtgärder snarare tycks utgöra signalpolitik än bevisat effektiva lösningar på konstaterade problem.

Ur ett kriminologiskt perspektiv har det visat sig finnas lite stöd för att ungdomsbrottsligheten skulle vara ett växande problem på väg att urarta. Visserligen är ungdomar en brottsaktiv grupp, men den mesta brottslighet som begås av ungdomar är av lindrig karaktär. Dessutom tyder ingenting på att ungdomsbrottsligheten har ökat varken i omfattning eller allvar. Ur ett kriminologiskt perspektiv uppenbarar sig således inte heller någon anledning till radikala förändringar av nuvarande system.

# Förord

Att läsa förord till examensarbeten har under hela denna uppsatstid varit något av ett ”guilty pleasure”. Jag har funnit något fängslande i att ta del av andras känslofyllda (eller icke-känslofyllda) yttringar på tröskeln till ett vuxet liv som nyexaminerad jurist. Så vips, blev det min tur att skriva de där orden. Att få vara lite klyschig, lite känslösam, lite lycklig och lite olycklig. Check på det.

Så – tack till Christian Häthén, för all din nedlagda tid.

Tack Marie och alla medarbetare på Lagerlöfs Advokatbyrå. För att ni tog emot mig med öppna armar redan som praoelev och sedan har gett mig den bästa juridiska uppfostran man kan tänka sig.

Tack till mina vänner som gjort hela tiden i Lund. Ett särskilt tack till Hilda och Rebecka. Utan er vet jag inte vad jag hade gjort. Jag hade i alla fall haltat runt, i en betydligt tråkigare tillvaro, utan mina två känslomässiga kryckor.

Tack mormor. För din livsglädje och för ditt totala ointresse av vad andra människor tycker och tänker. Du är min största idol.

Tack mamma och pappa. För er kärlek, er tid och ert engagemang. Jag tror bestämt att jag har världens bästa föräldrar. Min tacksamhet och kärlek till er är obeskrivlig.

Tack Gustav. Även om en juristexamen kändes långt borta, kändes den tusen gånger troligare än att jag faktiskt skulle träffa mitt livs kärlek (klädd i egensydd clownhatt på en tjänstemannakickoff i Lillsjödalen). Nu går det inte att föreställa sig livet utan dig (men jag föredrar dig utan clownhatt). Tack för att du är du och för att du är min.

Toppen, där grät jag en skvätt också. Tur att uppsatsen lämnas in i PDF-format.

Lund, 20 maj 2018

*Thea Palmqvist*

# Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommittén	FN:s kommitté för barnets rättigheter
BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
Cit.	Citerad
Dir.	Kommittédirektiv
Ds	Promemoria i departementsserien
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
Ibid.	Ibidem (på samma ställe)
Jfr	Jämför
LSU	Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård
LUL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsform
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar



# 1 Inledning

## 1.1 Bakgrund

Hur unga lagöverträdare ska hanteras inom påföljdssystemet har alltid varit en omdiskuterad fråga med åsikter av blandad karaktär. Å ena sidan framställs de unga lagöverträdarna som känsliga offer av ungdomens naturliga dumdrighet. Allt de behöver är således en fast vägledande hand att hålla i på vägen mot ett liv som laglydiga vuxna. Å andra sidan finns bilden av stökiga ligister som inte lärt sig veta hut, vilka måste bemötas med tydliga konsekvenser och strama riktlinjer för att inte växa upp till tungt kriminella vuxna. Balansgången mellan dessa synsätt är varken enkel eller självklar.

Länge har såväl humanitetsprincipen som de ungas tänkta behandlingsbehov varit starka skäl för särbehandlingen av unga lagöverträdare, vilka därmed också påverkat särbehandlingen utformning.<sup>1</sup> På senare år har dock vindarna börjat vända och från politiskt håll har röster höjts om hårdare tag mot de unga lagöverträdarna.<sup>2</sup> I juni 2017 utkom i denna anda en promemoria från Justitiedepartementet med förslag om två nya ungdomspåföljder i syfte att se till att det alltid finns en tillämplig ungdomspåföljd som är tillräckligt ingripande i förhållande till brottets allvar och tidigare brottslighet.<sup>3</sup> I december 2017 tillsatte vidare regeringen en utredning för att föreslå vilka ändringar som behövs för att helt utesluta unga lagöverträdare mellan 18–20 år från särbehandlingen.<sup>4</sup>

Förändringens vindar ger anledning till reflektion. Det verkar som att de grunder särbehandlingen vilar på inte längre anses lika beaktansvärda, eller att det nu åtminstone finns andra intressen i samhället som påkallar förändring av systemet. Utvecklingen väcker frågor kring vilka grunder särbehandlingen egentligen vilar på, vilka motstående intressen det finns till dessa grunder samt vilka intressekonflikter som riskerar att uppstå i påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Svaret på sådana frågor kan delvis sökas i straffteorin och dess tillhörande principer, vilken försöker besvara hur och varför människor som överträder samhällets normer bestraffas. Det finns dock även intressanta kopplingar att göra till kriminologin för att undersöka huruvida dagens ungdomsbrottslighet föranleder att systemet bör se ut på ett visst sätt.

---

<sup>1</sup> Jfr Persson s. 105.

<sup>2</sup> Se t.ex. motion 2017/18:880; motion 2017/18:1013; motion 2017/18:1776; motion 2017/18:3191; motion 2017/18:3569; motion 2017/18:3576.

<sup>3</sup> Se Ds 2017:25 Nya ungdomspåföljder.

<sup>4</sup> Se dir. 2017:122 Skärpa regler för lagöverträdare 18–20 år.

## 1.2 Syfte

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka huruvida det finns risk för konflikter mellan de intressen som görs gällande inom påföljdssystemet i stort och särbehandlingen av unga lagöverträdare, samt belysa balansgången mellan sådana motstridiga intressen ur ett straffteoretiskt och kriminologiskt perspektiv.

## 1.3 Frågeställning

För att uppfylla ovannämnda syfte lyder uppsatsens huvudsakliga frågeställning som följer:

- Finns det risk för intressekonflikter då unga lagöverträdare särbehandlas och hur kan i sådana fall intresseavvägningen motiveras ur ett straffteoretiskt och kriminologiskt perspektiv?

För att besvara uppsatsens huvudsakliga frågeställning ska följande delfrågeställningar besvaras:

- Varför särbehandlas unga lagöverträdare?
- Hur särbehandlas unga lagöverträdare?
- Hur ser dagens ungdomsbrottslighet ut?

Uppsatsens delfrågeställningar kommer besvaras i kapitel två till fem. Därefter kommer den huvudsakliga frågeställningen besvaras i uppsatsens avslutande kapitel, för att därigenom uppfylla uppsatsens övergripande syfte.

## 1.4 Avgränsningar

Då särbehandlingen av unga lagöverträdare är ett vidsträckt område måste vissa avgränsningar göras för att hålla uppsatsen kärnfull och inom en rimlig omfattning.

Till att börja med behandlar uppsatsen främst särbehandlingen av unga lagöverträdare i påföljdssystemet, vilket innebär att straffmätning och påföljdsval kommer stå i fokus. Processrättsliga aspekter lämnas således utanför uppsatsen, likväl frågor som rör verkställigheten av påföljden.

Uppsatsen problematiserar vidare inte vem som bör räknas som en ung lagöverträdare i juridisk mening.<sup>5</sup> En sådan utredning hade krävt fördjupning i andra vetenskapliga discipliner vilket det inte finns utrymme till i denna uppsats.<sup>6</sup>

Vidare är uppsatsen endast inriktad på svensk straffrätt och någon komparativ metod tillämpas inte. Denna avgränsning har gjorts eftersom uppsatsen avser granska systemet *inifrån* och inte utifrån. Avgränsningen innebär dock inte att alla internationella aspekter utesluts då såväl internationellt material som FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) behandlas.

Slutligen har uppsatsens kriminologiska kapitel, kapitel fem, krävt avgränsningar för att hålla kapitlet på en översiktlig nivå. Avsikten är att ge läsaren en viss kännedom om ungdomsbrottslighetens kriminologiska aspekter för att ge ämnet ett vidare perspektiv. Kapitlet befinner sig därför medvetet på en relativt ytlig nivå och gör inte anspråk på att ge en heltäckande kriminologisk redogörelse för ungdomsbrottsligheten. Någon djupgående problematisering kring olika kriminologiska aspekter görs således inte.

## 1.5 Metod

I huvudsak utgår uppsatsen från en *rättsanalytisk metod* vilken, som namnet antyder, syftar till att analysera rätten. Rätten ska då inte bara fastställas, utan också kritiskt granskas. Materialvalet blir således friare än när den strikt rättsdogmatiska metoden tillämpas. Dessutom tillåts allmänt erkända värderingar i samhället ta plats på ett sätt som inte är möjligt inom den rättsdogmatiska metoden.<sup>7</sup> Den rättsanalytiska metodens uppgift är inte att i första hand utröna vad som är ”den rätta regeln” utan snarare finna argument för och emot olika regler och lösningar. Tyngdpunkten måste inte ligga på reglernas innebörd utan istället på vilka grunder dessa har och hur de fungerar.<sup>8</sup> Denna metod ter sig således lämplig för uppsatsens ämnesval, syfte och frågeställning då uppsatsen inte ämnar fastställa gällande rätt, utan snarare analysera vilka grunder som finns för denna.

Inom ramen för den rättsanalytiska metoden ingår det dock också att fastställa gällande rätt, för att sedan kunna analysera den.<sup>9</sup> Uppsatsen har därför även

---

<sup>5</sup> I begreppet ”unga lagöverträdare” inkluderas personer mellan 15–20 år, se avsnitt 1.9.

<sup>6</sup> Det hade exempelvis varit relevant att undersöka biologiska, psykosociala och neurologiska faktorer, se Persson s. 55 ff.

<sup>7</sup> Sandgren (2015) s. 45 ff.

<sup>8</sup> Sandgren (2016) s 726.

<sup>9</sup> Jfr Sandgren (2015) s. 46.

inslag av den *rättsdogmatiska metoden*, särskilt i kapitel fyra, varför denna metod också ska beröras.

Den rättsdogmatiska metoden går, så som ovan antytts, ut på att fastställa gällande rätt. Materialet är således också begränsat till de allmänt accepterade rättskällorna: lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten samt doktrin. En historisk förståelse för lagstiftningens bakgrund är också av betydelse inom den rättsdogmatiska metoden för att förstå den nu gällande rätten.<sup>10</sup> En sådan historisk bakgrund ges i uppsatsens avsnitt 3.1. Till skillnad från den rättsanalytiska metoden ska vidare den rättsdogmatiska metoden vara fri från värderingar. Uppgiften är att fastställa gällande rätt, inte att värdera den. Detta innebär dock inte att sådana värderingar som är allmänt erkända, exempelvis rättssäkerhetsprinciper, inte tillåts influera arbetet. Sådana värden snarare bör än kan beaktas då den rättsdogmatiska metoden tillämpas.<sup>11</sup>

Om den rättsdogmatiska metoden utvidgas övergår den i en rättsanalytisk metod, medan den rättsanalytiska metoden i sin tur övergår i en *rättspolitisk metod* då den utvidgas. En sådan metod innebär att frågan huruvida rätten bör ändras utifrån ett särskilt ändamål eller perspektiv sätts i fokus.<sup>12</sup> Lagstiftningens syfte och grundläggande drag kan således ifrågasättas.<sup>13</sup> Argumentationen måste dock fortfarande vara så pass rationell att metoden inte tappar sin vetenskaplighet.<sup>14</sup> Den rättspolitiska metoden förekommer som mindre instick i uppsatsen, framför allt i avsnitt 6.3 då intresseavvägningen diskuteras. Uppsatsens kriminologiska kapitel har också tillkommit för att bidra med perspektiv i denna del av analysen, varför kapitlet också kan sägas vara en del av denna metod.

Sammanfattningsvis är den rättsanalytiska metoden uppsatsens huvudsakliga, då den tillgodoser såväl uppsatsens syfte som frågeställning väl. Den rättsdogmatiska metoden är vidare inbakad i denna metod och förekommer således i form av mindre instick, medan den rättspolitiska metoden förekommer som en utvidgning av den rättsanalytiska metoden för att ge uppsatsen ett bredare perspektiv.

---

<sup>10</sup> Kleineman s. 21 ff.

<sup>11</sup> Sandgren (2015) s. 45.

<sup>12</sup> Sandgren (2015) s. 45 ff.

<sup>13</sup> Sandgren (2016) s. 727.

<sup>14</sup> Jfr Agell s. 255.

## 1.6 Perspektiv

Beroende på vilket perspektiv som anläggs, bestäms ur vilken synvinkel materialet väljs ut, avgränsas och undersöks.<sup>15</sup> I denna uppsats tillämpas huvudsakligen ett straffteoretiskt perspektiv. Ett kriminologiskt perspektiv kompletterar sedermera det straffteoretiska och förekommer således i mindre omfattning.

Det straffteoretiska perspektivet genomsyrar uppsatsen i allmänhet och dess analytiska delar i synnerhet. Straffteori, tillsammans med kompletterande rättsliga principer, skapar förklaringsmodeller till varför och hur samhället bestraffar individer som begår brott. Det finns således en nära relation mellan straffteori och påföljdssystemets struktur.<sup>16</sup> Genom att denna relation sätts i fokus skapas förutsättningar för djupgående granskning av påföljdssystemets grunder och inneboende värderingar i förhållande till unga lagöverträdare. Ett straffteoretiskt perspektiv blir således ett lämpligt verktyg att granska och analysera uppsatsens material utifrån. För att underbygga detta perspektiv behandlas de straffteoretiska utgångspunkterna i kapitel två.

Det kriminologiska perspektivet kompletterar det straffteoretiska perspektivet genom att skapa större förankring i verkligheten än vad ett strikt straffteoretiskt perspektiv skulle tillåta. Kriminologi är närmast en tvärdisciplinär vetenskap med såväl naturvetenskapliga, beteendevetenskapliga som samhällsvetenskapliga inslag.<sup>17</sup> Detta innebär således att uppsatsen ger plats åt andra synsätt på ämnet än det strikt juridiska. På så sätt skapas större dynamik i uppsatsens material vilket lägger grund för en välavvägd, mer mångfacetterad analys. Det kriminologiska perspektivet ligger vidare till grund för uppsatsens femte kapitel, som handlar om dagens ungdomsbrottslighet. I uppsatsens analys anläggs vidare också ett kriminologiskt perspektiv för att besvara uppsatsens huvudsakliga frågeställning och uppnå uppsatsens syfte.

## 1.7 Forskningsläge

Tidigare forskning vad gäller särbehandlingen av unga lagöverträdare i påföljdssystemet har framför allt kretsat kring dess utformning, grunder och tillämpning i praktiken. Nils Jareborg och Josef Zila har ägnat ett kapitel åt unga lagöverträdare i boken *Straffrättens påföljdslära*, vilket främst handlar

---

<sup>15</sup> Olsen s. 108 f.

<sup>16</sup> Victor s. 135.

<sup>17</sup> Jareborg (2001) s. 20; Sarnecki (2017a) s. 11 f.

om hur och varför påföljdssystemet för unga lagöverträdare ser ut som det gör. När det kommer till hur tillämpningen av gällande rätt ser ut i praktiken har Martin Borgeke och Mari Heidenborg gjort en utförlig sammanställning av detta i boken *Att bestämma påföljd för brott*, där de också gjort vissa egna överväganden kring särbehandlingen av unga lagöverträdare. Vidare utkom i maj 2017 en komparativ avhandling på ämnet, *Caught in the middle? Young offenders in the Swedish and German criminal justice systems*, av Mareike Persson, vilken innehåller resonemang om särbehandlingsgrunder, utformning och tillämpning.

När det kommer till straffteori finns det mycket material och forskning på området. I framför allt Jareborg och Zilas ovannämnda bok, men också i Borgeke och Heidenborgs, finns relativt utförliga redogörelser och resonemang om straffteori och rättsliga principer som påverkar påföljdssystemet. Magnus Ulväng har vidare i sin avhandling *Påföljdskonkurrens – problem och principer* bidragit med ytterligare material på området. Andrew von Hirsch har skrivit en hel bok om proportionalitetsprincipen, *Proportionalitet och straffbestämning*, i vilken det även finns en bilaga som handlar om proportionalitetsprincipen och unga lagöverträdare. Generellt finns det dock relativt lite skrivet kring kopplingen mellan straffteoretiska utgångspunkter och särbehandlingen av unga lagöverträdare. Uppsatsen avser således utforska detta tomrum och förhoppningsvis bidra med vissa nya perspektiv på området.

Vad gäller ungdomsbrottslighet ur ett kriminologiskt perspektiv finns det också relativt mycket forskning och material på området. Felipe Estrada och Janne Flyghed är redaktörer för samlingsverket *Den svenska ungdomsbrottsligheten* där flera författare bidragit med olika perspektiv på ämnet. Jerzy Sarnecki bidrar till detta samlingsverk, men har framför allt skrivit många egna böcker om kriminologi, däribland *Ungdomsbrottslighet: omfattning, karaktär, orsaker och samhällsreaktion*. Denna är visserligen skriven på 1980-talet men innehåller fortfarande en del relevanta aspekter och resonemang. Vidare producerar Brottsförebyggande rådet (Brå) regelbundet statistik och genomför undersökningar om brottsligheten i samhället, vilket bland annat ligger till grund för den kriminologiska forskningen.

## 1.8 Material

Uppsatsen utgår givetvis från det material som ligger till grund för forskningsläget. I kapitel två om straffteoretiska utgångspunkter har företrädesvis böckerna av Borgeke och Heidenborg, Jareborg och Zila, Ulväng samt von Hirsch använts. För att göra framställningen kärnfull har de principer som är

mest relevanta för unga lagöverträdare valts ut. Detta urval har baserats på vad som i doktrin och förarbeten framhållits som relevant. Det finns således även andra rättsliga principer som har betydelse för påföljdssystemet än de som nämns i kapitlet. I uppsatsens tredje kapitel, om särbehandlingsgrunder, har vidare framför allt von Hirschs ovannämnda bok, i synnerhet bilaga tre, *Proportionate Sanctions and Juveniles*, samt kapitlet om unga lagöverträdare i Jareborg och Zilas ovannämnda bok utgjort utgångspunkt för framställningen. I uppsatsens kapitel fyra har sedan framför allt förarbeten till diverse lagreformer på området, såsom prop. 1987/88:135 *Åtgärder mot unga lagöverträdare*, prop. 1997/98:96 *Vissa reformer av påföljdssystemet* och prop. 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, samt Borgeke och Heidenborgs bok varit tongivande. Slutligen har uppsatsens femte kapitel hämtat mycket material från Estrada och Flygheds samlingsverk, men också från Brå:s publikationer och sammanställningar. Häribland kan Brå:s kunskapsinventering om ungdomsbrottslighet, *Orsaker till brott bland unga och metoder att motverka kriminell utveckling*, nämnas.

Det bör dock poängteras att material från Brå, i synnerhet officiell kriminalstatistik, hanterats med viss försiktighet. Detta då det mellan den faktiska brottsligheten och den officiella kriminalstatistiken finns flera selektionsprocesser som innebär att statistiken blir behäftad med ett antal felkällor.<sup>18</sup> Främst rör det sig om fyra selektionsprocesser där en okänd andel av brottsligheten kan falla bort: när brottet ska *upptäckas* av någon, när brottet ska *anmälas* till polisen, när polisen ska *klassificera och registrera* brottet samt när brottet slutligen ska *klaras upp*.<sup>19</sup> I syfte att läka dessa felkällor har således även alternativa källor konsulterats.

## 1.9 Terminologi

Några grundläggande begrepp ska här introduceras för att skapa tydlighet för läsaren inför uppsatsens fortsatta framställning.

Av väsentlig betydelse för uppsatsen är till att börja med begreppet *unga lagöverträdare*. Genomgående kommer termen avse personer som är mellan 15 till 20 år gamla. Barn som är under 15 år är inte straffmyndiga enligt 1 kap. 6 § brottsbalken (BrB) och således inte straffrättsligt relevanta för denna uppsats. Personer som har fyllt 21 år särbehandlas vidare inte i påföljdssystemet.<sup>20</sup> Av denna anledning är termen avgränsad till personer

---

<sup>18</sup> SOU 2012:34 bilaga 11 s. 300.

<sup>19</sup> Estrada (2017a) s. 30.

<sup>20</sup> Se exempelvis 29 kap. 7 § och 30 kap. 5 § BrB.

mellan 15 till 20 års ålder. Följaktligen avses personer som är 21 år eller äldre när det talas om *vuxna lagöverträdare*. När termen *myndiga unga lagöverträdare* används avses vidare lagöverträdare i åldern 18–20 år eftersom myndighetsåldern i Sverige är 18 år.

Något ska även nämnas om hur begreppet *straff* används i kapitel två. Begreppet används där som ett samlingsbegrepp oaktat den åtskillnad som görs i brottsbalken mellan straff och påföljd. Detta för att följa den begreppsbildning som tillämpas i doktrin.<sup>21</sup>

## 1.10 Disposition

Inledningsvis utgör *kapitel två* ett teorikapitel där en genomgång av straffteori och därtill sammanhängande principer av betydelse för påföljdssystemet görs, vilket avser skapa en grundläggande förståelse för uppsatsens straffteoretiska perspektiv.

I *kapitel tre* behandlas grunderna för särbehandlingen, vilket avser svara på varför unga lagöverträdare särbehandlas.

I *kapitel fyra* beskrivs särbehandlingen utformning, vilket avser svara på frågan hur särbehandlingen ser ut.

I *kapitel fem* ges vidare en inblick i hur ungdomsbrottsligheten ser ut idag och är således av kriminologisk karaktär. Kapitlet avser svara på frågan om hur dagens ungdomskriminalitet ser ut.

I *kapitel sex* görs slutligen en analys av materialet, vilket avser besvara uppsatsens huvudfrågeställning.

---

<sup>21</sup> Jfr Jareborg och Zila s. 66.



## 2 Straffteoretiska utgångspunkter

I detta kapitel kommer några straffteoretiska utgångspunkter presenteras för att skapa förståelse för den straffrättsliga kontext särbehandlingen av unga lagöverträdare befinner sig i. Med anledning av uppsatsens straffteoretiska perspektiv är en grundläggande förståelse för straffrättens teoribildning såväl viktig som nödvändig.

Inledningsvis bör det poängteras att det är svårt att tala om någon enhetlig teoribildning eftersom det många gånger råder skilda åsikter och perspektiv i doktrin, vilket bidrar till kompromisser mellan såväl olika teorier som inom teorierna själva.<sup>22</sup> I denna uppsats är det dock teoribildningen så som den framställs i detta kapitel som utgör uppsatsens teoretiska fundament.

### 2.1 Allmänt om straffteori

Straffteori är förklaringar på varför samhället straffar människor som begår brott, samt vad syftet (eller icke-syftet) med denna bestraffning är.<sup>23</sup> Mycket sällan kan ett påföljdssystem förklaras med endast *en* renodlad straffteori.<sup>24</sup> Detta innebär dock inte att påföljdssystemet består av ett straffteoretiskt virrvarr. Istället kan påföljdssystemet ses som ett system bestående av tre nivåer, inom vilka olika straffteorier och principer har olika stor betydelse och bäring:

**Tabell 2.1.** Påföljdssystemets tre nivåer och dess aktörers huvudsakliga uppgift.

Nivå 1	Kriminaliseringsnivå	Lagstiftaren	Hotar om straff
Nivå 2	Domsnivå	Domstolen	Ådömer straff
Nivå 3	Verkställighetsnivå	Kriminalvården	Verkställer straff

---

<sup>22</sup> Jfr Ulväng s. 85.

<sup>23</sup> Jareborg och Zila s. 65; Borgeke och Heidenborg s. 32. Observera att Jareborg och Zila föredrar termen ”straffideologier” med anledning av dess inneboende normativa ställningstaganden. I denna framställning har dock det mer allmänt vedertagna begreppet ”straffteorier” använts.

<sup>24</sup> Jfr Hart s. 3.

Nivå ett utgör således kriminaliseringsnivån där lagstiftaren hotar om straff. På nivå två ådömer domstolen sedan straffet. Nivå tre utgör slutligen verkställighetsnivån där Kriminalvården verkställer det ådömda straffet.<sup>25</sup> Med denna nivåindelning kan således påföljdssystemet analyseras på ett mer strukturerat sätt.

När det kommer till straffteoriernas innehåll görs vidare en distinktion mellan *absoluta* och *relativa straffteorier*. Dessa förklaras nedan.

## 2.1.1 Absoluta och relativa straffteorier

Absoluta straffteorier utgår från en grundläggande idé om att ett brott måste åtföljas av en rättvis vedergällning utan att själva bestraffningen har något syfte i sig.<sup>26</sup> Borgeke och Heidenborg uttrycker det som att ”straffet är ett etiskt postulat utan något praktiskt socialt syfte”.<sup>27</sup> Enkelt uttryckt är straffet snarare ett mål än ett medel inom absoluta straffteorier. Vedergällning som motiv för bestraffning anses exempelvis tillhöra absolut straffteori.<sup>28</sup> Ett sådant motiv innebär att straffet ses som en ren hämnd för det begångna brottet – konsekvenserna av bestraffningen saknar betydelse.<sup>29</sup>

Idag anses absoluta straffteorier inte ha någon bäring i svensk straffrätt.<sup>30</sup> Det anses inte rimligt att bestraffa någon med hänvisning till exempelvis hämnd eller andra absoluta straffteoretiska motiv. Däremot har vedergällningstanken gett upphov till en annan princip, som motsatsvis är av stor betydelse för dagens påföljdssystem – proportionalitetsprincipen. Det var filosofen Immanuel Kant som först utvecklade denna princip ur vedergällningstanken genom att lansera den *proportionerliga vedergällningen*, vilken handlade om att straffet också skulle vara moraliskt försvarligt genom att bestraffningen ställdes i relation till brottet.<sup>31</sup> Proportionalitetsprincipen behandlas vidare i avsnitt 2.2.1.

Den teoribildning som haft mest betydelse för den moderna straffrätten är således *relativ straffteori*. Inom relativ straffteori anses bestraffningen syfta till att förebygga brott. Straffet blir då inte själva målet, utan medlet. Den relativa straffteorin har vidare två förgreningar som särskiljer sig beroende på hur brottsförebyggande effekter anses kunna uppnås: allmänprevention och

---

<sup>25</sup> Asp och Ulväng s. 31 f.

<sup>26</sup> Borgeke och Heidenborg s. 32; Jareborg och Zila s. 65.

<sup>27</sup> Borgeke och Heidenborg s. 32.

<sup>28</sup> Jareborg och Zila s. 65.

<sup>29</sup> Andersson och Nilsson s. 13 f.

<sup>30</sup> Jfr prop. 1987/88:120 s. 32; Borgeke och Heidenborg s. 33.

<sup>31</sup> Andersson och Nilsson s. 14 f.; Borgeke och Heidenborg s. 33.

individualprevention. Båda dessa teorier har, på olika nivåer, spelat roll för straffrättens utformning.<sup>32</sup> Dessa två relativa straffteorier presenteras därför nedan.

## 2.1.2 Allmänprevention

Allmänprevention är som ovan nämnts en relativ straffteori vilket innebär att straffets syfte är att förebygga brottslighet. Fokus ligger dock, som namnet antyder, på att förebygga brott bland *allmänheten*. Tanken är att bestraffning av enskilda individer ska leda till att allmänheten i stort avhåller sig från brottslig verksamhet. Huruvida bestraffningen är effektiv för den person som bestraffas är däremot av mindre betydelse.<sup>33</sup>

### 2.1.2.1 Tre varianter av allmänprevention

Allmänprevention kan uppnås genom tre olika metoder: omedelbar avskräckning, medelbar avskräckning samt moralbildning.<sup>34</sup>

*Omedelbar avskräckning* innebär att allmänheten får en omedelbar upplevelse av vad som händer den som begår ett brott, exempelvis genom offentligt verkställda grymma straff. Denna typ av allmänprevention anses förlegad och förekommer (som tur är) inte längre.<sup>35</sup>

*Medelbar avskräckning* handlar istället om att själva existensen av straffhotet, samt vetskapen om att straffhotet kan realiseras, avhåller allmänheten från att begå brott. Sådan allmänprevention är accepterad i Sverige.<sup>36</sup> Det brukar dock hävdas att en lyckad medelbar avskräckning kräver att tre förutsättningar är uppfyllda:

1. För det första krävs *normkunskap*. Lagregeln måste vara tillräckligt tydlig och klar och dessutom vara känd bland dem som har att efterleva den.
2. För det andra krävs *sanktionssannolikhet*. Upptäcktsrisken måste upplevas som tillräckligt hög, och det måste finnas en viss anmälningsbenägenhet hos brottsoffer och myndigheter.

---

<sup>32</sup> Borgeke och Heidenborg s. 33 f.

<sup>33</sup> Jareborg och Zila s. 76.

<sup>34</sup> Jareborg och Zila s. 76. En annan förekommande indelning är att de allmänpreventiva effekterna delas in i positiva och negativa effekter, se Ulväng s. 87.

<sup>35</sup> Jareborg och Zila s. 76; Borgeke och Heidenborg s. 33.

<sup>36</sup> Ibid.

3. För det tredje krävs en viss *sanktionsstränghet*. De sanktioner som följer på brottet måste upplevas som tillräckligt ingripande och stränga.<sup>37</sup>

*Moralbildning* är vidare en mer indirekt allmänpreventiv metod. Förhoppningen är att allmänhetens normbildning ska påverkas av att staten pekar på olika gärningars förkastlighet genom strafflagstiftningen.<sup>38</sup> Människors sociala och moraliska värderingar ska således såväl skapas som underhållas av strafflagstiftningen.<sup>39</sup> Förklaringen till detta är att det finns en åtskillnad mellan handlingar som anses ”dåliga i sig”, *mala per se*, samt handlingar som anses dåliga för att de är förbjudna enligt lag, *mala prohibita*. Genom att en handling görs *mala prohibita* är däremot förhoppningen att samma handling så småningom även blir *mala per se*.<sup>40</sup> Barnaga och rattfylleri brukar framhållas som exempel på sådan normbildning.<sup>41</sup>

Allmänprevention används som huvudsaklig förklaringsgrund till påföljdssystemets första nivå, kriminaliseringsnivån.<sup>42</sup> Det anses till och med vara otänkbart att kriminalisera en gärning utan att ha ett allmänpreventivt syfte med kriminaliseringen. Om straffhotet inte förutsätts ha någon verkan blir poängen med straffhotet tämligen lönlös. Däremot måste inte varje enskild straffbestämmelse förutsättas ha någon verkan, snarare är det straffsystemet i stort som måste uppnå ett visst mått av effektivitet.<sup>43</sup> Vidare finns även vissa allmänpreventiva influenser på nivå två, domsnivån, på så sätt att ”brottslighetens art” enligt 30 kap. 4 § BrB kan utgöra skäl som talar för ett fängelsestraff. Detta gör att intresset av allmän laglydnad tillåter att rätten dömer ut kortare fängelsestraff för vissa brottstyper, exempelvis mened.<sup>44</sup>

### 2.1.2.2 Har allmänprevention någon effekt?

Teori och verklighet är inte alltid överensstämmande, varför det finns anledning att fråga sig om allmänprevention har den effekt som är avsedd – att förebygga brottslighet. En sådan insikt är viktig för att veta om kriminalpolitiska åtgärder motiverade med allmänprevention är berättigade, då det måste finnas en viss utsikt att uppnå de eftersträvade effekterna.<sup>45</sup>

---

<sup>37</sup> Se Andersson och Nilsson s. 12.

<sup>38</sup> Jareborg och Zila s. 76.

<sup>39</sup> Borgeke och Heidenborg s. 33.

<sup>40</sup> Andersson och Nilsson s. 13.

<sup>41</sup> Grevholm och Andersson s. 466.

<sup>42</sup> Asp och Ulväng s. 31; jfr prop. 1997/98:96 s. 77.

<sup>43</sup> Jareborg och Zila s. 77; Borgeke och Heidenborg s. 37.

<sup>44</sup> Asp s. 450; Borgeke och Heidenborg s. 295 f. För vidare läsning om brottslighetens art hänvisas till Borgeke och Heidenborg s. 295 ff.

<sup>45</sup> Jareborg och Zila s. 79.

När det kommer till *omedelbar avskräckning* är dess effekter inte relevanta att undersöka eftersom denna metod inte tillämpas i Sverige.<sup>46</sup>

Vad gäller *medelbar avskräckning* anses det utrett att själva existensen av ett straffsystem har påtagliga allmänpreventiva verkningar. Vidare har de tre förutsättningar som måste vara uppfyllda olika stor betydelse för hur stor den allmänpreventiva effekten kan bli. Normkunskap samt sanktionssannolikhet har identifierats som faktorer av relativt stor betydelse. Däremot tycks sanktionssträngheten vara av liten allmänpreventiv betydelse. I doktrin framhålls att det trots detta förekommer en överdriven tilltro till sanktionsstränghetens effekt, då allmänheten många gånger antar att stränga straff och minskad brottslighet utgör en självklar korrelation. Detta skapar en politisk press för ökad sanktionsstränghet, vilket snarare grundar sig på ”det sunda förnuftet” än empiriska fakta.<sup>47</sup> Det ska dock nämnas att det finns vissa svårigheter med att uppskatta sanktionsstränghetens verkan, varför några säkra uttalanden inte kan göras.<sup>48</sup>

Vidare anses *moralbildning* ha varierande allmänpreventiv effekt beroende på hur moralbildningen sker. Det anses möjligt att förstärka redan befintliga moraliska uppfattningar med strafflagstiftningen, som då verkar normförstärkande eller normupprätthållande snarare än normbildande. Det anses också möjligt att genom strafflagstiftningen precisera var gränsen går mellan vad som är moraliskt rätt och fel, exempelvis vad som utgör ockerränta. Däremot tycks möjligheterna att skapa laglydnad genom att med strafflagstiftningen gå emot rådande moraluppfattningar vara mycket små.<sup>49</sup>

Att vissa metoder har lite eller inget empiriskt stöd betyder dock inte att sådan allmänprevention är oanvändbar. Jareborg och Zila beskriver något de kallar *expressiv allmänprevention*. Denna typ av allmänprevention handlar inte om att basera åtgärder på empiriskt stöd och säkra effekter. Vad som uppnås är inte väsentligt, snarare det som *signaleras*. Kriminalpolitiska markeringar ska påverka allmänheten genom att ett känslomässigt behov av ”normbekräftelse” tillfredsställs. På så sätt krävs inte sakliga motiveringar för åtgärder som motiveras med *expressiv allmänprevention*, vilket således gör metoden immun mot kritik på empiriska grunder.<sup>50</sup> Om detta skriver Jareborg:

---

<sup>46</sup> Jareborg och Zila s. 76; Borgeke och Heidenborg s. 33.

<sup>47</sup> Borgeke och Heidenborg s. 33; Jareborg och Zila s. 79 f.

<sup>48</sup> Detta beror på att det är svårt att särskilja sanktionsstränghetens effekt från de effekter upptäckts- och bestraffningsrisk har. Dessutom måste hänsyn tas även till oregistrerad brottslighet, samt till allmänhetens uppfattning av straffhotet istället för det reella straffhotet, se Jareborg och Zila s. 79.

<sup>49</sup> Jareborg och Zila s. 81.

<sup>50</sup> Ibid. s. 81 f.

Den nutida straffrätten är i många stycken symbolisk däri att den framställs som tillkommen i syfte att verka brottspreventivt, när dess verkliga syfte är att lugna en oroad allmänhet, att få folk att tro att något görs mot brottsligheten, att statsmakten är handlingskraftig, osv. Det mest påtagliga faktiska resultatet är ökat mänskligt lidande och att skattebetalarna får dyrt betala [sic!] för en meningslös verksamhet.<sup>51</sup>

– Nils Jareborg

Jareborg menar således att straffrätten många gånger utformas med uttalade brottspreventiva syften, när det egentligen ligger andra intressen bakom.

## 2.1.3 Individualprevention

Individualprevention syftar också till att förebygga brottslighet, men till skillnad från allmänpreventionen ligger fokus på individnivå. Syftet är således att den *enskilda individen* ska avhållas från brottslig verksamhet.<sup>52</sup>

### 2.1.3.1 Tre varianter av individualprevention

Likt allmänprevention kan individualprevention uppnås med tre olika metoder: inkapacitering, behandling och avskräckning.<sup>53</sup> Tankegångarna har rötter i Jeremy Benthams idéer om åtgärder mot brottslingar:

With respect to a given individual, the recurrence of an offence may be provided against in three ways:

1. By taking from him the physical power of offending.
2. By taking away the desire of offending.
3. By making him afraid of offending.

In the first case, the individual can no more commit the offence; in the second, he no longer desires to commit it; in the third, he may still wish to commit it, but he no longer dares to do it.<sup>54</sup>

– Jeremy Bentham

*Inkapacitering* innebär att personen ifråga förhindras från att begå brott på nytt (motsvarande Benthams första punkt). Metoden är främst tänkt för ”den obotlige”, brottslingen som varken kan förbättras eller avskräckas. Dödsstraffet är således den mest inkapaciterande åtgärden.<sup>55</sup> För svenskt

---

<sup>51</sup> Jareborg (1995) s. 32.

<sup>52</sup> Borgeke och Heidenborg s. 34.

<sup>53</sup> Jareborg och Zila s. 85.

<sup>54</sup> Bentham s. 20.

<sup>55</sup> Andersson och Nilsson s. 10.

vidkommande är det dock fängelsestraffet som är den främsta inkapaciteringsmetod. Genom att brottslingen spärras in kan han eller hon inte begå fler brott, åtminstone inte ute i samhället.<sup>56</sup>

*Behandling* innebär att personen ifråga ska ”botas” från sin brottslighet (motsvarande Benthams andra punkt), ett synsätt som grundar sig i en optimistisk syn på människan då den som begår brott anses ha utvecklats snett och därför kan behandlas med rätt metod. Behandling är således mest effektivt för ”den reformerbare”, den som kan och behöver förbättras.<sup>57</sup> Behandlingstanken kom vidare att spela stor roll i straffrättspolitiken under början och mitten av 1900-talet. Den grundläggande idén var att straffet skulle utmätas och anpassas efter gärningsmannens individuella förhållanden. Vård och behandling skulle således prägla hela påföljdssystemet.<sup>58</sup> Behandlingstanken fick till och med sådant fäste att det år 1956 föreslogs att hela straffbegreppet skulle avskaffas.<sup>59</sup> Idén realiserades aldrig, men behandlingstanken kom ändå att ha stort inflytande på brottsbalken som infördes år 1965.<sup>60</sup> Bestraffningen legitimerades då, tillsammans med vissa allmänpreventiva överväganden, av brottslingens tänka behandlingsbehov, vilket också skulle beaktas vid utdömandet av påföljd.<sup>61</sup> Behandlingsoptimismen kom dock att så småningom vända till behandlingssessimism. Behandlingstanken ansågs leda till ojämnhet och orättvis praxis, dessutom gav inte behandlingsformerna de resultat man hade önskat. Kritiker menade att klassiska principer om rättvisa och proportionalitet istället skulle vara mest vägledande vid straffmätning och påföljdsval – brottet, och inte brottslingen, skulle sättas i fokus.<sup>62</sup> Flertalet reformer följde på kritiken.<sup>63</sup> Idag har behandlingstanken i huvudsak spelat ut sin roll för påföljdsbestämmandet, men är fortsatt av stor betydelse på verkställighetsstadiet.<sup>64</sup>

*Individuell avskräckning*<sup>65</sup> innebär att straffet ska avskräcka brottslingen från att fortsätta sin brottsliga verksamhet (motsvarande Benthams tredje punkt). Denna typ av individualprevention är främst tänkt att fungera för tillfällighetsförbrytaren, som snarare är i behov av en varning än

---

<sup>56</sup> Jareborg och Zila s. 86.

<sup>57</sup> Jareborg och Zila s. 85 och 88.

<sup>58</sup> Jfr SOU 2012:34 del 2 s. 21 ff.

<sup>59</sup> Se SOU 1956:55 s. 43 och 58.

<sup>60</sup> SOU 2012:34 del 2 s. 22.

<sup>61</sup> Dåvarande 1 kap. 7 § BrB föreskrev att rätten vid val av påföljd, med iakttagande av vad som krävs för att upprätthålla allmän laglydnad, skulle fästa särskilt avseende vid att påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället; jfr prop. 1962:10 del C s. 4 ff.

<sup>62</sup> Se Brå rapport 1977:7 s. 178 ff.; prop. 1997/98:96 s. 77; Victor s. 133; SOU 2012:34 del 2 s. 23.

<sup>63</sup> Se SOU 2012:34 del 2 s. 22–40 för en övergripande redogörelse för reformerna.

<sup>64</sup> Borgeke och Heidenborg s. 38.

<sup>65</sup> Skilj från allmänpreventionens omedelbara och medelbara avskräckning.

behandling.<sup>66</sup> Teorin utgår från att människan styrs av lust-och-lidandekalkyler varvid påförandet av lidande får ett avskräckande och pedagogiskt värde så länge det finns ett samband mellan handlandet och lidandet. Straffet ger då effekt på samma sätt som att en person som lägger handen på en varm spisplatta förmodligen inte kommer göra det igen.<sup>67</sup>

Individualpreventiva resonemang, framför allt i form av behandling, har störst betydelse för påföljdssystemets tredje nivå, verkställighetsnivån. Inom ramen för det straffrättsliga ingripandet som brottsligheten har föranlett anses det rimligt att försöka få den dömda att fortsättningsvis leva ett laglydigt liv.<sup>68</sup> Vissa influenser finns dock även på nivå två, domsnivån. Exempelvis ska rätten enligt 30 kap. 9 § BrB vid val av påföljd beakta om det finns anledning att anta att skyddstillsyn kan bidra till att den tilltalade avhåller sig från fortsatt brottslighet. En individualpreventiv bedömning ska således göras.<sup>69</sup>

### 2.1.3.2 Har individualprevention någon effekt?

Precis som när det kommer till allmänprevention är det viktigt att utröna vilken effekt individualprevention egentligen har för att kunna ta ställning till huruvida påföljdssystemet kan stödja sig på sådana teorier eller inte.

När det kommer till *inkapacitering* är denna metod beroende av hur säkert det kan sägas att brottslingen kommer att återfalla i brottslighet. Föreligger ingen risk för återfall, finns det inte heller någon mening med inkapaciteringen. Det har dock visat sig vara tämligen svårt att göra sådana bedömningar. I princip blir de lika pålitliga som lottdragning. För att uppnå en rimlig inkapaciteringseffekt måste således betydligt fler inkapaciteras än som skulle återfalla i brott, samtidigt som många inte skulle inkapaciteras men återfalla ändå.<sup>70</sup>

Vad gäller *individuell avskräckning* saknar även denna metod empiriska belägg. Tvärtom tycks det vara så att ju hårdare den som begått brott straffas, eller ju mer straffelementet i påföljden understryks, desto större är risken att personen i fråga återfaller i brott – vilket går tvärtemot hela teorins syfte.<sup>71</sup>

Idag är det främst *behandlings* effekt och principiella ställning i påföljdssystemet som är omdiskuterad. Det har visat sig att möjligheterna att behandla eller förändra människor genom bestraffning är tämligen små.<sup>72</sup> En

---

<sup>66</sup> Jareborg och Zila s. 86.

<sup>67</sup> Andersson och Nilsson s. 11.

<sup>68</sup> Borgeke och Heidenborg s. 38; Ulväng s. 92 f.

<sup>69</sup> Jfr Asp s. 450.

<sup>70</sup> Borgeke och Heidenborg s. 34; Jareborg och Zila s. 87.

<sup>71</sup> Jfr Borgeke och Heidenborg s. 34; Jareborg och Zila s. 86.

<sup>72</sup> Jareborg och Zila s. 89.



huvudorsak till detta är att behandlingen i huvudsak måste genomföras genom tvång, vilket inte anses utgöra en bra grogrund för förändring. All forskning tyder på att förbättring inte kan uppnås med tvång. Visserligen förekommer påföljder som innebär att den tilltalade "frivilligt" ingår avtal om påföljden, till exempel vissa former av ungdomsvård, men det finns egentligen ingen anledning att tro att sådana varianter skulle fungera bättre än när åtgärderna är helt tvångsmässiga.<sup>73</sup> Dessa slutsatser har således lett till att systemet ifrågasatts, eftersom många av de påföljdsformer som finns idag tillkom i behandlingstankens anda. Jareborg och Zila menar att ett system kan bibehållas av andra anledningar än de skäl som var avgörande under dess utformande. Så länge systemet inte kommer i konflikt med andra grundläggande principer inom rättssystemet, är det inte fel att vid utformning och verkställighet av straffformer ta hänsyn till att många brottslingar är i behov av vård och hjälp. De menar också att det är rimligt att ha individualpreventiva förhoppningar med bestraffningen, så länge dess lämplighet inte är beroende av utsikten för individualpreventiv framgång.<sup>74</sup> Borgeke och Heidenborg menar vidare att behandlingstanken idag mycket väl kan få spela roll såväl vid konstruerandet av påföljder som vid verkställandet av dem.<sup>75</sup> Däremot tycks få ställa sig bakom ett system där behandlingsbehovet tillmäts för stor betydelse på domsnivå.<sup>76</sup>

## 2.2 Andra grundläggande principer för påföljdssystemet

Straffteorier kompletteras med diverse grundläggande principer som också är av väsentlig betydelse då straffteori inte ensamt kan förklara påföljdssystemet utformning. Medan straffteorier snarare ger förklaring till *varför* bestraffning ska ske, ger andra principer vägledning om *hur* bestraffning ska ske.<sup>77</sup> I det följande kommer således de principer som är av störst betydelse för särbehandling av unga lagöverträdare behandlas, nämligen proportionalitet, rättvisa, likabehandling och humanitet.

### 2.2.1 Proportionalitetsprincipen

Proportionalitetsprincipen är den främsta grunden för hur straff ska utdömas då straffet först och främst ska bestämmas i proportion till hur allvarligt

---

<sup>73</sup> Borgeke och Heidenborg s. 35; Jareborg och Zila s. 89.

<sup>74</sup> Jareborg och Zila s. 92.

<sup>75</sup> Borgeke och Heidenborg s. 35.

<sup>76</sup> Jfr Borgeke och Månsson s. 198 ff.; Jareborg och Zila s. 92.

<sup>77</sup> Jfr Asp och Ulväng s. 31 ff.; Borgeke och Heidenborg s. 37 ff.

brottet är.<sup>78</sup> Idag är således proportionalitetsprincipen den främsta förklaringsmodellen till nivå två, domsnivån, och kommer bland annat till uttryck i 29 kap. 1 § BrB.<sup>79</sup> I straffbestämmande sammanhang är vidare proportionalitetsprincipen retrospektiv, det vill säga tillbakablickande, på så sätt att den hänför sig till relationen mellan det tidigare begångna brottets svårhet och straffets stränghet. Eftersom bestraffning innefattar klander så ger straffets stränghet en indikation om hur förkastligt brottet anses vara.<sup>80</sup>

Brottets förkastlighet är vidare beroende av två faktorer: gärningens skadlighet eller farlighet samt måttet av skuld som gärningsmannen uppvisat genom gärningen.<sup>81</sup> Värderingen av gärningens skadlighet eller farlighet kan göras på många olika sätt, men i grund och botten ska vikten av de värden och intressen som kränks eller hotas genom brottet bedömas. Vidare blir *skuldprincipen* av stor betydelse då den som inte rimligen kan klandras för sin gärning inte heller ska straffas för den.<sup>82</sup> Detta innebär således att proportionalitetsprincipen också tillåter att avsteg görs för de personer som inte anses ha tillräcklig skuldförmåga i straffrättslig mening, såsom unga lagöverträdare.<sup>83</sup>

En åtskillnad måste vidare göras mellan absolut proportionalitet och relativ proportionalitet. *Absolut proportionalitet* kan endast uppnås om det för varje brott finns ”ett naturligt bestämt straff”. Då gängse mening är att så inte är fallet, kan denna typ av proportionalitet inte uppnås.<sup>84</sup> Detta betyder dock inte att absolut proportionalitet är betydelselös. Genom att varje brott har en straffskala inbyggs också ett visst mått av absolut proportionalitet då det sätts minimum- och maximumgränser för vad som anses vara ett acceptabelt straff för varje specifikt brott. Av störst betydelse är dock den *relativa proportionaliteten* som innebär att straffhoten sätts i relation till varandra snarare än att utgå från vad som vore ”naturligt”. Straffhoten bestäms genom att jämföra straffhoten sinsemellan – ett brott kan då anses förtjäna ett strängare, mildare eller likadant straff som något annat brott. Den relativa proportionalitet har således också ett nära samband med *ekvivalensprincipen*, som går ut på att brott av samma svårhet ska ha lika stränga straff föreskrivna.<sup>85</sup>

---

<sup>78</sup> von Hirsch s. 47.

<sup>79</sup> Borgeke och Heidenborg s. 37 f. och 149.

<sup>80</sup> von Hirsch s. 28.

<sup>81</sup> Ibid. s. 30.

<sup>82</sup> Jareborg och Zila s. 68 f.

<sup>83</sup> Ibid. s. 74 f.

<sup>84</sup> Borgeke och Heidenborg s. 39.

<sup>85</sup> Jareborg och Zila s. 69 ff.

Något ska också nämnas om proportionell straffbestämning och sanktionssträngheten. I doktrin framhålls att det förekommer missuppfattningar om att strängare sanktioner och proportionell straffbestämning är samma sak. Så är inte fallet. Ett straffrättsystem där vissa utvalda brottstyper bestraffas hårdare än andra, eller att återfall i mindre allvarlig brottslighet ger strängare straff bryter snarare mot proportionalitetsprincipen än överensstämmer med den.<sup>86</sup>

## 2.2.2 Rättvisepincipen

I ett samhälle bebott av änglar som alla spontant vill varandras bästa och anpassar sig motståndslöst efter det, skulle rättviseresonemang vara onödiga. I ett samhälle bebott av jävlar, som helt saknar förmåga och vilja att inse och respektera att deras handlingar kan innebära fara och skada för andra, skulle rättvisan vara irrelevant eftersom den då är omöjlig. I det mellanläge som utgör det mänskliga tillståndet är rättvisan [...] både moraliskt nödvändig och möjlig.<sup>87</sup>

– Lena Halldenius

Inbyggt i proportionalitetsprincipen finns en grundläggande tanke om att straffsystemet ska vara *rättvist*.<sup>88</sup> Taget till sin spets kan till och med proportionalitetsprincipen ytterst sägas vara en fråga om rättvisa.<sup>89</sup> Resonemang om rättvisa har vidare sin största betydelse då principer om straffrättsligt ansvar och påföljdsbestämning uppställs, samt vid straffmätningen i konkreta fall.<sup>90</sup> Rättviseaspekter har således sin huvudroll på nivå ett och två, kriminaliserings- och domsnivån.

Rättvisa är varken ett enkelt eller självklart begrepp. En åtskillnad bör till att börja med göras mellan vad som är formellt rätt<sup>91</sup> och vad som är materiellt rätt. Om något är *formellt rätt* stämmer det överens med en given norm som fungerar som måttstock. Huruvida denna måttstock kan motiveras rationellt spelar däremot ingen roll. För att något ska vara *materiellt rätt* krävs däremot att den norm som agerar måttstock också är rationell – eller snarare moralisk.<sup>92</sup> Detta innebär således att ett domstolsbeslut kan vara både rätt och orätt, formellt rätt för att det överensstämmer med lagen men materiellt orätt

---

<sup>86</sup> von Hirsch s. 108.

<sup>87</sup> Halldenius s. 143 f.

<sup>88</sup> von Hirsch s. 13.

<sup>89</sup> Borgeke och Heidenborg s. 38.

<sup>90</sup> Jareborg (1992) s. 79.

<sup>91</sup> Observera att ordet rätt här används synonymt med rättvisa. I själva verket är rättvisa en form av det rätta på så sätt att det rättvisa avser rätt behandling av människor, i form av tilldelning eller fördelning av positiva eller negativa värden, se Jareborg (1992) s. 73.

<sup>92</sup> Jareborg och Zila s. 67.

på moraliska grunder.<sup>93</sup> Vad som är materiellt rätt blir således också moraliskt rätt.

Den formella rättvisan har dock också visa beröringspunkter med moralen. Den förutsebara formella rättvisan anses ha ett moraliskt värde på så sätt att den främjar människors trygghet och möjligheter att planera för ett gott liv.<sup>94</sup>

### 2.2.3 Likabehandlingsprincipen

Likabehandling, innebärandes att ”lika fall ska behandlas lika” återkopplar till principen om rättvisa på så sätt att kravet på likabehandling utgör ett formellt rättvisekrav som i sig inte har någon egen materiell utfyllnad. Vid straffbestämningen innebär likabehandlingsprincipen att oenhetlig straffbestämning ska motverkas och möjligheterna till skönsmässiga beslut begränsas. Att lika fall ska behandlas lika säger dock ingenting om *på vilket sätt* lika fall ska behandlas lika. Bör det avgörande vara att alla människor ska ha lika möjligheter, eller att tillgången till möjligheter ska vara lika? I straffbestämningshänseende ger inte principen om likabehandling för handen om lika brott ska behandlas lika eller lika brottslingar ska behandlas lika.<sup>95</sup> Likabehandlingsprincipens materiella innehåll måste med andra ord bestämmas för att den ska kunna tillgodoses. I svenskt vidkommande återfinns sådant materiellt innehåll främst i 29–30 kap. BrB, vilket gör att likabehandlingsprincipen inte blir innehållslös.<sup>96</sup>

Likabehandlingsprincipen innebär dock inte att alla alltid måste behandlas lika. I 1 kap. 9 § regeringsformen (RF) är det grundlagsstadgat att alla ska behandlas lika *inför* lagen – inte *i* lagen. I en snäv tolkning riktar sig således 1 kap. 9 § RF endast till domstolen som har att tillämpa lagarna. I doktrin har dock en bredare tolkning också diskuterats där principen om likhet inför lagen också riktar sig till lagstiftaren, innebärandes att likhet inför lagen också skulle inkludera likhet *i* lagen – även om en sådan tolkning inte direkt kan utläsas ur lagtexten.<sup>97</sup>

Ulväng framhåller vidare att särbehandling mycket väl kan förekomma i straffsystemet utan att principen kränks. För att detta ska vara möjligt måste dock särbehandlingen grunda sig på skäl som kan förklara varför vissa personer förtjänar särskild tolerans, samt vara förenlig med straffsystemets

---

<sup>93</sup> Jareborg (1992) s. 67.

<sup>94</sup> Ibid. s. 74.

<sup>95</sup> von Hirsch s. 86 f.; Ulväng s. 116.

<sup>96</sup> Ulväng s. 116.

<sup>97</sup> Se Lernestedt s. 22 ff. I denna uppsats används istället termen ”likabehandling” för att särskilja från den snävare tolkningen av 1 kap. 9 § RF.

övriga grundläggande värderingar. Dessutom måste särbehandlingen vara tillämplig på alla personer i den bestämda kategorin. Med tydliga huvudregler för påföljdsbestämningen innebär således inte undantagsregler att likabehandlingsprincipen inte tillgodoses.<sup>98</sup>

## 2.2.4 Humanitetsprincipen

Ett straff innebär att en person medvetet orsakas lidande eller obehag. Samhället använder sina maktmedel för att åsamka en individ något ont som en reaktion på att denne brutit mot gällande normer. Således måste också krav om måttlighet, rimlighet och tolerans ställas på bestraffningen.<sup>99</sup> Människor ska behandlas med respekt för sin värdighet, även om de har begått brott. Ulväng menar av detta tar sig i uttryck genom en generell inställning till hur straff utformas och hur de människor som bestraffas ska behandlas.<sup>100</sup> Vidare har Ulväng sammanfattat humanitetsprincipen i tre budskap:

1. Generellt gäller ett krav på rimlighet och måttlighet vid bestraffning.
2. Till viss gräns bör man visa barmhärtighet vid bestraffning genom att visa förståelse och ha tolerans för att människor kan begå misstag, samt visa medkänsla och respekt för dem som straffas.
3. Fängelsestraffet bör undvikas.<sup>101</sup>

Jareborg och Zila befarar dock att respekten för människovärdet riskerar att stanna på ytan. Brottslingar har i alla tider förnedrats och föraktats. Idag föreligger dessutom massmediala krav på att straffrättspolitiken understryker hårdare tag för att uppnå en effektiv brottsbekämpning. Tendenserna går mot att brottslingar betraktas mer som fiender än som medmänniskor. Jareborg och Zila framhåller vidare att människor sällan kan sorteras som ”onda” eller ”goda”. När det dessutom finns få människor som aldrig någonsin gjort något brottsligt, om än något bagatellartat, anser de att denna inställning blir såväl omoralisk som hycklande.<sup>102</sup>

Humanitetsprincipen har vidare sitt starkaste lagfästa uttryck i 30 kap. 4 § första stycket BrB. Bestämmelsen uppställer en presumtion mot att utdöma fängelsestraffet då rätten i första hand ska välja en annan påföljd.<sup>103</sup> Principen

---

<sup>98</sup> Ulväng s. 118 f.

<sup>99</sup> Borgeke och Heidenborg s. 39 f.

<sup>100</sup> Ulväng s. 103.

<sup>101</sup> Se Ulväng s. 107.

<sup>102</sup> Jareborg och Zila s. 94.

<sup>103</sup> Sandahl och Ulväng, *Brottsbalk (1962:700) kommentaren till 30 kap. 4 §, avsnitt 2.1.*

bygger på ett antagande om att fängelsepåföljden har allvarligare konsekvenser för den dömda än andra påföljder.<sup>104</sup>

Något kort ska även nämnas om relationen mellan humanitetsprincipen och proportionalitetsprincipen, då dessa många gånger kan ses som motstående till varandra. Ulväng framhäver att medan proportionalitetsprincipen har sitt största spelrum vid straffvärdesbedömningen, är humanitetsprincipen primär vid *påföljdsvalet* så länge straffvärdet för brottsligheten ligger på fängelsenivå – det är då ovan beskrivna 30 kap. 4 § BrB aktualiseras. Vidare sätter humanitetsprincipen gränser för hur stränga sanktionerna kan tillåtas vara. Samspelet mellan humanitetsprincipen och proportionalitetsprincipen innebär också att det måste finnas alternativ till fängelsestraffet som i tillräcklig grad motsvarar det klander som gärningen och gärningsmannen förtjänar.<sup>105</sup>

## 2.3 Sammanfattning

I detta kapitel har uppsatsens straffteoretiska utgångspunkter förklarats. Påföljdssystemet kan till att börja med delas in i tre nivåer: kriminaliseringsnivå (nivå ett), domsnivå (nivå två) och verkställighetsnivå (nivå tre). Vidare förklaras påföljdssystemet främst med allmänprevention och individualprevention, vilka är två relativa straffteorier. Allmänprevention syftar till att folk i allmänhet ska avhållas från brottslighet, medan individualprevention syftar till att den enskilde individen ska avhållas från brottslighet. Allmänprevention utgör främst förklaringsgrund till kriminaliseringsnivån och individualprevention till verkställighetsnivån, men inverkan förekommer även på andra nivåer.

Bredvid allmänprevention och individualprevention finns andra principer som förklarar påföljdssystemets utformning. Proportionalitetsprincipen spelar en viktig roll då den ligger till grund för hur straff ska utdömas på nivå två, domsnivån. Rättvis principen är vidare proportionalitetsprincipens yttersta spets, men i sig själv tom. Genom bland annat likabehandlingsprincipen, vilken innebär att lika fall ska behandlas lika, fylls den med innehåll. Humanitetsprincipen betonar vidare det mänskliga i att fela och manar till måttlighet, rimlighet och tolerans vid bestraffning. Vidare förespråkar humanitetsprincipen att fängelsestraffet utdöms restriktivt då det anses ha skadligare effekter på människan än andra bestraffningsformer.

---

<sup>104</sup> Jareborg (2003) s. 233.

<sup>105</sup> Ulväng s. 112 ff.

## 3 Grunderna för särbehandlingen

I detta kapitel ska frågan ”*Varför särbehandlas unga lagöverträdare?*” besvaras, vilket görs genom att belysa frågan utifrån fyra infallsvinklar: särbehandlingsens historiska bakgrund, antaganden kring barn och ungas utveckling, barnkonventionens betydelse för särbehandlingen och slutligen resonemang kring grunderna i förarbeten. Dessa fyra infallsvinklar ska sedermera tillsammans ge en breddad förståelse för varför unga lagöverträdare särbehandlas.

### 3.1 Historisk bakgrund

Särbehandlingen av unga lagöverträdare har anor långt tillbaka i tiden. Redan i de medeltida landskapslagarna fanns bestämmelser om strafffrihet eller för mildrad straffbarhet för barn. Även under 1700-talet var samhällets reaktion mot brott väsentligt mildare om gärningspersonen var omyndig.<sup>106</sup> På 1800-talet kom vidare barns uppfostran att tillmätas stor betydelse för såväl mänsklighetens som samhällets utveckling. Detta satte också avtryck i kriminalpolitiken genom att ett samspel mellan straffrätt och socialpolitik tog sin början. Uppfostran började således ses som ett alternativ till straffande samhällsverksamhet och en mer pedagogisk och positivt uppbyggande särbehandling av unga lagöverträdare började efterfrågas. Det uppmärksammandes att den tuffa fängelsemiljön drabbade barn särskilt hårt, varför andra påföljdsalternativ för barn växte fram.<sup>107</sup> Råby Räddningsinstitut utanför Lund var ett sådant alternativ, vilket inrättades år 1838. Där omhändertogs brottsliga ”vanartade” barn för att uppfostras, vanligtvis genom aga.<sup>108</sup>

Uppfostringslinjen fortsatte in på sekelskiftet. I Sveriges riksdag uppmärksammades den ökade ungdomskriminaliteten och den bristfälliga hanteringen av unga lagöverträdare. Sambandet mellan dålig uppfostran och kriminalitet sågs som självklar och risken att en asocial ungdom växte upp till en kriminell vuxen bedömdes vara stor.<sup>109</sup> I denna tidsanda stiftades således en lag år 1902, *lag (1902:67) om uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn*, som gav uttryck för balansgången mellan att å

---

<sup>106</sup> Fahlbeck s. 86 f.

<sup>107</sup> Bramstång s. 1 ff.; Nordlöf s. 160 ff.

<sup>108</sup> Bramstång s. 26; Nordlöf s. 20 f och 162 f.

<sup>109</sup> Häthén s. 256 f.

ena sidan vårda, å andra sidan straffa unga lagöverträdare.<sup>110</sup> Bland annat innebar lagen att brottslingar mellan 15–18 år underkastades särskilda behandlingsinriktade principer vid påföljdsbestämningen.<sup>111</sup> Vidare sattes de sociala problemen i förgrunden till brottet och uppfostran sågs som ett bättre brottsförebyggande medel än bestraffning.<sup>112</sup> Dåliga anlag och asocial omgivning pekades ut som orsakerna till både brottslighet och vanart, varför det enda som avgjorde huruvida ett barn blev kriminellt eller vanartat ansågs vara slumpen.<sup>113</sup> Samspelet mellan straffrätt och sociala insatser framstod därför som logiskt.<sup>114</sup>

Reformerna för unga lagöverträdare fortsatte sedan i samma behandlingsanda in på 1900-talet. Bland annat infördes flera särskilda påföljder för unga lagöverträdare, exempelvis tvångsuppfostran år 1905 som var ett behandlingsinriktat frihetsberövande. Vidare kom straffets längd att börja reduceras för de unga, och verkställigheten av straffen att förmildras.<sup>115</sup> År 1935 infördes även *ungdomsfängelset*, vilket var en tidsobestämd påföljd som pågick i ett till fyra år. Syftet var att behandla och inte straffa ungdomarna, bland annat genom att ge dem yrkesutbildning. Ungdomsfängelset gjorde att tvångsuppfostran tappade betydelse, varför det sedermera togs bort år 1947.<sup>116</sup> År 1952 infördes vidare ett krav på ”särskilda skäl”, exempelvis att barnavården inte kunde ta hand om personen i fråga, för att lagförbrytare mellan 15 till 18 år skulle kunna dömas till en vuxenpåföljd.<sup>117</sup>

Den behandlingstanke som genomsyrade straffrätten under 1900-talet kom att bli en av de största stöttepelarna då brottsbalken trädde i kraft år 1965. Bestraffningen legitimerades av brottslingens tänkta behandlingsbehov, vilket också skulle beaktas av domstolen då den utdömde påföljd.<sup>118</sup> Vad gällde de unga lagöverträdarna skulle dessa så långt som möjligt omhändertas inom barnavården istället för Kriminalvården.<sup>119</sup> Särskilda skäl krävdes för att döma en person under 18 år till fängelse, medan fängelse för lagförbrytare mellan 18–20 år endast fick utdömas om det var påkallat med hänsyn till allmän laglydnad eller om fängelse ansågs lämpligare än annan påföljd.<sup>120</sup> Kritiken mot fängelsestraffet växte sedermera efter brottsbalkens tillkomst, då det ansågs vara en olämplig påföljd för människor i allmänhet och

---

<sup>110</sup> Kumlien s. 14.

<sup>111</sup> Ibid. s. 61 f.

<sup>112</sup> Häthén s. 257.

<sup>113</sup> Fahlbeck s. 158 f.; Nordlöf s. 23.

<sup>114</sup> Jfr Persson s. 97 f.

<sup>115</sup> Nordlöf s. 163.

<sup>116</sup> Bramstång s. 48 ff.

<sup>117</sup> Nordlöf s. 165.

<sup>118</sup> SOU 1986:14 s. 27 ff.; jfr prop. 1962:10 del C s. 4 ff.

<sup>119</sup> Prop. 1962:10 del C s. 12.

<sup>120</sup> Se 26 kap. 4 § i 1964 års brottsbalk.



ungdomar i synnerhet.<sup>121</sup> Ungdomsfängelset, som i stort sett var detsamma som vanligt fängelse och dessutom tidsobestämt, ansågs inte heller som en passande påföljd. Ungdomsfängelset avskaffades därför år 1980.<sup>122</sup>

År 1988 infördes två nya kapitel i brottsbalken där särskilda regler om straffmätning och påföljdsval för unga lagöverträdare infördes, som ett led i strävan mot att hålla de unga utanför Kriminalvården.<sup>123</sup> Reformen präglades dock samtidigt av den kritik behandlingstanken mött och utgjorde således ett steg mot mer klassiska principer om proportionalitet och likabehandling.<sup>124</sup> För unga lagöverträdare kom således behandlingstanken att balanseras med principer som proportionalitet och likabehandling, vilket tog sig i uttryck genom särbehandlande bestämmelser avseende straffmätning och påföljdsval. Denna reform lade således grunden för det system vi har idag, vilket redogörs för närmare i kapitel fyra.

## 3.2 Antaganden kring ungas utveckling

Det finns vidare vissa antaganden kring barn och ungas utveckling, som innebär att det anses rimligt att de åtnjuter särskild tolerans och behandlas annorlunda än vuxna lagöverträdare. De unga är ännu under utveckling och besitter således inte samma förutsättningar för laglydnad som en vuxen person. Framför allt rör det sig om att unga anses ha en outvecklad ansvarsförmåga, att de anses särskilt sanktionskänsliga samt att de anses ha ett behov av att testa gränser på ett annat sätt än vuxna personer. Samtliga av dessa antaganden har med de ungas utveckling att göra, varför den särskilda tolerans antagandena föranleder också kan minska i takt med stigande ålder.<sup>125</sup>

Inledningsvis bör läsaren dock uppmärksammas på att de resonemang som förs kring barn och unga i detta kapitel är av generaliserande karaktär och speglar de resonemang som förts i doktrin, förarbeten och praxis.

---

<sup>121</sup> Se prop. 1984/85:171 s. 27; Andersson och Nilsson s. 198.

<sup>122</sup> Prop. 1978/79:212 s. 48; jfr SOU 2012:34 del 3 s. 335.

<sup>123</sup> Prop. 1987/88:120 s. 97 ff.; SOU 1986:14 s. 437 f.

<sup>124</sup> Persson s. 101; Träskman s. 174.

<sup>125</sup> Jfr von Hirsch s. 173 ff.

### 3.2.1 Unga har en outvecklad ansvarsförmåga

En utav grunderna som brukar framhållas som en anledning till att unga lagöverträdare särbehandlas är att de anses ha en outvecklad ansvarsförmåga.<sup>126</sup> Därför anses också en ung lagöverträdare bära på mindre personlig skuld än en vuxen lagöverträdare, även om de har begått samma gärning. Två orsaker till denna begränsade klandervärdhet brukar anföras. Den första handlar om *kognitiv kapacitet*, då unga anses besitta mindre kapacitet att bedöma och förstå konsekvenserna av kriminella handlingar. Den andra handlar om *självkontroll* då unga inte anses ha utvecklat full impuls kontroll och möjlighet att motstå gruppsyck.<sup>127</sup>

När det gäller kognitiv kapacitet anses en ung person inte helt och hållet kunna inse konsekvenserna av sina handlingar.<sup>128</sup> Den unge kan exempelvis inte till fullo förstå de intressen som olika straffbud är avsedda att skydda, eller se ett brott ut ett brottsoffers perspektiv. Att erhålla sådana ”vuxna” förmågor kräver utveckling av såväl kognitiva som moraliska förmågor, en utveckling som fortfarande är pågående under tonåren. Förmågan att förstå andra människors intressen och grundläggande värden i samhället är således inte färdigutvecklad.<sup>129</sup>

Vad gäller självkontroll är denna något som utvecklas under barndom och tonår genom kognitiv och emotionell utveckling, socialt samspel och samverkan i samhället. En ung person besitter således en outvecklad självkontroll, vilket innebär sämre förmåga att exempelvis kontrollera ilska och motstå gruppsyck än vad som kan förväntas av en vuxen person.<sup>130</sup> Vidare blir den unges beslut mer impulsiva då den unge har svårare att ”tänka först, handla sedan”.<sup>131</sup>

### 3.2.2 Unga är sanktionskänsliga

En andra grund som brukar framhållas som en anledning till att unga lagöverträdare särbehandlas är att de anses vara mer känsliga för bestraffning än vuxna personer.<sup>132</sup> Denna sanktionskänslighet sägs bero på att unga är

---

<sup>126</sup> Se bl.a. resonemang i NJA 2014 s. 658 och NJA 2012 s. 16.

<sup>127</sup> von Hirsch s. 171.

<sup>128</sup> Däremot anses unga ha sådan förståelse som krävs för att ett brott ska anses ha begåtts överhuvudtaget, jfr resonemang om konformitetsprincipen i Asp och Ulväng s. 270 ff.

<sup>129</sup> von Hirsch s. 171 ff.; Jareborg och Zila s. 155.

<sup>130</sup> von Hirsch s. 174 f.; Jareborg och Zila s. 155.

<sup>131</sup> Persson s. 64.

<sup>132</sup> Se bl.a. resonemang i NJA 2014 s. 658 och NJA 2012 s. 16.

mindre psykologiskt motståndskraftiga för bestraffning, samt att bestraffning många gånger hämmar den unges utveckling.<sup>133</sup>

Att de unga är mindre psykologiskt motståndskraftiga för bestraffning grundar sig i huvudsak på att självkänslan ännu är under uppbyggnad och utveckling under ungdomsåren. Självkänslan är med andra ord skör och under ständig prövning. Det blir därför också svårare för en ung person att hantera alla former av kritik. Bestraffning innebär således särskilda utmaningar för en ung person i jämförelse med vad en vuxen kan förväntas klara av.<sup>134</sup>

Vidare finns det under ungdomsåren vissa avgörande möjligheter och erfarenheter som inverkar på den unges utveckling. Om den unge går miste om dessa erfarenheter kan utvecklingen hämmas, vilket innebär att den unge riskerar att halka in på en destruktiv levnadsbana. Det är exempelvis av stor betydelse att unga får möjlighet att utvecklas i skolan, fostras av sin familj och omgivning, skaffa sig vuxna förebilder och skapa sunda vänskapsband. Typiskt sett inverkar bestraffning på dessa möjligheter, framför allt när det kommer till frihetsberövande påföljder. Detta innebär också att samhällets reaktion mot ungas brottslighet har betydelse för deras möjligheter senare i livet. Det är just vid ”fel” behandling av unga lagöverträdare som samhället riskerar att skapa såväl karriärsbrottslingar som socialt utslagna människor.<sup>135</sup>

De ungas särskilda sanktionskänslighet påkallar således såväl mildare påföljdsbestämning som särskilda ungdomspåföljder, vilka så långt som möjligt bör vara av icke-frihetsberövande karaktär.<sup>136</sup>

### 3.2.3 Unga testar gränser

Here are a few of the things we cannot learn to do well without practice: making decisions, making love, driving, flying, practicing law, parenting, taking risks, saying no, and – most important – choosing the path of our lives in a free society.<sup>137</sup>  
– Franklin E. Zimring

En ung person frigör sig från sina föräldrar, testar gränser och begår dumheter för att sedan kunna växa upp till en vuxen människa med självförtroende och ansvarskänsla. Att begå misstag är således en naturlig del av en ung persons mognadsprocess.<sup>138</sup> Franklin E. Zimring liknar detta med att låta någon

---

<sup>133</sup> von Hirsch s. 176; Jareborg och Zila s. 155.

<sup>134</sup> von Hirsch s. 176 f.

<sup>135</sup> von Hirsch s. 176 f.; Jareborg och Zila s. 155.

<sup>136</sup> von Hirsch s. 177 f.

<sup>137</sup> Zimring s. 17.

<sup>138</sup> Jareborg och Zila s. 155 f.

övningsköra en bil. För att skapa en skicklig och fullärd bilförare måste vi tillåta att människor övar. Vi måste också acceptera att de som övar kommer begå misstag och inte är lika säkra bilförare som någon med körkort. Samma sak gäller förmågan att fatta självständiga beslut, som bara kan uppnås genom ”learning-by-doing”.<sup>139</sup>

Att testa gränser och begå misstag är således något alla unga ägnar sig åt. Även ”den gode unge” kan, och ska, göra snedsteg. Dessa snedsteg behöver vidare inte säga något om den unges kriminella tendenser, utan är bara ett normalt steg i mognadsprocessen.<sup>140</sup> Redan Aristoteles menade att ungas brottslighet inte visar på dålig karaktär på samma sätt som vuxnas brottslighet kan göra. De fel en ung begår kommer från fräckhet, inte ondsinhet, menade han.<sup>141</sup>

När de unga övar sig på att fatta självständiga beslut kommer det också finnas risk för att de går över gränsen. Denna ”vuxen-träning” är nödvändig, varför förståelse bör visas för att den unge ibland fattar fel beslut. Bestrafningen av unga lagöverträdare bör således vara utformad på ett sådant sätt att den unges livsmöjligheter bibehålls, även efter ett allvarligt snedsteg.<sup>142</sup>

### 3.3 Barnkonventionens betydelse

Sverige ratificerade barnkonventionen år 1990, vilket innebär att Sverige sedan dess är folkrättsligt bunden av denna.<sup>143</sup> Eftersom Sverige är en dualistisk stat måste dock barnkonventionen införlivas på något sätt för att bli gällande i Sverige.<sup>144</sup> För att försäkra barnkonventionens efterlevnad har därför strategier utarbetats som anger hur ett barnperspektiv ska genomsyra lagstiftningen. Dessa strategier vänder sig till riksdag, regering, statliga myndigheter, landsting och kommuner.<sup>145</sup>

I barnkonventionen finns det främst två artiklar som är relevanta för unga lagöverträdare: artikel 37 som handlar om frihetsberövade barn samt artikel 40 om barns rättigheter under rättsprocessen. I dessa finns vissa delar som är

---

<sup>139</sup> Zimring s. 17 ff.; jfr von Hirsch s. 178 f.

<sup>140</sup> Persson s. 61.

<sup>141</sup> Kennedy s. 150.

<sup>142</sup> von Hirsch s. 179 ff.

<sup>143</sup> Prop. 1989/90:107 s. 27 f.; Bring, Mahmoudi och Wrangé s. 45.

<sup>144</sup> Se Bring, Mahmoudi och Wrangé s. 59 ff. Det ska dock nämnas att det finns förslag om att göra barnkonventionen till svensk lag år 2020, se prop. 2017/18:186.

<sup>145</sup> Se prop. 1997/98:182; prop. 2009/10:232.

särskilt väsentliga i påföljdshänseende. Det ska dock påminnas om att barn i barnkonventionens mening är personer under 18 år.<sup>146</sup>

Artikel 37 förbjuder att barn utsätts för tortyr och annan omänsklig eller förnedrande bestraffning. Såväl dödsstraff som livstids fängelse är uteslutet. Vidare föreskrivs att frihetsberövande av barn alltid ska utgöra en sista utväg och pågå under så kort tid som möjligt. Om ett barn frihetsberövas stadgar vidare artikeln att barnet bland annat ska behandlas humant och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i den åldern.

Artikel 40 stadgar att ett barn som misstänks, åtalas eller döms för ett brott ska behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde och som stärker barnets respekt för mänskliga rättigheter. Hänsyn till barnets ålder ska också tas och barnets återanpassning till samhället ska främjas. Det ska också finnas alternativ till anstaltsvård för att säkerställa att ett barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för dennes välfärd och rimligt med hänsyn till såväl personliga förhållanden som till brottet.

Förutom ovanstående artiklar, vilka uttryckligen reglerar rättssystemets hantering av unga lagöverträdare, är även barnkonventionens fyra grundprinciper av betydelse: *icke-diskriminering, principen om barnets bästa, rätten till liv, överlevnad och utveckling* samt *rätten att bli hörd*. FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) har kommenterat detta i sina allmänna kommentarer.<sup>147</sup> Följande skrivs där:

- Artikel 2 om icke-diskriminering innebär bland annat att åtgärder måste vidtas för att diskriminering av barn som har begått brott, exempelvis på arbetsmarknaden, förebyggs. Detta kan exempelvis ske genom olika stödåtgärder då ungdomarna ska återanpassas till samhället.
- Artikel 3 om barnets bästa innebär att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet i alla beslut som fattas inom rättskipningen för unga lagöverträdare. Eftersom barn skiljer sig åt från vuxna i såväl fysiskt som psykiskt hänseende, samt har andra behov än vuxna, måste de också behandlas annorlunda. Fokus måste ligga på rehabilitering och reparativ rättvisa snarare än bestraffning.
- Artikel 6 om rätten till liv, överlevnad och utveckling bör vara vägledande då strategier för att förebygga ungdomsbrottslighet utformas. Ungdomsbrottslighet ska bemötas på ett sätt som stödjer barnets

---

<sup>146</sup> Se artikel 1 barnkonventionen.

<sup>147</sup> Allmänna kommentarer är vägledning från barnrättskommittén om hur barnkonventionen ska tolkas, se OHCHR Committee on the Rights of the Child.

utveckling. Frihetsberövande påföljder är särskilt utvecklingshämmande, varför detta alltid ska utgöra en sista utväg och då vara så kort som möjligt.

- Artikel 12 om *rätten att bli hörd* innebär att barnets rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet ska respekteras inom rättskipningen för unga lagöverträdare.<sup>148</sup>

Barnkonventionen föreskriver således uttryckligen att unga lagöverträdare ska åtnjuta straffrättslig särbehandling. Rent bestraffande reaktioner mot unga personer strider mot barnkonventionens bestämmelser. I de allmänna kommentarerna framhävs dock att åtgärder som står i proportion till bland annat brottets allvar och allmänhetens behov av allmän säkerhet kan övervägas när barn har begått allvarliga brott. Sådana överväganden ska dock alltid uppvägas av barnets bästa och möjlighet till återanpassning.<sup>149</sup>

### 3.4 Resonemang i förarbeten

I förarbeten förs inte många diskussioner om *varför* unga lagöverträdare särbehandlas, utan snarare *hur* de ska särbehandlas. Särbehandlingen existens tycks i det närmaste vara självklar. En möjlig förklaring är att särbehandlingen vilar på en lång historisk bakgrund, samt att huvudfokus i lagstiftningsarbetet kanske snarare är påföljdssystemets utformning än grunderna till detsamma.<sup>150</sup> Tankegångar kring särbehandlingsgrunder kan dock fortfarande utläsas, om än mellan raderna. Framför allt kan en balansgång mellan å ena sidan behandling, å andra sidan principer som proportionalitet och likabehandling tydas. Denna balansgång resulterar således i särbehandlingsgrundernas faktiska utformning.

Som nämnts i avsnitt 3.1 var *behandlingstanken* en viktig grundprincip för såväl vuxna som unga lagöverträdare vid brottsbalkens tillkomst. Denna behövde dock så småningom ge plats åt andra grundläggande principer såsom proportionalitet, förutsebarhet och konsekvens. I doktrin har det hävdats att de två större reformerna kring unga lagöverträdare år 1999 och år 2007 lade större vikt vid själva bestraffningen än vad tidigare lagstiftning hade gett utrymme för.<sup>151</sup> I regeringens proposition 1997/98:96 *Vissa reformer av påföljdssystemet* uttalades exempelvis följande:

---

<sup>148</sup> Se CRC/C/GC/10 General Comment No. 10 p. 6–12.

<sup>149</sup> CRC/C/GC/10 General Comment No. 10 p. 71.

<sup>150</sup> Jfr prop. 2005/06:165 s. 42 f.; prop. 2014/15:25 s. 20.

<sup>151</sup> Holmberg s. 272; jfr prop. 2014/15:25 s. 23.

Intresset av att stödja och hjälpa de ungdomar som begår brottsliga gärningar måste emellertid tillgodoses med beaktande även av andra angelägna samhällsintressen. Ett sådant intresse är att reagera på och motverka brott. Det är nödvändigt att samhället konsekvent hävdar de grundläggande värden som skyddas av de straffrättsliga reglerna. Detta gäller inte minst i förhållande till barn och ungdomar.<sup>152</sup>

Reformen innebar att påföljden *överlämnande till vård inom socialtjänsten* (idag kallad ungdomsvård) förändrades för att bättre tillgodose krav på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet.<sup>153</sup> Dessa krav fick fortsatt betydelse i reformen år 2007, då det infördes ett krav om att ett visst vårdbehov måste föreligga för att rätten ska kunna utdöma ungdomsvård. Påföljden skulle således inte komma ifråga när samhället snarare skulle sätta gränser än behandla den unge.<sup>154</sup> Samtidigt betonades att behandling var ett bättre sätt att motverka brottslighet än samhällsreaktioner som grundade sig enbart på straffvärdet, samt att en central målsättning var att ett barnperspektiv i enlighet med barnkonventionen skulle genomsyra lagstiftningen.<sup>155</sup>

I det senaste lagstiftningsarbetet har balansgången kanske varit ännu tydligare. Följande uttalande gjordes i regeringens proposition 2014/15:25 *Tydligare reaktioner på ungas brottslighet*:

Kraven på proportionalitet, förutsebarhet, likabehandling och konsekvens måste emellertid få genomslag också för unga som begår brott. Barnperspektivet och intresset av att motverka de sociala och personliga problem hos den unge som bidragit till brottsligheten ställs därför mot behovet av tydliga och tillräckligt ingripande straffrättsliga ingripanden.<sup>156</sup>

Utvecklingen från ett rent behandlande synsätt till en mer straffbetonande hantering av unga lagöverträdare märks inte minst på propositionernas namn över åren. I slutet på 1980-talet talade man om ”åtgärder” mot unga lagöverträdare i propositionen 1987/88:135 *Åtgärder mot unga lagöverträdare*, på 2000-talet var det istället tal om ”ingripanden” i propositionen 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, medan det på 2010-talet handlade om ”tydligare reaktioner” i propositionen 2014/15:25 *Tydligare reaktioner mot ungas brottslighet*. I doktrin har det vidare lyfts fram att samhället idag tycks vara mer intresserat av att klandra unga än att

---

<sup>152</sup> Prop. 1997/98:96 s. 143.

<sup>153</sup> Se prop. 1997/98:96 s. 142 ff.

<sup>154</sup> Prop. 2005/06:165 s. 44.

<sup>155</sup> Ibid. s. 41 ff.

<sup>156</sup> Prop. 2014/15:25 s. 20.

hjälpa dem. Unga lagöverträdare sägs i första hand ses som gärningspersoner och i andra hand som barn – vilket således också skulle gå emot det synsätt barnkonventionen förespråkar.<sup>157</sup>

I juni 2017 utkom vidare en promemoria från Justitiedepartementet med förslag på nya ungdomspåföljder, Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder*, i vilken frågan om balansgångens konsekvenser lyftes.<sup>158</sup> Det konstaterades att konflikter kan uppstå mellan å ena sidan proportionalitet- och likabehandlingsprincipen, å andra sidan behandling och barnkonventionen.<sup>159</sup> Utredaren valde dock att inte närmare kommentera detta:

Enligt min bedömning är det inte möjligt att undvika intressekonflikterna utan större förändringar av det nuvarande påföljdssystemet. Det ingår inte i mitt uppdrag att föreslå sådana förändringar. I stället har jag – liksom utredningen [Påföljdsutredningen] – att förhålla mig till de olika intressen som gör sig gällande och väga dessa mot varandra. Det innefattar emellanåt en svår balansgång och som utredningen konstaterat är det inte möjligt att undvika kompromisser.<sup>160</sup>

Den 13 december 2017 tillsatte vidare regeringen en särskild utredare med uppdrag att överväga och föreslå ändringar beträffande den straffrättsliga särbehandlingen av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år, i syfte att påföljdsbestämningen för denna åldersgrupp ska motsvara den som gäller andra myndiga lagöverträdare. Uppdraget ska redovisas senast den 21 december 2018.<sup>161</sup> Regeringen motiverade förslaget med att synen på brott, brottslingar och samhällets reaktioner på brott är i ständig förändring, och att det krävs insatser för att motverka bland annat organiserad brottslighet och annan kriminalitet förenad med gängbildning – något som regeringen menade även förekommer bland yngre lagöverträdare. En utgångspunkt var dock att påföljdssystemet för unga lagöverträdare måste byggas på kompromisser mellan olika intressen.<sup>162</sup>

### 3.5 Sammanfattning

I kapitlet har det visats att frågan om varför unga lagöverträdare särbehandlas har flera möjliga svar med olika infallsvinklar. För det första finns det en

---

<sup>157</sup> Hollander och Tärnfalk s. 90; jfr Ds 2017:25 s. 58 f.

<sup>158</sup> Se avsnitt 4.3.4 för redogörelse av de föreslagna påföljderna.

<sup>159</sup> Ds 2017:25 s. 58 f.

<sup>160</sup> Ds 2017:25 s. 59.

<sup>161</sup> Dir. 2017:122 s. 1.

<sup>162</sup> Dir. 2017:122 s. 5.



historisk förklaring till särbehandlingen. Sedan medeltiden har unga lagöverträdare särbehandlats i någon mån, varför institutet har gamla anor som givetvis har påverkat nutida tankegångar.

För det andra är barn och unga fortfarande under utveckling, vilket påverkar en rad olika förmågor och färdigheter. Detta skapar således anledning till mindre förväntningar på de unga, varför också en större tolerans kan visas för deras snedsteg. Dessutom anses de unga vara mer sköra för bestraffning än vuxna, vilket också bidrar till att särskild försiktighet bör beaktas vid bestraffning.

För det tredje ställer barnkonventionen, som Sverige är bunden att följa, krav på att unga lagöverträdare (i barnkonventionens mening personer under 18 år) särbehandlas inom straffrätten. Principen om barnets bästa innebär att fokus måste ligga på *behandling*, inte bestraffning. Hänsyn måste tas till barnets ålder i olika avseenden, vilket innebär att barnkonventionen ställer krav på viss särbehandling av unga lagöverträdare.

Slutligen innebär de resonemang som förts i förarbeten att ovanstående grunder för särbehandling balanseras med andra intressen i rättsordningen, såsom proportionalitet, likabehandling och tydliga reaktioner mot ungas brottslighet. Slutprodukten blir således ett resultat av denna balansgång,

## 4 Särbehandlings utformning

I detta kapitel ska frågan ”Hur särbehandlas unga lagöverträdare?” besvaras genom att beskriva vilka särskilda bestämmelser det finns gällande unga lagöverträdare i påföljdssystemet. Särbehandlingen sker där i tre olika hänseenden: inom ramen för straffmätningen, inom ramen för påföljdsvalet samt genom möjligheten att utdöma särskilda ungdomspåföljder.

### 4.1 Straffmätning

Vid straffmätningen ska straffets värde fastställas, vilket görs baserat på bestämmelserna i 29 kap. BrB. De grunder för straffmätningen som fastställs där gäller så väl vuxna som unga lagöverträdare.

I grova drag bestäms först ett *abstrakt straffvärde* enligt 29 kap. 1 § BrB, vilket återspeglar hur allvarligt lagstiftaren ser på en viss brottstyp. Det abstrakta straffvärdet utgår från brottets straffskala och regleras sedan baserat på tidigare rättstillämpning och vissa omständigheter som kan göra brottet mer eller mindre allvarlig. När 29 kap. 1 § BrB har tillämpats hamnar straffvärdet således någonstans på den bestämda straffskalan. Därefter ska det *konkreta straffvärdet* fastställas. Med utgångspunkt i det abstrakta straffvärdet ökas eller minskas straffvärdet beroende på om några försvårande eller förmildrande omständigheter, angivna i 29 kap. 2 § och 3 § BrB, föreligger. Detta resulterar i att det konkreta straffvärdet kan bli högre eller lägre än (eller detsamma som) det abstrakta straffvärdet. Därefter ska ett *straffmätningensvärde* fastställas, vilket innebär att det konkreta straffvärdet kan reduceras innan påföljdsvalet, huvudsakligen med tillämpning av de så kallade billighetsskälerna i 29 kap. 5 § BrB samt den så kallade ungdomsreduktionen i 29 kap. 7 § BrB.<sup>163</sup>

Inom ramen för straffmätningen finns vissa bestämmelser som är av särskild betydelse för unga lagöverträdare. Såväl genom 29 kap. 3 § tredje punkten BrB som 29 kap. 7 § BrB kan straffvärdet reduceras i olika avseenden på grund av gärningsmannens ungdom. Dessa bestämmelser behandlas nedan.

---

<sup>163</sup> Jfr Jareborg och Zila s. 105 ff.

### 4.1.1 Ålder som förmildrande omständighet

29 kap. 3 § BrB innehåller omständigheter som rätten särskilt ska beakta i förmildrande riktning då den bedömer det konkreta straffvärdet av ett begånget brott. Bestämmelsen innehåller en uppräknig av de förmildrande omständigheter som anses vara vanligast och mest betydelsefulla, men gör inte anspråk på att vara uttömmande. Även andra omständigheter kan således beaktas i förmildrande riktning.<sup>164</sup> Omständigheterna måste dock hänföra sig till det konkreta brottet för att kunna beaktas.<sup>165</sup>

I bestämmelsens tredje punkt föreskrivs att särskild hänsyn ska tas till om den tilltalades handlande stått i samband med *hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga*. Främst blir punkten således tillämplig för unga lagöverträdare, men kan även tillämpas avseende vuxna som exempelvis på grund av sjukdom eller medicinering uppfyller kriterierna.<sup>166</sup> Det räcker dock inte att rent allmänt vara omdömeslös för att bestämmelsen ska kunna tillämpas. Istället tar bestämmelsen sikte på sådant som är avvikande från vad som är normalt för, med den tilltalade, jämförbara personer. Det räcker således inte att bara vara ”ung och dum”, utan den unge måste vara dummare än vad som kan anses normalt för en person i samma ålder.<sup>167</sup>

Bestämmelsen tillämpas idag inte i särskilt hög utsträckning. Vanligen tillämpas främst nedan beskrivna 29 kap. 7 § BrB vid straffnedsättning för unga lagöverträdare.<sup>168</sup> Detta beror bland annat på bestämmelsernas överlappning och att 29 kap. 7 § BrB är generellt privilegierande karaktär. Domstolar är förmodligen försiktiga med att dubbelbeakta gärningsmannens bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga och väljer då att endast tillämpa 29 kap. 7 § BrB.<sup>169</sup>

### 4.1.2 Straffreduktion på grund av ålder

I 29 kap. 7 § BrB finns en bestämmelse som innebär att rätten ska beakta om den tilltalade, när han eller hon begick brottet, ännu inte hade fyllt 21 år – den så kallade ungdomsreduktionen. Till skillnad från 29 kap. 3 § tredje punkten BrB krävs inget orsakssamband mellan gärningsmannens ungdom och det

---

<sup>164</sup> Prop. 2009/10:147 s. 44; Borgeke och Heidenborg s. 191.

<sup>165</sup> Sandahl och Ulväng, Brottsbalk (1962:700) kommentaren till 29 kap. 3 §, avsnitt 2.1.

<sup>166</sup> Sandahl och Ulväng, Brottsbalk (1962:700) kommentaren till 29 kap. 3 §, avsnitt 2.4; se NJA 1995 s. 106; prop. 1987/88:120 s. 86.

<sup>167</sup> Jfr 1987/88:120 s. 86; prop. 2009/10:147 s. 45.

<sup>168</sup> Borgeke och Heidenborg s. 198; Jareborg och Zila s. 157.

<sup>169</sup> Sandahl och Ulväng, Brottsbalk (1962:700) kommentaren till 29 kap. 3 §, avsnitt 2.4.

konkreta brottet för tillämpning av denna bestämmelse. Det måste således inte visas att den tilltalades låga ålder påverkade hans eller hennes handlande.<sup>170</sup> Avsikten är att den som är under 21 år vid brottstillfället ska få ett lägre straff än vad som hade dömts ut till en vuxen lagöverträdare för samma gärning.<sup>171</sup>

Någon lagreglering kring straffnedsättningens storlek existerar inte, vilket lämnat utrymme till resonemang i doktrin och praxis.<sup>172</sup> Det tycks dock råda enighet om att reduktionen ska ske proportionerligt i förhållande till den tilltalades ålder. Störst reduktion ska således ges till den som just fyllt 15 år, medan minst reduktion ska ges till den som snart ska fylla 21 år.<sup>173</sup> Detta har också bekräftats av Högsta domstolen (HD) i NJA 2000 s. 421. Däremot avfärdade HD tillämpningen av mer eller mindre fasta procentsatser för straffnedsättningens storlek. Anledningen var att även andra faktorer än ålder inverkar på straffnedsättningen, som straffets längd och brottets art. En schematisk regel om en procentuell straffnedsättning baserad på ålder skulle således kräva så många undantag att den inte vore till verklig vägledning enligt HD.<sup>174</sup>

Trots HD:s principiella avståndstagande har mer eller mindre fasta schabloner utvecklats, vilka också tillämpas i praktiken. Ungdomsreduktionen blir dock annorlunda beroende på om brottets (konkreta) straffvärde ligger på bötesnivå eller fängelsenivå, vilket behandlas nedan.

#### **4.1.2.1 Straffreduktion för bötesstraff**

Den främsta anledningen till att bötesstraff reduceras för ungdomar är att skapa möjlighet att omvandla kortare fängelsestraff till höga bötesstraff. För att systemet ska bli enhetligt måste således även lägre bötesstraff omvandlas. Vidare tillämpas ungdomsreduktionen endast avseende dagsböter.<sup>175</sup>

Riksåklagaren har utfärdat riktlinjer för hur dagsböter ska bestämmas då gärningsmannen är under 21 år, främst för att skapa en jämnare praxis vid strafföreläggande.<sup>176</sup> Riktlinjerna innehåller en tabell över hur straffvärdet, alltså antalet dagsböter, bör reduceras beroende på ”det vuxna” straffvärdet och den unge lagöverträdarens ålder. Exempelvis reduceras enligt tabellen ett straffvärde på 150 dagsböter för en vuxen lagöverträdare till 60 dagsböter för

---

<sup>170</sup> Borgeke och Heidenborg s. 252.

<sup>171</sup> Berggren m. fl., Zeteo, kommentaren till 29 kap. 7 § BrB.

<sup>172</sup> Ibid.

<sup>173</sup> Jfr Sandahl och Ulväng, Brottsbalk (1962:700) kommentaren till 29 kap. 7 §, avsnitt 2.4; Borgeke och Heidenborg s. 256 ff.; Jareborg och Zila s. 158.

<sup>174</sup> Se NJA 2000 s. 421.

<sup>175</sup> Se NJA 2014 s. 658; Borgeke och Heidenborg s. 252.

<sup>176</sup> Strafföreläggande innebär att den misstänkte erkänner brott och utan rättegång accepterar straffet, vanligtvis ett bötesstraff. Bestämmelser finns i 48 kap. rättegångsbalken.

en 15-åring, till 70 dagsböter för en 16-åring, till 80 dagsböter för en 17-åring, till 100 dagsböter för en 18-åring och till 120 dagsböter för 19- och 20-åringar. Ett fängelsestraff på en månad kan vidare omvandlas till 100 dagsböter för en 15-åring, till 120 dagsböter för en 16-åring och till 140 dagsböter för en 17-åring. För en 20-åring är det endast fängelsestraff på fjorton dagar som kan omvandlas till dagsböter.<sup>177</sup>

Observera vidare att 29 kap. 7 § BrB endast tillämpas för att reducera *antalet* dagsböter, inte dagsbotens storlek då den bestäms efter andra kriterier.<sup>178</sup>

#### 4.1.2.2 Straffreduktion för fängelsestraff

Riksåklagaren har inte utkommit med några riktlinjer avseende ungdomsreduktionen för brott på fängelsenivå. Jareborg och Zila har dock sammanställt en tabell baserat på genomgång av praxis samt principiella överväganden.

**Tabell 3.1.** Straffnedsättning baserat på ålder enligt Jareborg och Zila.<sup>179</sup>

<i>Ålder</i>	<i>Straffnedsättning</i>	<i>Ungefärlig strafflängd</i>
15 år	75–85 procent	1/5
16 år	65–75 procent	1/4
17 år	55–65 procent	1/3
18 år	45–55 procent	1/2
19 år	30–40 procent	2/3
20 år	20–30 procent	3/4

Tabellen anses spegla praxis väl.<sup>180</sup> HD tycks i flertalet rättsfall ha tillämpat dessa siffror trots dess principiella ståndpunkt gällande absoluta procentsatser.<sup>181</sup> Borgeke och Heidenborg har vidare förespråkat en mer glidande skala än Jareborg och Zilas trappstegsmodell. Detta då de menar att det inte är rimligt att den som nyss fyllt 16 år behandlas på samma sätt som den som ska fylla 17 år om några dagar.<sup>182</sup>

<sup>177</sup> Se RÅR 2017:1.

<sup>178</sup> Se NJA 1996 s. 195.

<sup>179</sup> Se Jareborg och Zila s. 158.

<sup>180</sup> Borgeke och Heidenborg s. 258; Sandahl och Ulväng, *Brottsbalk* (1962:700) kommentaren till 29 kap. 7 § avsnitt 2.4.

<sup>181</sup> Se t.ex. NJA 2000 s. 421; NJA 2002 s. 489; NJA 2003 s. 313; NJA 2009 s. 121; NJA 2011 s. 466.

<sup>182</sup> Se Borgeke och Heidenborg s. 258 ff.

Vidare sätter 29 kap. 7 § andra stycket BrB en gräns för hur långt fängelsestraff en ung lagöverträdare kan dömas till. Bestämmelsen stadgar att den som begått ett brott innan 21 års ålder som huvudregel inte kan dömas till svårare straff än tio års fängelse. Undantag gäller om det för aktuellt brott är föreskrivet ett längre fängelsestraff, eller om straffvärdet uppgår till mer än tio års fängelse på grund av tidigare brottslighet i enlighet med 26 kap. 2 § BrB. Då får ett fängelsestraff på maximalt fjorton år utdömas. Det är dock aldrig möjligt att döma någon som begått brott innan 21 års ålder till fängelse på livstid. Om en ung lagöverträdare begår ett brott som för en vuxen person hade gett livstids fängelse är det mest troligt att rätten utgår från den kortaste tid den livstidsdömde kan få sitt fängelsestraff tidsbestämt till enligt 26 kap. 3 § BrB och 4 § *lag (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid*, vilket är 18 år, och därefter tillämpar ungdomsreduktionen på detta.<sup>183</sup> En 20-åring skulle således få ett straff på 3/4 av 18 år, det vill säga 13 år och 6 månader, vilket är förenligt med 29 kap. 7 § andra stycket BrB.

Åldersgränsen är vidare absolut – efter att en person har passerat 21 års ålder görs således ingen mildare bedömning.<sup>184</sup>

## 4.2 Påföljdsvalet

Efter straffmätningen ska domstolen välja påföljd. Vid påföljdsvalet gäller särskilda bestämmelser för unga lagöverträdare vilket gör det svårare att döma en ung lagöverträdare till en frihetsberövande påföljd.

Som utgångspunkt föreskriver 30 kap. 4 § första stycket BrB en generell presumtion mot att utdöma fängelsestraff, vilken gäller såväl vuxna som unga lagöverträdare. Enligt bestämmelsen ska rätten fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelsestraff, vilket är ett utflöde av humanitetsprincipen. I bestämmelsens andra stycke finns dock en uppräknig av skäl som kan bryta presumtionen: brottslighetens straffvärde, brottslighetens art samt den tilltalades tidigare brottslighet.<sup>185</sup>

Den generella presumtionen mot fängelsestraffet är vidare ytterligare förstärkt för unga lagöverträdare i efterföljande 30 kap. 5 § BrB. Bestämmelsen innebär att det måste föreligga *synnerliga skäl* eller *särskilda skäl*, beroende på om den unga lagöverträdaren var omyndig eller myndig vid

---

<sup>183</sup> Borgeke och Heidenborg s. 264; Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 12 augusti 2004 i mål B 1381-04; prop. 2008/09:118 s. 34.

<sup>184</sup> Se NJA 1995 s. 48; Borgeke och Heidenborg s. 263.

<sup>185</sup> För fördjupning, se Borgeke och Heidenborg s. 289 ff.

brottstillfället, för att rätten ska kunna utdöma ett fängelsestraff till en ung lagöverträdare. För en omyndig ung lagöverträdare stadgar vidare bestämmelsen att om ett fängelsestraff anses kunna utdömas, ska påföljden istället bestämmas till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § BrB.

Precis som med straffreduktionen i 29 kap. 7 § BrB menar Borgeke och Heidenborg att bestämmelsen ska tillämpas som en glidande skala, där skälen mot fängelsestraffet (och sluten ungdomsvård) är starkare ju yngre personen i fråga är, för att sedan minska i styrka med stigande ålder. För en 15-åring skulle således skälen mot fängelsestraff vara ännu starkare än för en 17-åring, även om lagtexten stadgar ”synnerliga skäl” för dem båda. Den glidande skalan skulle också gälla inom respektive ålderskategori – innebärandes att skälen mot fängelsestraff blir starkare för den som nyss fyllt 16 år än för den som snart ska fylla 17 år.<sup>186</sup> Denna uppfattning finner även stöd i förarbeten där det har uttalats att skälen emot fängelsestraffet blir svagare ju närmare 21 år personen i fråga är.<sup>187</sup>

Eftersom omyndiga och myndiga unga lagöverträdare behandlas olika redogörs nedan för bestämmelsens betydelse för respektive ålderskategori.

#### **4.2.1 Synnerliga skäl för omyndiga unga lagöverträdare**

För unga lagöverträdare som begått brott mellan 15 och 17 års ålder krävs som ovan nämnts *synnerliga skäl* för att rätten ska kunna döma till ett fängelsestraff (vilket som huvudregel istället blir sluten ungdomsvård). Enligt förarbeten är det främst brottslighetens straffvärde som kan utgöra sådana särskilda skäl.<sup>188</sup> För vuxna lagöverträdare gäller att ett straffvärde på ett års fängelse anses utgöra sådana skäl som kan bryta presumtionen mot fängelsestraffet. Denna sedvanliga ettårsgräns gäller dock inte omyndiga unga lagöverträdare.<sup>189</sup> Istället måste ett betydligt högre straffvärde föreligga för att *straffmättningsvärdet*, alltså inte straffvärdet, ska landa på ett års fängelse efter att ungdomsreduktionen har tillämpats. Jareborg och Zila har i en tabell visat hur högt straffvärdet måste vara för att särskilda skäl kan anses föreligga.

---

<sup>186</sup> Borgeke och Heidenborg s. 337 f.

<sup>187</sup> Prop. 1987/88:120 s. 103.

<sup>188</sup> Ibid.

<sup>189</sup> Se NJA 2000 s. 314.

**Tabell 3.2.** Lägsta straffvärde som kan föranleda fängelsestraff för omyndiga lagöverträdare enligt Jareborg och Zila.<sup>190</sup>

<i>Ålder</i>	<i>Lägsta straffvärde</i>
15 år	5 år
16 år	4 år
17 år	3 år

För vuxna lagöverträdare kan vidare även tidigare brottslighet och brottslighetens art utgöra presumtionsbrytande omständigheter enligt 30 kap. 4 § andra stycket BrB. För de omyndiga unga lagöverträdarnas del har det däremot i förarbeten uttalats att det är svårt att ange när dessa omständigheter kan verka presumtionsbrytande.<sup>191</sup> Trots detta är det inte helt ovanligt att just tidigare brottslighet och brottslighetens art leder till att omyndiga unga lagöverträdare döms till fängelsestraff.<sup>192</sup>

#### 4.2.2 Särskilda skäl för myndiga unga lagöverträdare

Vad gäller lagöverträdare som begått brott mellan 18 till 20 års ålder krävs istället *särskilda skäl* med hänsyn till ”gärningens straffvärde eller annars” för att döma till fängelsestraff. Sett till endast straffvärdet visar Jareborg och Zila i en tabell hur högt detta måste vara för att den sedvanliga ettårsgränsen ska uppnås efter tillämpning av ungdomsreduktionen i 29 kap. 7 § BrB.

**Tabell 3.3.** Lägsta straffvärde som kan föranleda fängelsestraff för myndiga unga lagöverträdare enligt Jareborg och Zila.<sup>193</sup>

<i>Ålder</i>	<i>Lägsta straffvärde</i>
18 år	2 år
19 år	1 år 6 månader
20 år	1 år 4 månader

<sup>190</sup> Jareborg och Zila s. 163. Jämför med tabell 3.1.

<sup>191</sup> Prop. 1987/88:120 s. 103.

<sup>192</sup> Se Borgeke och Heidenborg s. 338. I t.ex. NJA 1990 s. 159 dömdes en 17-åring till fängelsestraff för flertalet brott, bl.a. med hänvisning till tidigare brottslighet; I NJA 1996 s. 757 och NJA 2001 s. 913 dömdes en 17-åring respektive en 16-åring till fängelsestraff för mened med hänvisning till brottets art.

<sup>193</sup> Jareborg och Zila s. 163 f.



Vidare syftar bestämmelsens formulering ”eller annars” enligt förarbeten främst till tidigare brottslighet samt brottslighetens art, precis som för vuxna lagöverträdare.<sup>194</sup> För de myndiga unga lagöverträdarna måste dock dessa omständigheter utgöra starkare skäl för att döma till ett fängelsestraff än för de vuxna lagöverträdarna. Skäl som hänför sig till tidigare brottslighet bör således bestå i ovanligt frekventa återfall, medan skäl som hänför sig till brottslighetens art bör avse brott med särskilt framträdande artkaraktär för att presumtionen mot fängelsestraffet ska kunna brytas.<sup>195</sup>

## 4.3 Ungdomspåföljderna

Det finns tre särskilda ungdomspåföljder som kan utdömas till unga lagöverträdare: ungdomsvård, ungdomstjänst och sluten ungdomsvård. Dessa finns samlade i 32 kap. BrB, ”Om överlämnande till särskild vård för unga”, och är således alla olika varianter av vårdpåföljder. Detta innebär dock inte att de ”vanliga påföljderna” i 25–28 kap. BrB – böter, fängelse, villkorlig dom och skyddstillsyn – inte kan utdömas. Samtliga av dessa påföljder, visserligen med vissa begränsningar, kan bli aktuella även för den unga lagöverträdaren. Framför allt är böter en mycket vanlig påföljdsform. Villkorlig dom och skyddstillsyn aktualiseras vidare först då ungdomstjänst inte kan utdömas på grund av brottslighetens svårhet eller då kravet på att ungdomen ska vara lämplig för ungdomstjänst inte är uppfyllt. Vad gäller fängelsestraffet är det framför allt möjligt att döma myndiga unga lagöverträdare till ett sådant istället för sluten ungdomsvård.<sup>196</sup>

I följande avsnitt presenteras de tre ungdomspåföljderna, därefter kommer även något nämnas om Justitiedepartementets förslag om att införa två nya ungdomspåföljder.

### 4.3.1 Ungdomsvård

#### 4.3.1.1 Allmänt

Ungdomsvård är en påföljd med ett vidsträckt tillämpningsområde då den på grund av sin flexibla utformning kan följa på brott med straffmättningsvärde från trettio dagsböter till ett års fängelse.<sup>197</sup> Vidare bygger ungdomsvården på det socialrättsliga systemet som finns för ingripande och omhändertagande av unga. Den som döms till ungdomsvård kan således bli föremål för samma typ

---

<sup>194</sup> Prop. 1987/88:120 s. 103.

<sup>195</sup> Jareborg och Zila s. 164.

<sup>196</sup> Borgeke och Heidenborg s. 473 f.

<sup>197</sup> Borgeke och Månsson s. 197.

av vård som den som är föremål för olika sociala insatser.<sup>198</sup> Ungdomsvården bygger således på principen om att unga lagöverträdare i första hand ska bli föremål för åtgärder inom socialtjänsten istället för Kriminalvården.<sup>199</sup>

#### 4.3.1.2 Innebörden av ungdomsvård

Det finns två vårdformer som kan bli aktuella då påföljden ungdomsvård ådöms. Antingen sker vård med stöd av 5 kap. 1 § *socialtjänstlagen (2001:453)* (SoL), eller enligt *lag (2001:453) med särskilda bestämmelser om vård av unga* (LVU). Insatserna kan således vara av varierande ingripandegrad: allt från att en kontaktperson förordnas till att den unge blir familjehemsplacerad.<sup>200</sup>

I första hand ska vård enligt SoL beredas då denna sker på frivillig väg och i samarbete med den unges vårdnadshavare. En vårdplan, vilken kallas *ungdomskontrakt*, utformas då mellan socialtjänst, vårdnadshavare och den unge, i vilket det framgår vilka åtgärder socialtjänsten planerar att vidta.<sup>201</sup> En sådan plan görs i regel redan innan åklagaren fattar beslut i åtalsfrågan i enlighet med 11 § *lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare* (LUL), varför den också utgör huvudsakligt beslutsunderlag då domstolen ska bedöma den unges vårdbehov.<sup>202</sup> Om domstolen väljer att döma till ungdomsvård är det dock genom domen, och inte genom ungdomskontraktet, som den unges skyldigheter fastställs. Socialnämnden, som har att verkställa påföljden, åläggs vidare inte en motsvarande skyldighet varför den kan komma att vidta andra åtgärder än vad som varit planerat från början, exempelvis på grund av ett förändrat vårdbehov.<sup>203</sup> Skulle ungdomsvårdens utformning bli för annorlunda jämfört med vad som från början var tänkt finns därför en möjlighet för rätten att undanröja ungdomsvården och bestämma en annan påföljd enligt 32 kap. 4 § BrB.

Om vård inte kan beredas på frivillig väg är tvångsvård med stöd av LVU ett andra alternativ. Vård kan då beredas antingen baserat på 2 § LVU – de så kallade miljöfallen då förhållandena i hemmet innebär en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling – eller baserat på 3 § – de så kallade beteendefallen då den unge själv riskerar sin hälsa eller utveckling genom exempelvis brottslighet eller missbruk.<sup>204</sup> Allmän domstol kan dock inte föreskriva att tvångsvård enligt LVU ska beredas eftersom ett sådant beslut

---

<sup>198</sup> Borgeke och Heidenborg s. 477.

<sup>199</sup> Prop. 1997/98:96 s. 142; prop. 2005/06:165 s. 55.

<sup>200</sup> Borgeke och Heidenborg s. 477.

<sup>201</sup> Prop. 2005/06:165 s. 60; Clevesköld, Thunved och Thunved s. 155.

<sup>202</sup> Prop. 2005/06:165 s. 21 och s. 130; Borgeke och Heidenborg s. 478 och 484.

<sup>203</sup> Clevesköld, Thunved och Thunved s. 155.

<sup>204</sup> Borgeke och Heidenborg s. 477.

måste fattas av förvaltningsdomstol. Däremot måste det framgå av domen att den unge förväntas bli föremål för åtgärder enligt LVU. Vårdplanen som utarbetats bifogas även till domen, men då utan att någon föreskrift utfärdas i anslutning till denna.<sup>205</sup> Det ska dock nämnas att den unge ofta redan är tillfälligt omhändertagen enligt LVU:s bestämmelser när domen i brottmålet avkunnas, men att ett slutligt ställningstagande ännu inte gjorts av förvaltningsdomstol. Om den allmänna domstolen då dömer till ungdomsvård och därvid förutsätter att vård kommer ske enligt LVU, är det ovanligt att förvaltningsrätten avslår en ansökan om vård enligt LVU så länge förhållandena är desamma.<sup>206</sup>

Domstolen kan också i samband med utdömmande av ungdomsvård, enligt 32 kap. 1 § femte stycket BrB, föreskriva att den unge ska avhjälpa den skada brottet i fråga har orsakat under förutsättning att det bedöms vara ägnat att främja den unges anpassning i samhället, att det framstår som lämpligt samt att den skadelidande samtycker. Syftet med detta är att den unge genom att direkt konfronteras med den skada som uppstått blir medveten och förstår brottslighetens innebörd för den drabbade. Genom egna fysiska insatser kan avhjälpanet verka brottsavhållande, dessutom räcker den unges ekonomi ofta inte till att ersätta skadan ekonomiskt.<sup>207</sup>

#### 4.3.1.3 Förutsättningar för ungdomsvård

Följande förutsättningar måste vara uppfyllda för att domstolen ska kunna döma till ungdomsvård:

1. *Den unge är under 21 år vid domstillfället*

För att ungdomsvård ska bli aktuellt måste den unge vara under 21 år vid *domstillfället*, vilket skiljer sig från åldersgränsen i straffmätningshänseende då det är åldern vid brottstillfället som räknas. Utrymmet för att döma till ungdomsvård är dock mindre om den unge är myndig då möjligheterna att döma till andra påföljder är större.<sup>208</sup>

2. *Det ska finnas ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd*

Den unge måste vidare ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt SoL eller LVU. Bedömningen av detta ska ske utifrån den övergripande definitionen i SoL och efter en samlad bild av vilken vård som är behövlig för den unges sociala anpassning. Hela

---

<sup>205</sup> Prop. 2005/06:165 s. 60 f.; Clevesköld, Thunved och Thunved s. 155 f.

<sup>206</sup> Berggren m. fl., Zeteo, kommentaren till 32 kap. 1 § BrB.

<sup>207</sup> Prop. 1987/88:135 s. 25.

<sup>208</sup> Borgeke och Heidenborg s. 478.

livssituationen ska beaktas och brottslighet kan då vara en stark indikation på en ogynnsam utveckling. Om vårdbehovet kan tillgodoses genom ungdomstjänstens pedagogiska och vägledande inslag är vårdbehovet dock inte tillräckligt stort för att ungdomsvård ska kunna komma i fråga.<sup>209</sup> En individualpreventiv bedömning görs således på domsnivå.<sup>210</sup>

### 3. Åtgärderna kan anses tillräckligt ingripande

Den planerade vården måste sedan jämföras med det krav på ingripande som brottslighetens straffvärde, art och den unges tidigare brottslighet föranleder. Det ska således finnas en jämvikt mellan brottet och samhällets reaktion. Om de planerade insatserna är begränsade bör därför ungdomsvård endast dömas ut om brottsligheten är av lindrigt slag, medan planerade åtgärder i form av exempelvis familjehemsplacering innebär att ungdomsvård endast kan komma ifråga vid allvarigare brottslighet.<sup>211</sup> Vidare kan domstolen förena ungdomsvård med ungdomstjänst eller dagsböter enligt 32 kap. 3 § BrB, vilket således kan göra påföljden mer ingripande.

## 4.3.2 Ungdomstjänst

### 4.3.2.1 Allmänt

Om det saknas skäl för ungdomsvård kan ungdomstjänst ådömas i enlighet med 32 kap. 2 § BrB, varför den är sekundär till ungdomsvård. Tidigare var ungdomstjänst endast något som kunde föreskrivas som ett tillägg till ungdomsvård och utgjorde inte en egen påföljdsform. Från och med år 2007 blev dock ungdomstjänst en självständig påföljd i syfte att skapa alternativ till framför allt bötesstraff, men också till kortare frihetsberövanden för unga lagöverträdare.<sup>212</sup> Ungdomstjänst kan vidare följa på brott med straffmättningsvärde mellan 60 dagsböter och sex månaders fängelse.<sup>213</sup>

### 4.3.2.2 Innebörden av ungdomstjänst

Ungdomstjänst ska enligt 32 kap. 2 § första stycket BrB bestå av två delar: 20–150 timmar oavlönat arbete samt ”deltagande i annan särskild

---

<sup>209</sup> Prop. 2005/06:165 s. 55 och 130.

<sup>210</sup> Borgeke och Heidenborg s. 480.

<sup>211</sup> Prop. 2005/06:165 s. 57 f.

<sup>212</sup> Prop. 2005/06:165 s. 64.

<sup>213</sup> Prop. 2005/06:165 s. 74 och 132. Observera att lagstiftaren i förarbetena felaktigt talar om ”straffvärde” när det uppenbarligen är straffmättningsvärdet, alltså straffet efter tillämpning av bland annat 29 kap. 7 § BrB, som åsyftas, se Jareborg och Zila s. 159.

verksamhet”. Det är socialnämnden som bestämmer ungdomstjänstens närmare innehåll och utser handledare för den unge enligt 5 kap. 1 b § SoL, varför kommunen ansvarar för verkställigheten av ungdomstjänsten.<sup>214</sup>

Det oavlönade arbetet ska enligt förarbeten bestå av meningsfulla arbetsuppgifter som inte enbart uppfattas som en bestraffning.<sup>215</sup> Typisk sett placeras den unge på icke-kommersiella verksamheter såsom ideella föreningar, trossamfund eller statliga och kommunala verksamheter. Företag inom näringslivet är dock inte uteslutna.<sup>216</sup> Brå gjorde en granskning av ungdomstjänsten år 2011 och fann då att kommunal verksamhet var den vanligaste arbetsplatsen för ungdomstjänstens verkställande, följt av ideell verksamhet på andra plats och privata företag på tredje plats. Inom kommunal och ideell sektor var vidare de vanligaste arbetsuppgifterna vaktmästarsysslor, fastighetsskötsel och parkarbete. Inom privata företag var istället arbete i kök, café eller restaurang den vanligaste sysselsättningen.<sup>217</sup>

Ungdomstjänstens andra del, ”deltagande i annan särskild verksamhet” bestäms också av kommunen. Enligt förarbeten är det lämpligt att socialtjänsten inom ramen för denna klargör villkoren för ungdomstjänsten och ger den unge möjlighet att reflektera över sin livssituation och de brott han eller hon har begått. Även ett avslutande samtal efter arbetsdelens slut kan ingå. Anledningen till att denna typ av verksamhet ingår i ungdomstjänsten är att de unga antas ha behov av fostran och vägledning, även om deras vårdbehov inte är så stort att det föranleder ungdomsvård.<sup>218</sup>

#### 4.3.2.3 Förutsättningar för ungdomstjänst

Följande förutsättningar måste vara uppfyllda för att domstolen ska kunna utdöma ungdomstjänst:

1. *Särskilda skäl om den unge är över 18 år*

Om den unge vid domstillfället är över 18 år gammal krävs *särskilda skäl* för att döma till ungdomstjänst enligt 32 kap. 2 § andra stycket BrB. Sådana skäl kan enligt förarbeten föreligga om påföljden bestäms kort efter att den unge har fyllt 18 år. I regel ska dock användningen av ungdomstjänst för myndiga unga lagöverträdare vara restriktiv.<sup>219</sup> När ungdomstjänsten infördes var också avsikten att

---

<sup>214</sup> Prop. 2014/15:25 s. 43 f.

<sup>215</sup> Prop. 2005/06:165 s. 67.

<sup>216</sup> Borgeke och Heidenborg s. 489.

<sup>217</sup> Brå rapport 2011:10 s. 59 ff.

<sup>218</sup> Prop. 2005/06:165 s. 67.

<sup>219</sup> Prop. 2005/06:165 s. 77.

den i princip enbart skulle komma i fråga för omyndiga unga lagöverträdare.<sup>220</sup>

2. *Ungdomstjänst anses vara en lämplig påföljd*

Ungdomstjänst ska vidare bedömas vara en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter. Det är således andra förhållanden än sådana hänförliga till brottsligheten som ska beaktas. Om den unges personliga omständigheter gör det mindre troligt att ungdomstjänsten kommer fullgöras är den exempelvis inte lämplig. Vidare ska missbruksproblem, samt frågan om den unge kan förväntas verkställa påföljden inom rimlig tid beaktas enligt förarbeten.<sup>221</sup> Rättens bedömning baseras vidare i regel på det yttrande som inhämtas från socialnämnden enligt 11 § tredje stycket LUL, då denna föreskriver att socialnämndens yttrande ska innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd.<sup>222</sup>

3. *Ungdomstjänst anses vara en tillräckligt ingripande påföljd*

Ungdomstjänst ska slutligen bedömas vara en tillräckligt ingripande påföljd med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet. Denna bedömning av ingripandegrad blir dock annorlunda än den som görs då ungdomsvård är aktuellt eftersom ungdomstjänst kan mätas i antalet timmar. Domstolen blir således inte beroende av vilka åtgärder som är planerade, utan kan istället anpassa påföljden i förhållande till brottslighetens allvar.<sup>223</sup> Den unges eventuella tidigare brottslighet är vidare inte något som automatiskt utesluter ungdomstjänst, däremot kan det då många gånger finnas förutsättningar för ungdomsvård istället. Något som vidare kan noteras är att brottslighetens art inte ingår som en faktor i bedömningen. Anledningen är att syftet med lagstiftningen är att minska användningen av, särskilt korta, frihetsberövande. Enligt förarbeten ska det därför också finnas ett relativt stort utrymme att döma till ungdomstjänst, eller i första hand ungdomsvård, även om brottslighetens art talar för en frihetsberövande påföljd.<sup>224</sup>

Det bör nämnas att det fram till den 1 juli 2015 också fanns ett krav på att den unge samtyckte till ungdomstjänsten för att denna skulle kunna utdömas. Lagstiftaren ansåg dock att det fanns principiella invändningar mot ett system där den unge i princip hade vetorätt i påföljdsfrågan, särskilt då tydlighet och

---

<sup>220</sup> Prop. 1997/98:96 s. 200.

<sup>221</sup> Prop. 2005/06:165 s. 131.

<sup>222</sup> Jfr Clevesköld, Thunved och Thunved s. 163.

<sup>223</sup> Göranson, Brottsbalk (1962:700) kommentaren till 32 kap. 3 §, avsnitt 2.2.2.

<sup>224</sup> Prop. 2005/06:165 s. 76; Borgeke och Heidenborg s. 407 f.

trovärdighet har särskilt stor betydelse för unga lagöverträdare. Om däremot den unge aktivt motsätter sig att verkställa ungdomstjänsten kan detta vara skäl till att påföljden inte bedöms som lämplig enligt nuvarande ordning.<sup>225</sup>

### 4.3.3 Sluten ungdomsvård

#### 4.3.3.1 Allmänt

Sluten ungdomsvård infördes år 1999 som ett alternativ till fängelsestraffet för unga lagöverträdare. Påföljden fyllde då ett behov av att kunna döma unga lagöverträdare till en frihetsberövande påföljd utan att ta till fängelsestraffet, som uppstått sedan ungdomsfängelset togs bort år 1980.<sup>226</sup>

Den slutna ungdomsvården finns stadgad i 32 kap. 5 § BrB. Enligt bestämmelsen kan domstolen döma till sluten ungdomsvård i lägst fjorton dagar och högst fyra år. Straffmättningsvärdet bestäms på samma sätt som för övriga påföljder, med skillnaden att det reduceras med ytterligare en tredjedel då det inte finns möjlighet till villkorlig frigivning efter 2/3 av verkställigheten (som det finns för fängelsestraffet).<sup>227</sup>

#### 4.3.3.2 Innebörden av sluten ungdomsvård

Den slutna ungdomsvården regleras i en särskild lag, *lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård* (LSU). Verkställigheten sker på särskilda ungdomshem, vilka är samma ungdomshem som kan bli aktuella vid omhändertagande enligt LVU.<sup>228</sup> Enligt de senaste siffrorna från år 2017 finns totalt sex institutioner i Sverige med 56 platser tillsammans.<sup>229</sup> Det är SiS, Statens institutionsstyrelse, som ansvarar för dessa ungdomshem.<sup>230</sup>

Verkställigheten av den slutna ungdomsvården ska enligt 2 § LSU utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och skadliga verkningar av frihetsberövandet motverkas. Verkställigheten är, till skillnad från Kriminalvårdens verksamhet, uteslutande inriktad på vård. Enligt förarbeten ska dock fortfarande frihetsberövandet i den slutna ungdomsvårdens beaktas, bland annat genom särskilda krav på säkerhet och dylikt.<sup>231</sup>

---

<sup>225</sup> Prop. 2014/15:25 s. 39 f.

<sup>226</sup> Prop. 1997/98:96 s. 156 f.

<sup>227</sup> Borgeke och Heidenborg s. 512; NJA 2011 s. 466.

<sup>228</sup> Se 1 § LSU och 12 § LVU.

<sup>229</sup> SiS i korthet 2017 s. 10.

<sup>230</sup> SiS i korthet 2017 s. 3.

<sup>231</sup> Prop. 1997/98:96 s. 161.

Den slutna ungdomsvården sker vidare i små personaltäta enheter. I början är slutenheten hög för att sedan, om den unge sköter sig, successivt övergå i mer öppna vårdformer. Vården sker vidare i form av särskilda behandlingsprogram och andra dagliga aktiviteter. Enskilda kontaktsamtal med psykolog kan även hållas. Skolverksamhet bedrivs också vid alla ungdomshem.<sup>232</sup>

Den unge kan vidare enligt 17 § LSU hållas i avskildhet om denne exempelvis uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas i ordning. Detta innebär att den unge låses in ensam i ett rum under särskild uppsikt av personalen. Så fort grunden för avskiljandet upphör ska avskiljandet avbrytas, men får maximalt pågå i 24 timmar enligt bestämmelsen.<sup>233</sup>

#### 4.3.3.3 Förutsättningar för slutna ungdomsvård

Följande förutsättningar ska vara uppfyllda för att domstolen ska kunna bestämma påföljden till slutna ungdomsvård:

1. *Brottet har begåtts när den unge var under 18 år gammal*

Till att börja med kan slutna ungdomsvård bara bli aktuellt om brottet ifråga har begåtts innan den tilltalade fyllt 18 år. Till skillnad från övriga bestämmelser i 32 kap. BrB är det således åldern vid brottstillfället som är avgörande. Vid införandet av slutna ungdomsvård motiverades 18-årsgränsen med att åldersstrukturen på de särskilda ungdomshemmen hade förändrats i allt för stor utsträckning, samt att skälen att hålla myndiga lagöverträdare utanför Kriminalvårdens anstalter inte var lika starka som för de omyndiga.<sup>234</sup>

2. *Domstolen har funnit att påföljden bör bestämmas till fängelse*

För att slutna ungdomsvård ska komma ifråga måste domstolen först ha funnit att straffmättningsvärdet ligger på fängelsenivå, samt att 30 kap. 4 § och 5 § BrB inte utgör skäl nog emot ett fängelsestraff. Enligt huvudregeln ska då fängelsestraffet ersättas med slutna ungdomsvård.<sup>235</sup>

3. *Det finns inga särskilda skäl till att döma till fängelse istället*

Det finns vidare möjligheter att avvika från huvudregeln att slutna ungdomsvård ska ersätta fängelsestraffet, nämligen om det finns

---

<sup>232</sup> Clevesköld, Thunved och Thunved s. 181.

<sup>233</sup> Ibid. s. 182.

<sup>234</sup> Prop. 1997/98:96 s. 161.

<sup>235</sup> Borgeke och Heidenborg s. 511.



särskilda skäl med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller andra omständigheter. Enligt förarbeten kan sådana särskilda skäl vara att den tilltalade lagförs för brott han eller hon begått innan 18 års ålder avsevärt senare och att skälen för särbehandling därmed inte är lika starka som när lagföring sker i anslutning till brottet. Särskilda skäl kan också föreligga om en ung lagöverträdare gör sig skyldig till allvarlig och omfattande brottslighet under en längre period såväl före som efter 18 års ålder.<sup>236</sup>

Observera att den unges vårdbehov inte tillmäts någon betydelse då det är fråga om en frihetsberövande påföljd, varken när det kommer till påföljdsvalet eller längden av frihetsberövandet. Det innebär dock inte att vårdbehovet inte tillmäts någon betydelse under verkställigheten – tvärtom är verkställigheten av slutna ungdomsvård i allra högsta grad präglad av vård och behandling.<sup>237</sup>

#### 4.3.4 Nya ungdomspåföljder?

Det finns en viss möjlighet att ovan beskrivna ungdomspåföljder kommer att kompletteras med ytterligare två påföljder: ungdomstillsyn och ungdomsövervakning. I den promemoria från Justitiedepartementet som utkom i juni år 2017, Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder* föreslog utredaren dessa två nya påföljder i syfte att se till att det alltid finns påföljder som är tillräckligt ingripande i förhållande till brottslighetens allvar och tidigare brottslighet.<sup>238</sup>

*Ungdomstillsyn* är tänkt att i ingripandegrad motsvara ungdomstjänsten och främst aktualiseras när det saknas förutsättningar att döma till ungdomsvård eller ungdomstjänst. Det rör sig således om situationer då det exempelvis inte föreligger något vårdbehov eller den unge inte bedöms som lämplig för ungdomstjänst. Ungdomstillsynen ska således inte föregås av någon behovs- eller lämplighetsbedömning. Påföljden innebär vidare att den unge ådöms en skyldighet att dels träffa och hålla kontakt med en kontaktperson, dels delta i annan särskilt ordnad verksamhet, vilken kan vara samma typ av verksamhet som vid ungdomstjänst.<sup>239</sup>

*Ungdomsövervakning* är tänkt att ligga i glappet mellan ungdomsvård/ungdomstjänst och slutna ungdomsvård. Främst är påföljden tänkt att

---

<sup>236</sup> Prop. 1997/98:96 s. 162.

<sup>237</sup> Prop. 1997/98:96 s. 161.

<sup>238</sup> Ds 2017:25 s. 9.

<sup>239</sup> Se Ds 2017:25 avsnitt 9.

tillämpas när straffmättningsvärdet överstiger sex månader och andra icke-frihetsberövande påföljder inte är tillräckligt ingripande. Påföljden ska vidare bland annat innebära att den unges rörelsefrihet begränsas med hjälp av elektroniska hjälpmedel samt att den unge är skyldig att regelbundet träffa en koordinator. Den begränsade rörelsefriheten ska i huvudsak innebära att den unge förbjuds att lämna hemmet under helger och nätter, så kallad ”helghemarrest”. Rörelsefriheten ska dock också kunna begränsas genom att den unge förbjuds vara på vissa platser under vissa tider, eller att den unge inte får lämna ett särskilt angivet område under vissa tider.<sup>240</sup>

Utredningen har lämnats över till regeringen och lagändringarna föreslås träda ikraft den 1 juli 2019.<sup>241</sup>

## 4.4 Sammanfattning

I kapitlet har det förklarats hur särbehandlingen ser ut i lagstiftningshänseende. Det har visats att unga lagöverträdare särbehandlas i påföljdssystemet i tre avseenden: vid straffmätningen, vid påföljdsvalet samt genom särskilda ungdomspåföljder. Vid straffmätningen finns det två möjligheter att åldern kan utgöra en straffvärdessänkande faktor: genom att ålder ses som en förmildrande omständighet enligt 29 kap. 3 § tredje punkten BrB, eller genom den så kallade ungdomsreduktionen enligt 29 kap. 7 § BrB. Av dessa är det framför allt 29 kap. 7 § BrB som är av betydelse. Vid påföljdsvalet föreligger vidare en särskilt stark presumtion mot fängelsestraffet för unga lagöverträdare, vilken är starkast för omyndiga unga lagöverträdare.

När det kommer till ungdomspåföljderna finns dessa reglerade i 32 kap. BrB och är alla vårdpåföljder: ungdomsvård, ungdomstjänst och slutna ungdomsvård. Det finns dock förslag om att införa två nya ungdomspåföljder: ungdomstillsyn och ungdomsövervakning. Detta i syfte att tillförsäkra att påföljdssystemet alltid innehåller en tillräckligt ingripande åtgärd.

---

<sup>240</sup> Se Ds 2017:25 avsnitt 10.

<sup>241</sup> Ds 2017:25 s. 10.

# 5 Ungdomsbrottsligheten idag

I detta kapitel ska frågan ”Hur ser dagens ungdomsbrottslighet ut?” besvaras genom att beskriva ungdomsbrottslighetens omfattning, karaktär och utveckling men också redogöra för några av de faktorer som pekats ut som orsaker till ungdomsbrottsligheten.

## 5.1 Ungdomsbrottslighetens omfattning och karaktär

I såväl massmedia som i den politiska debatten tycks den generella bilden av ungdomsbrottsligheten vara att den är både utbredd och allvarlig – vilket inte nödvändigtvis behöver korrespondera med verkligheten. För att kunna bedöma huruvida kriminalpolitiken är i behov av förändring eller om systemet fungerar på ett tillfredställande vis är det viktigt att ha en realistisk bild av såväl ungdomsbrottslighetens omfattning som dess karaktär, vilket kriminologin strävar efter att kunna presentera.<sup>242</sup> Nedan behandlas därför kriminologins svar på dels hur omfattande ungdomsbrottsligheten är, dels vilka brott ungdomar typiskt sett begår.

### 5.1.1 Hur omfattande är ungdomsbrottsligheten?

Ett av forskningens mest stabila resultat kring ungdomsbrottslighet är att de allra flesta begår något brott under sina ungdomsår, även om det främst rör sig om mycket lindrig brottslighet. Då ungdomsbrottsligheten är av stark episodisk karaktär är dock den ”brottsliga karriären” oftast ganska kort och de flesta lever sedan ett laglydigt liv som vuxna. Vidare är också ungdomsbrottsligheten skevt fördelad eftersom ett stort antal ungdomar begår enstaka brott, medan ett fåtal begår ett stort antal brott.<sup>243</sup>

Officiell kriminalstatistik visar också att ungdomar är den mest brottsaktiva gruppen i samhället. I förhållande till sin andel av den straffmyndiga befolkningen är personer mellan 15–20 år överrepresenterade när det kommer till antalet lagföringsbeslut, det vill säga fällande dom, meddelat

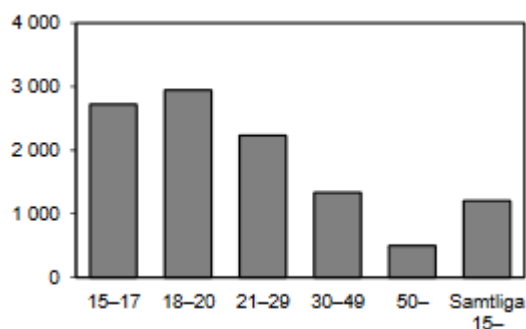
---

<sup>242</sup> Estrada (2017a) s. 27.

<sup>243</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 8; SOU 2012:34 bilaga 11 s. 297.

strafföreläggande eller godkänd åtalsunderlåtelse.<sup>244</sup> Den senaste officiella kriminalstatistiken från Brå såg ut enligt följande.

**Figur 5.1.** Antalet lagföringsbeslut per 100 000 av medelbefolkningen år 2016 baserat på ålder.<sup>245</sup>



Källa: Brottsförebyggande rådet

Statistiken visar tydligt att antalet lagföringsbeslut per 100 000 av medelbefolkningen är som störst i ålderskategorin 15–20 år. Denna överrepresentation innebär dock inte att de flesta brott begås av ungdomar. När det kommer till antal lagföringsbeslut, utan hänsyn till andel av befolkningen, stod vuxna lagöverträdare för majoriteten av dessa. Flest lagföringsbeslut stod personer i åldern 21–49 år för, ungefär 63 procent, medan de unga lagöverträdarna stod för 18 procent. Det ska dock beaktas att 15–20 åringar endast utgör 8 procent av den straffbara befolkningen, därav statistiken i figur 5.1.<sup>246</sup> Vidare ska det tilläggas att det finns teorier om att vuxna personer oftare begår brott som är svårupptäckta, exempelvis skattefusk, medan ungdomar oftare begår brott som är lättupptäckta, vilket således är något som kan påverka statistiken.<sup>247</sup>

Officiell kriminalstatistik ger dock inte en fullgod bild av verkligheten eftersom denna är beroende av flertalet faktorer, såsom upptäcktsgrad, anmälningsbenägenhet och antalet uppkärlade brott.<sup>248</sup> Alternativa källor måste således också konsulteras för att skapa en mer realistisk bild av den faktiska ungdomsbrottsligheten. Det brukar hävdas att den viktigaste alternativa källan är *enkätstudier* då människor får svara på frågor om sina erfarenheter av brottslighet. På så sätt synliggörs en stor del av den

<sup>244</sup> Se Brå: Personer lagförda för brott 2016 s. 7 f.

<sup>245</sup> Tabell hämtad från Brå: Personer lagförda för brott 2016 s. 40.

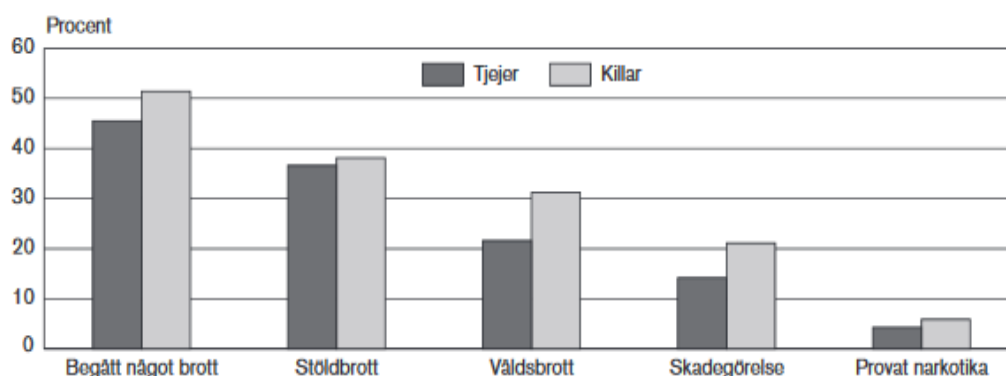
<sup>246</sup> Brå: Personer lagförda för brott 2016 s. 39.

<sup>247</sup> Sarnecki (1981) s. 42.

<sup>248</sup> Se diskussion kring detta i avsnitt 1.8.

brottslighet som aldrig når den officiella kriminalstatistiken.<sup>249</sup> Vad gäller ungdomsbrottslighet genomför Brå en sådan enkätstudie ungefär vart tredje år genom så kallade *skolundersökningar*. Elever i årskurs nio får då anonymt besvara frågor om såväl delaktighet i som utsatthet för brott. Den senaste skolundersökningen genomfördes år 2015.<sup>250</sup> Statistiken såg då ut på följande sätt:

**Figur 5.2.** Antalet elever i årskurs nio som år 2015 uppgett att de begått minst ett brott det senaste året, med särredovisning för kön.<sup>251</sup>



Källa: Brottsförebyggande rådet

Totalt uppgav 48,7 procent av eleverna att de begått något brott de senaste tolv månaderna.<sup>252</sup> Även om undersökningen endast avsåg niondeklassare går den inte emot den generella uppfattningen om att ungdomar är en relativt brottsaktiv grupp i samhället.

### 5.1.2 Vilka brott begår ungdomar?

Ungdomsbrottsligheten tycks således vara relativt utbredd då många begår brott under ungdomstiden. För att avgöra ungdomsbrottslighetens allvar spelar det dock även roll vilken typ av brottslighet det rör sig om. Inom forskningen är den allmänna uppfattningen att de flesta brott som ungdomar begår är av lindrig karaktär. Det anses sällsynt att ungdomar begår grova brott.<sup>253</sup>

<sup>249</sup> Givetvis har även denna metod sina brister, exempelvis över- och underrapportering, se Estrada (2017a) s. 31.

<sup>250</sup> Brå rapport 2016:21 s. 12.

<sup>251</sup> Ibid. s. 46.

<sup>252</sup> Se Brå rapport 2016:21 s. 7 och 12.

<sup>253</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 8; SOU 2012:34 bilaga 11 s. 297.

Vad gäller vilka brottstyper som ungdomar ägnar sig åt tycks figur 5.2 visa att framför allt stöldbrott, följt av våldsbrott, skadegörelse och narkotikabrott är vanligt åtminstone bland niondeklassare. I skolundersökningen ställdes dock främst frågor om dessa brottstyper, varför den inte gjorde anspråk på att ge en heltäckande bild av ungdomsbrottsligheten.<sup>254</sup> Om istället den officiella kriminalstatistiken konsulteras visar statistiken att narkotikabrott respektive tillgreppsbrott var de vanligaste huvudbrotten i lagföringsbeslut mot unga lagöverträdare, då dessa utgjorde vardera 27 procent av antalet lagföringsbeslut mot 15–20-åringar. Därefter var brott mot trafikbrottslagen det vanligaste huvudbrottet, följt av brott mot person.<sup>255</sup> Några säkra slutsatser av denna statistik kan dock inte dras eftersom olika brottstyper har olika upptäcktsgrad. Exempelvis registreras varje år fler ungdomar för bilstöld än för cykelstöld, vilket förmodligen bara betyder att bilstöld upptäcks i högre grad än cykelstöld – inte att bilstöld är ett vanligare brott.<sup>256</sup> Det är således problematiskt att dra några slutsatser kring vilka brott unga lagöverträdare begår eftersom det förmodligen finns ett stort mörkertal bakom den officiella kriminalstatistiken, samt att skolundersökningarna inte är avsedda att ge en fullgod bild av den faktiska brottsligheten gällande alla personer mellan 15–20 år.

Något kan dock nämnas om dödligt våld, det vill säga mord, dråp, barnadråp och misshandel med dödlig utgång, eftersom mörkertalet gällande denna typ av brottslighet är mycket litet. De allra flesta brott når således statistiken.<sup>257</sup> Brå framställde år 2015 en sammanställning av brottsutvecklingen i Sverige där bland annat det dödliga våldet var i fokus. Specialstudier av samtliga fall av dödligt våld som anmälts mellan period 2000–2013 genomfördes.<sup>258</sup> Brå kunde då konstatera att det, trots den mediala uppmärksamheten, var ovanligt att ungdomar begick dödligt våld. Ungdomar utgjorde i genomsnitt 10 procent av alla gärningspersoner som begick dödligt våld under perioden.<sup>259</sup>

Vad gäller misshandelsbrott utan dödlig utgång är den officiella kriminalstatistiken återigen en osäker källa. Misshandelsbrottet är i hög grad beroende av faktorer som anmälningsbenägenhet och uppfattningen om vad som faktiskt utgör brottslig våldsutövning (eftersom detta påverkar anmälningsbenägenheten).<sup>260</sup> I ovannämnda rapport konstaterades dock att

---

<sup>254</sup> Se Brå rapport 2016:21 s. 7 och 12.

<sup>255</sup> Brå: Personer lagförda för brott 2016 s. 41.

<sup>256</sup> Estrada (2017a) s. 37.

<sup>257</sup> Estrada (2017a) s. 52.

<sup>258</sup> Detaljerade uppgifter för åren 2014 och 2015 fanns inte tillgängliga vid denna tidpunkt.

<sup>259</sup> Brå rapport 2017:5 s. 50 och s. 60.

<sup>260</sup> Estrada (2017a) s. 35 f.

mycket pekade på att ungdomar, i synnerhet unga män, var överrepresenterade som gärningspersoner vid misshandel, framför allt i förhållande till sin andel av den straffbara befolkningen.<sup>261</sup>

## 5.2 Ungdomsbrottslighetens utveckling

När det kommer till ungdomsbrottslighetens utveckling bör det inledningsvis påpekas att begreppet föranleder viss problematik då det tycks föreligga en premis om att de brott ungdomar begår följer samma utvecklingsmönster. Så är inte fallet. Olika typer av brott styrs snarare av olika faktorer. Våldsbrottslighet kan exempelvis styras av alkoholkonsumtionsmönster och hur många personer som rör sig i nattlivet, medan stöldbrottslighet kan styras av utbudet av lämpliga objekt och satsningar på stöldskyddsåtgärder. Dessutom behöver utvecklingen inte vara uniform bland alla grupper av ungdomar. När ungdomsbrottslighetens utveckling ska beskrivas på ett översiktligt plan är det således en förenklad bild som presenteras.<sup>262</sup> Detta bör läsaren vara observant på.

Med detta sagt ska fokus riktas mot huruvida ungdomsbrottsligheten egentligen ökar, minskar eller är stabil. ”Dagens ungdom!” är ett välkänt uttryck med en underton om att ungdomarna idag är värre än någonsin.<sup>263</sup> En uppfattning tycks också vara att ungdomsbrottsligheten är ständigt ökande och av allvarigare karaktär än den var förr.<sup>264</sup> Den officiella kriminalstatistiken ger dock en totalt motsatt bild då det visar sig att antalet lagföringsbeslut i förhållande till befolkningens mängd i princip konstant har minskat sedan 1975.

**Tabell 5.3.** Antalet lagföringsbeslut per 100 000 invånare vart tionde år sedan 1975 samt senaste siffrorna från 2016.<sup>265</sup>

	15–17 år	18–20 år
År 1975	8099	9848
År 1985	4990	6152
År 1995	6057	4060
År 2005	3376	3378

<sup>261</sup> Brå rapport 2017:5 s. 87.

<sup>262</sup> Se SOU 2012:34 bilaga 11 s. 295 f.

<sup>263</sup> En intressant aspekt av detta är att bilden av dagens ungdom som värre än någonsin är ett återkommande fenomen för varje ungdomsgeneration, se Pearson s. 219 ff.

<sup>264</sup> Jfr Estrada (2017a) s. 27; dir. 2017:122 s. 5.

<sup>265</sup> Se Brå tabell 40E. Observera att tabellen inte innehåller siffror för tidigare år än år 1975.

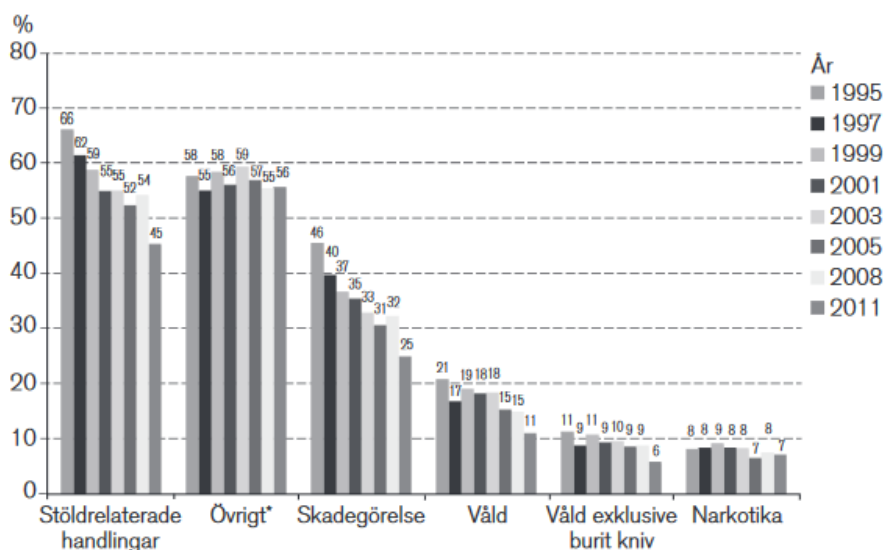
År 2015	2874	3014
År 2016	2719	2946

Källa: Brottsförebyggande rådet

Som ovan nämnts speglar dock inte kriminalstatistiken alltid verkligheten, varför endast försiktiga slutsatser kan dras från tabellen. Det relativt drastiskt minskade antalet lagföringsbeslut har bland annat förklarats med att rättsväsendet från 1990-talet och framåt fick tag på färre gärningspersoner än tidigare. Under denna period genomfördes exempelvis budgetåtstramningar, personalminskningar och omorganisationer inom polis och åklagarväsendet, som kan ha gett de effekter statistiken visar. Det behöver således inte vara så att färre brott har begåtts, bara att färre brott har upptäckts, anmälts och klarats upp.<sup>266</sup>

Brå har vidare gjort en sammanställning av alla skolundersökningar mellan 1995–2011 för att undersöka brottsutvecklingen.<sup>267</sup> Enligt denna sammanställning såg utvecklingen av niondeklassarnas självuppgivna brottslighet ut på följande vis.

**Tabell 5.4.** Självuppgivet brottsdeltagande i procent, fördelat efter brottstyp, mellan år 1995 och år 2011.<sup>268</sup>



\* Tjuvåkning, olovlig körning eller användande av falskt id-kort.

Källa: Brottsförebyggande rådet

<sup>266</sup> Brå rapport 2008:23 s. 421.

<sup>267</sup> Se Brå rapport 2013:3. Observera att skolundersökningen som gjordes år 2015 är olämplig som jämförelsematerial eftersom undersökning då hade genomgått många förändringar, se Brå rapport 2016:21 s. 63.

<sup>268</sup> Brå rapport 2013:3 s. 23.



Även enligt denna statistik tycks således brottsligheten minska bland ungdomar. Detta betyder dock inte att ungdomsbrottsligheten inte kan ha blivit allvarligare. Även om antalet brott skulle ha minskat, kan allvarsgraden av de brott som begås ändå ha ökat. Framför allt tycks samhällets farhågor handla om att ungdomsvåldet skulle ha blivit grövre och mer frekvent förekommande än förr.<sup>269</sup> I den senaste skolundersökningen från år 2015 studerade Brå särskilt den grova våldsbrottsligheten och tog då även hänsyn till andra enkätundersökningar för att bättre kunna jämföra utvecklingen. Brå kunde då konstatera att det grövre våldet bland niondeklassare legat på en relativt stabil nivå under åren 2001–2008, för att därefter minska fram till år 2015. I skolundersökningen år 2001 uppgav ungefär 7 procent att de begått grövre våld det senaste året, medan siffran var 3,4 procent i skolundersökningen år 2015.<sup>270</sup> Enligt den officiella kriminalstatistiken gällande *alla* unga lagöverträdare har Brå dock konstaterat att det dödliga våldet legat på en relativt stabil nivå sedan 1990-talet. Däremot tyder flera indikatorer på att färre ungdomar begick misshandelsbrott år 2015 än i början av 2000-talet.<sup>271</sup>

Eftersom all statistik har sina felkällor är det således problematiskt att ta reda på exakt hur ungdomsbrottsligheten har utvecklats. Därför har fler alternativa källor analyserats inom kriminologin, bland annat offerundersökningar, dödsorsaksstatistik och sjukvårdsstatistik, för att bilda en uppfattning så nära verkligheten som möjligt.<sup>272</sup> Inom forskningen tycks många då ansluta sig till slutsatsen att ungdomsbrottsligheten i bästa fall har minskat och i sämsta fall varit relativt stabil sedan mitten av 1970-talet.<sup>273</sup> Vad gäller ungdomsvåldet skriver Sarnecki:

Våra indikatorer på våld är som nämnts bristfälliga. Dessutom är den statistik som forskarna använder för att följa utvecklingen vanligen något eller några år gammal. Det kan aldrig uteslutas att en förändring skett nyligen. Om man bortser från de ovan anförda reservationerna finns det emellertid i dag mycket litet empiriskt stöd för att mediernas påståenden om ungdomsvåldets ökning stämmer.<sup>274</sup>

– Jerzy Sarnecki

---

<sup>269</sup> Se Estrada (2017b) s. 343.

<sup>270</sup> Brå rapport 2016:21 s. 67 f.

<sup>271</sup> Brå rapport 2017:5 s. 60 och s. 88.

<sup>272</sup> Se Estrada (2017a) s. 31 f.; SOU 2012:34 bilaga 11 s. 320 ff.

<sup>273</sup> Jfr Estrada (2017a) s. 57 f.; Socialstyrelsen: Unga och brott i Sverige s. 46; Brå rapport 2012:13 s. 297; SOU 2012:34 bilaga 11 s. 332; Brå rapport 2017:5 s. 304 ff.

<sup>274</sup> Sarnecki (2009) s. 109 f.

Sarnecki tycks således vara kritisk till mediernas rapportering om ungdomsvåldet då det inte har något konkret stöd i forskningen, åtminstone inte år 2009 när uttalandet gjordes. Samtidigt medger han att det finns brister i kriminologins källor som kan skapa viss tolkningsproblematik. Bland annat är statistiken aldrig dagsaktuell varför det är svårt att göra uttalanden om brottslighetens allra senaste utveckling.

### 5.3 Orsaker till ungdomsbrottsligheten

Det är inte bara viktigt att veta hur ungdomskriminaliteten ser ut, utan också *varför* den ser ut som den gör. Inte minst är denna fråga viktig för bedömningen av olika brottsförebyggande åtgärders lämplighet.<sup>275</sup> När orsaker till ungdomsbrottslighet diskuteras brukar man vidare tala om *risk- och skyddsfaktorer*. Riskfaktorer är sådant som refererar till omständigheter som ökar sannolikheten för att den unge deltar i brottslig aktivitet. Skyddsfaktorer är istället sådana omständigheter som kan hindra riskfaktorernas effekt.<sup>276</sup>

Kriminalitet anses vara ett "multideterminerat" fenomen, vilket innebär att det finns en mängd olika risk- och skyddsfaktorer som kan knytas till delaktighet i brottsligt beteende. Detta är vidare särskilt påtagligt när det kommer till ungdomsbrottslighet eftersom unga personer utvecklas i ett samspel mellan olika sociala sammanhang, i vilka de olika risk- och skyddsfaktorerna kan sägas ha sina rötter. Framför allt rör det sig om *familj, skola, socialt umgänge* samt den unges *personliga egenskaper*.<sup>277</sup> Inom den kriminologiska forskningen råder det i princip konsensus kring vilka dessa riskfaktorer är. Mer omdebatterat är istället hur kopplingen mellan riskfaktorerna och kriminalitet kan förklaras teoretiskt. I praktiken behöver denna oklarhet dock inte orsaka några större problem. Det anses viktigare att riskfaktorerna är klarlagda än att enighet råder kring den teoretiska förklaringen.<sup>278</sup> Av denna anledning förklaras endast riskfaktorerna, och inte de olika möjliga teoretiska kopplingarna, nedan.

Familjen är givetvis en viktig faktor för en ung persons utveckling, varför också många risk- och skyddsfaktorer härstammar därifrån. Bland annat har flera forskningsprojekt visat att brottsaktiva ungdomar oftast har en påtagligt

---

<sup>275</sup> Sarnecki (1981) s. 63.

<sup>276</sup> Hoge, Vincent och Guy s. 150.

<sup>277</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 8.

<sup>278</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 11 f. För en närmare redogörelse av de vanligaste kriminologiska teorierna se Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 32 ff.

sämre relation till sina föräldrar än ungdomar som inte begår brott.<sup>279</sup> Även familjens ekonomiska förutsättningar är av betydelse, då hem med svaga resurser innebär större risk för brottsbenägna barn. Familjens ekonomiska situation interagerar även med andra riskfaktorer. Ekonomiska problem kan exempelvis leda till slitningar inom familjen, eller höja risken för att föräldrarna har problem med exempelvis missbruk eller egen brottslighet.<sup>280</sup> Föräldrarnas uppfostran har också identifierats som en viktig faktor, då inkonsekventa och stränga uppfostringsmetoder anses utgöra riskfaktorer, medan en konsekvent och stödjande uppfostran med god föräldra- och barnrelation istället kan utgöra skyddsfaktorer.<sup>281</sup>

Skolan är vidare ett viktigt socialt sammanhang för barn och unga, vilket också påverkar brottsbenägenheten. Betyg, skolk, skolmotivation och engagemang i skolan har visat sig ha tydliga samband med ungdomsbrottslighet. Bland annat har det visats att lagöverträdare har påtagligt sämre resultat i skolan än övriga.<sup>282</sup> Goda skolresultat, inlärningsmotivation och en positiv skolmiljö har istället pekats ut som skyddsfaktorer.<sup>283</sup>

Det sociala umgänget får ökad betydelse under uppväxten då kamraterna blir allt viktigare för de unga, medan familjen tappar sin betydelse.<sup>284</sup> Brottsbelastade ungdomar har ofta kamrater som också är brottsbelastade, dessutom är ungdomsbrottslighet ett typiskt gruppfenomen. Inom forskningen är det vidare erkänt att kontakt med brottsbelastade personer utgör en riskfaktor för individens egen brottsbenägenhet. Motsatsvis anses umgänge med skötsamma kamrater utgöra en skyddsfaktor.<sup>285</sup>

Personliga egenskaper spelar också roll för den unges brottsbenägenhet. Till att börja med kan det konstateras att kön är en avgörande faktor eftersom brottslighet i stor utsträckning är ett manligt fenomen, vilket även gäller unga lagöverträdare.<sup>286</sup> Vidare framhålls det ibland att personer med utländsk bakgrund är överrepresenterade i brottsligheten, vilket skulle innebära att härkomst kan utgöra en riskfaktor. Det har genomförts många studier på ämnet, vilka har visat att personer med utländsk bakgrund visserligen är överrepresenterade, men inte i särskilt stor utsträckning i jämförelse med andra faktorer såsom familjeförhållanden, ekonomisk situation eller lägre

---

<sup>279</sup> Jfr Sarnecki (1981) s. 130.

<sup>280</sup> Estrada (2017a) s. 41.

<sup>281</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 8 f.

<sup>282</sup> Estrada (2017a) s. 41.

<sup>283</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 9; jfr. Sarnecki (1981) s. 182 ff.

<sup>284</sup> Sarnecki (1981) s. 147.

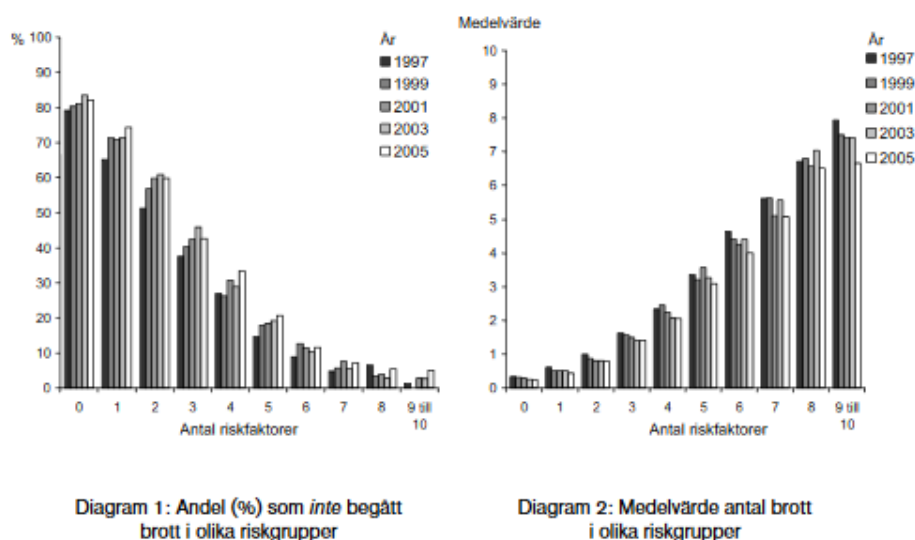
<sup>285</sup> Sarnecki (2017b) s. 149 f.; Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 9.

<sup>286</sup> Estrada (2017a) s. 39.

utbildningsnivå. Det är således inte människors härkomst i sig som utgör en riskfaktor, utan vad härkomsten kan innebära för position och förutsättningar i samhället.<sup>287</sup> Förutom kön finns vidare en del andra personliga egenskaper som har pekats ut som riskfaktorer, exempelvis tidiga beteendestörningar, impulsivitet, dålig problemlösningsförmåga och dålig självkontroll.<sup>288</sup> Särskilt har självkontroll pekats ut som en central faktor för brottsbenägenheten eftersom dålig självkontroll innebär större risktagande, behov av snabba belöningar och korta tidsperspektiv. Detta gör att det blir svårare för en person med dålig självkontroll att motstå att begå brott.<sup>289</sup> Slutligen har bland annat god social kompetens, positiv självkänsla, självständighet, god förmåga till problemlösning och hög intellektuell kapacitet pekats ut som skyddsfaktorer.<sup>290</sup>

Mycket tyder vidare på att det finns ett samband mellan hur många riskfaktorer som föreligger och brottsbenägenheten.<sup>291</sup> Brå analyserade år 2009 de fem senaste skolundersökningarna för att jämföra hur antalet riskfaktorer förhöll sig till antalet självuppgivna brott.

**Figur 5.5.** Samband mellan antalet riskfaktorer och antalet självuppgivna begångna brott i Brå:s skolundersökningar mellan år 1997 och år 2005.<sup>292</sup>



Källa: Brottsförebyggande rådet

<sup>287</sup> Se Pettersson s. 198; Estrada (2017a) s. 42 f.

<sup>288</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 9.

<sup>289</sup> Jfr med resonemang kring utvecklade självkontroll i avsnitt 3.2.1.

<sup>290</sup> Sarnecki (2009) s. 162 f.; Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 9.

<sup>291</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 9; SOU 2012:34 bilaga 11 s. 299.

<sup>292</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 10.

Statistiken baseras på totalt tio olika riskfaktorer, som alla har förankring i antingen familj, skola, socialt umgänge eller personliga egenskaper: splittrad familj, hög grad av spänningssökande, dåliga relationer till föräldrar, låg föräldratillsyn, svag förväntad föräldrareaktion på skolk, lågt betyg, låg skoltrivsel, tillåtande inställning till brott, upplevelse av inställning bland kamrater till brott samt stor brottserfarenhet hos kamrater.<sup>293</sup> Det är tydligt att ju färre riskfaktorer som föreligger, desto mindre är brottsbenägenheten – medan det genomsnittliga antalet begångna brott ökar ju fler riskfaktorer som föreligger.<sup>294</sup> Det ska dock poängteras att denna typ av statistisk fakta aldrig kommer kunna besvara hur brottsbenägen en enskild individ är. Mänskligt beteende går aldrig att förutse. Däremot säger den något om samhället i stort och ger generella kunskaper om unga i allmänhet.<sup>295</sup>

I en promemoria till SOU 2012:34, som handlar om ungdomsbrottslighet, framhåller vidare författarna en intressant synpunkt gällande de faktorer som anses öka riskerna för att ungdomar begår brott:

Det kan noteras att de allra flesta av de riskfaktorer för ungdomskriminalitet som återopas i forskningen handlar om saker som barn och ungdomar endast har mycket begränsade möjligheter att påverka själva. Man väljer varken sina föräldrar eller sina neurofysiologiska förutsättningar. Som barn har man väldigt lite att säga till om när det gäller vilka uppfostringsmetoder ens föräldrar väljer att lita sig till, vilken skola man ska gå i eller i vilket område man ska bo. Många av de uppmärksammande riskfaktorerna för brott, och i synnerhet de som inträffar i tidig ålder och som innebär en förhöjd risk för allvarlig kriminalitet, kan därmed snarast betraktas i termer av ett [sic!] nitlott i "livets lotteri".<sup>296</sup>

– David Shannon och Sven Granath

Författarna tycks vilja indikera att det sällan är ungdomarnas fel att de halkar in på en brottslig bana, utan att det snarare har med faktorer som för dem är opåverkbara att göra.

## 5.4 Sammanfattning

I detta kapitel har olika kriminologiska aspekter av ungdomsbrottsligheten redogjorts för. Det har visats att ungdomar är en relativt brottsaktiv grupp i

---

<sup>293</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 10.

<sup>294</sup> Brå: Kunskapsinventering 2009 s. 10; jfr Ring s. 113 ff.

<sup>295</sup> Jfr Sarnecki (1981) s. 64 f.

<sup>296</sup> SOU 2012:34 bilaga 11 s. 299.

samhället i förhållande till sin andel av den straffbara befolkningen och att de flesta begår något brott, om än något lindrigt, under ungdomsåren. Samtidigt är brottsligheten av episodisk karaktär, vilket innebär att de flesta sedan lever ett laglydigt liv som vuxna. Det är vidare svårt att säga vilka brott ungdomar begår, eftersom statistik och andra källor ofta är behäftade med olika felkällor. Så väl officiell kriminalstatistik som skolundersökningar tycks dock indikera att stöldbrott och våldsbrott är två relativt vanliga brottstyper. Det är däremot ovanligt att ungdomar ligger bakom det dödliga våldet, trots uppmärksamhet kring detta i media.

Det är inte heller helt lätt att göra några säkra konstateranden kring ungdomsbrottslighetens utveckling. Det mesta tycks dock peka på att någon radikal ökning inte skett de senaste åren, varken vad gäller brottslighetens omfattning eller allvar. Detta dock med reservation för att kunskap om de senaste åren saknas eftersom siffror för detta ännu inte finns.

Vidare har en uppsjö olika risk- och skyddsfaktorer identifierats som ligger bakom ungdomsbrottsligheten, då brottslighet är ett så kallat multideterminerat fenomen. Framför allt har sådana risk- och skyddsfaktorer med familj, skola, socialt umgänge och personliga egenskaper att göra. Det är också visat att antalet riskfaktorer har ett samband med brottsbenägenheten.

## 6 Analys

I detta kapitel ska slutligen uppsatsens huvudfrågeställning besvaras: *Finns det risk för intressekonflikter då unga lagöverträdare särbehandlas och hur kan i sådana fall intresseavvägningen motiveras ur ett straffteoretiskt och kriminologiskt perspektiv?* För att besvara denna frågeställning ska det först klargöras hur det straffteoretiska inflytandet på särbehandlingen ser ut, för att därefter undersöka vilka intressekonflikter som kan tänkas föreligga. Slutligen ska en diskussion föras kring hur intresseavvägningen kan motiveras baserat på uppsatsens straffrättsliga teoribildning och dess kriminologiska aspekter.

### 6.1 Straffteoretiskt inflytande på särbehandlingen

I detta avsnitt kommer det klargöras vilka intressen, baserat på uppsatsens straffteoretiska utgångspunkter, som har inflytande på särbehandlingen av unga lagöverträdare samt vad resultatet av detta inflytande blir i praktiken. Nedan följer således en redogörelse för dessa intressen i den ordning de har presenterats i uppsatsens andra kapitel: allmänprevention, individualprevention, proportionalitetsprincipen, rättvis principen, likabehandlingsprincipen och slutligen humanitetsprincipen.

Vad gäller *allmänprevention* har denna sin främsta betydelse i påföljdssystemets första nivå, kriminaliseringsnivån, då själva existensen av påföljdssystemet främst motiveras med allmänpreventiva intressen. Detta gäller således såväl vuxna som unga lagöverträdare. Det finns dock även vissa allmänpreventiva influenser i påföljdssystemets andra nivå, domsnivån, genom att brottslighetens art tillåts ha betydelse för påföljdsvalet. Detta gäller även unga lagöverträdare då brottslighetens art kan bryta den särskilt förstärkta presumtionen mot frihetsberövande påföljder i 30 kap. 5 § BrB, samt ska beaktas för att bedöma om ungdomsvården är tillräckligt ingripande eller bör förenas med någon tilläggsåtgärd enligt 32 kap. 1 § andra stycket och 3 § BrB.

På senare tid har det höjts röster om att bemöta unga lagöverträdare med hårdare tag i den politiska debatten.<sup>297</sup> Bland annat föreslås i dir. 2017:122 *Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år* att myndiga unga lagöverträdare

---

<sup>297</sup> Se bland annat hänvisade motioner i avsnitt 1.1.

helt ska uteslutas från särbehandlingen. Detta motiveras bland annat med att synen på brott, brottslingar och samhällets reaktioner på brott är i ständig förändring och att det nu krävs insatser för att bland annat motverka organiserad brottslighet och gängbildning. Det tycks således ligga allmänpreventiva intressen bakom förslaget då samhället i stort är i fokus. De allmänpreventiva verkningarna kan i detta fall vidare tänkas uppnås antingen genom den så kallade *medelbara avskräckningen*, då strängare sanktioner ska avskräcka ungdomar i allmänhet från att begå brott, eller genom vad Jareborg och Zila kallar *expressiv allmänprevention* då åtgärderna snarare handlar om att sända rätt signaler till allmänheten. Utan att bli konspiratorisk förekommer det dessutom enligt Jareborg att politiska åtgärder som närmast är att beteckna som expressiv allmänprevention motiveras med andra syften och intressen. Oaktat vilken metod som är avsedd får det åtminstone antas att ett utav förslagets syften är att ungdomar i åldern 18–20 år i allmänhet ska avhålla sig från brottslighet. Införs förslaget skulle således allmänprevention få ökad betydelse i påföljdssystemet för de myndiga unga lagöverträdarna.

*Individualprevention* är framför allt av betydelse i påföljdssystemets tredje nivå, verkställighetsnivån. En grundläggande idé bakom särbehandlingen av unga lagöverträdare är att dessa framför allt ska behandlas och inte straffas, vilket även barnkonventionen uppställer krav på. Behandlingstanken är således också av stor betydelse för själva utformningen av särbehandlingen. Detta märks sedermera på flera ställen i påföljdssystemet. På verkställighetsnivån är alla ungdomspåföljder – ungdomsvård, ungdomstjänst och slutna ungdomsvård – vårdpåföljder som sedermera är inriktade på behandling. Verkställighetsnivån har således en utpräglad individualpreventiv karaktär för unga lagöverträdare. Detta speglas också delvis i påföljdssystemets första nivå, kriminaliseringsnivån, då påföljderna är utformade med beaktande av de ungas vårdbehov. För unga lagöverträdare har dock individualpreventiva intressen också viss betydelse inom påföljdssystemets andra nivå, domsnivån, då den unges bedömda behandlingsbehov kan ha betydelse för påföljdsvalet. Om ett tillräckligt vårdbehov anses föreligga, är det också detta som till viss del skapar påföljdens utformning och omfattning. Behandlingstanken är således av stor betydelse för särbehandlingen av unga lagöverträdare.

*Proportionalitetsprincipen* är vidare av grundläggande betydelse vid straffbestämningen för både vuxna och unga lagöverträdare. Straffet ska först och främst bestämmas i proportion till hur allvarligt brottet är. Genom proportionalitetsprincipen tillämpas ett bakåtblickande perspektiv där brottets allvar blir av betydelse för straffets stränghet. De straffreduktioner som görs baserat på ungdom, så väl den mer sällan tillämpade 29 kap. 3 § punkten 3 BrB som den obligatoriska reduktionen enligt 29 kap. 7 § BrB ska göras *efter* att straffet bestämts baserat på proportionalitetsprincipen. Vidare finns en



extra kontrollåtgärd inbyggd i påföljdssystemet, som proportionalitetsprincipen kan sägas ligga bakom, eftersom domstolen endast kan utdöma ungdomsvård och ungdomstjänst om påföljderna är *tillräckligt ingripande* med hänsyn bland annat till brottets straffvärde. På så sätt säkerställer domstolen att resultatet inte blir orimligt ur ett proportionalitetsperspektiv. Vidare tycks ett syfte med förslaget om nya ungdomspåföljder, Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder*, vara att skapa möjlighet till bättre efterlevnad av proportionalitetsprincipen då de nya ungdomspåföljderna ska se till att det alltid finns ett tillräckligt ingripande påföljdsalternativ. Proportionalitetsprincipen skulle således kunna få ökat inflytande för unga lagöverträdare genom förslaget.

*Rättvis principen* kan sägas vara proportionalitetsprincipens yttersta spets, men tar sig kanske framför allt i uttryck genom *likabehandlingsprincipen*, vilken främst får sitt materiella innehåll genom 29–30 kap. BrB. Dessa kapitel gäller även unga lagöverträdare. Ser man till likabehandlingsprincipens mer konkreta inflytande på särbehandlingen kan det exempelvis framhållas att tillämpningen av 29 kap. 7 § BrB innebär att alla unga lagöverträdare behandlas lika baserat på sin ålder, då personer som är lika gamla får samma straffreduktion enligt principer utvecklade i doktrin, praxis och Riksåklagarens riktlinjer.

Slutligen är *humanitetsprincipen* kanske den princip som är mest tongivande för särbehandlingen av unga lagöverträdare, tillsammans med behandlingstanken. Humanitetsprincipen har framför allt betydelse inom påföljdssystemets andra nivå, domsnivån, och då särskilt vid påföljdsvalet. Genom 30 kap. 5 § BrB åtnjuter unga lagöverträdare en förstärkt presumtion mot frihetsberövande påföljder i jämförelse med vuxna lagöverträdare. Detta kan sägas vara det starkaste uttrycket för humanitetsprincipen, som förespråkar att frihetsberövande påföljder ska undvikas så långt som möjligt. Vidare tycks särbehandlingsens existens delvis vila på humanitetsprincipen och dess budskap om rimlighet, måttlighet och tolerans, samt förståelse för att människor kan begå snedsteg. Några av de grunder till särbehandlingen som framhållits skapar dessutom rimliga förklaringar till varför humanitetsprincipen bör få särskilt stort genomslag för vuxna lagöverträdare, såsom ungas utvecklade ansvarsförmåga, sanktionskänslighet och behov av att testa gränser. Om behandlingstanken kan sägas ligga till grund för särbehandlingsens utformning, kan humanitetsprincipen närmast sägas ligga till grund för särbehandlingsens existens. Såväl ungdomsreduktionen som ungdomspåföljderna och särskilda regler vid påföljdsbestämning kan således sägas härstamma ur humanitetsprincipen.

Humanitetsprincipen har också stark förankring i barnkonventionen, som Sverige är folkrättsligt bunden att följa. Denna ställer således också krav på att humanitetsprincipen får genomslag i lagstiftningen på olika sätt. Artikel 37 uppställer exempelvis krav på att frihetsberövande alltid ska utgöra en sista utväg och pågå under så kort tid som möjligt, medan artikel 40 innebär att barn ska behandlas på ett sätt som främjar deras värdighet och som gör att hänsyn tas till barnets ålder. Artikel 3 om barnets bästa kräver vidare att barn behandlas annorlunda än vuxna. Humanitetsprincipens budskap om särskild tolerans, förståelse och barmhärtighet kommer således även till uttryck i barnkonventionen.

## 6.2 Möjliga intressekonflikter

I detta avsnitt kommer en diskussion föras kring vilka möjliga intressekonflikter som kan föreligga inom särbehandlingen av unga lagöverträdare. På särbehandlingsens sida gör främst behandlingstanken, som hör till individualprevention, och humanitetsprincipen sig gällande för särbehandlingsens utformning och existens. Behandlingstanken och humanitetsprincipens relation till övriga, möjligtvis motstående, intressen som behandlats i uppsatsen, ska således undersökas. Eftersom rättvisepincipen inte har något riktigt materiellt innehåll kommer denna inte behandlas i detta avsnitt utan främst i nästkommande.

### 6.2.1 Behandlingstanken kontra proportionalitetsprincipen

Som ovan visats gör såväl behandlingstanken som proportionalitetsprincipen sig gällande inom påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Dessa två angreppssätt på brottslighet har dock några väsentliga skillnader. Den behandlingsinriktade bestraffningen syftar till att avhålla den enskilda individen från fortsatt brottslighet, medan proportionalitetsprincipen syftar till att sätta straffet i proportion till brottets allvar. Den proportionella straffbestämningen är lyckad om den är *rättvis* i proportionell bemärkelse medan den behandlingsorienterade bestraffningen är lyckad om individen fortsätter leva ett laglydigt liv efteråt. Två helt olika perspektiv föreligger – behandlingstanken är framåtblickande med fokus på brottslingen, medan proportionalitetsprincipen är bakåtblickande med fokus på brottet. Dessa två perspektiv kan således bli svårförenliga med varandra.

Det är uppmärksammat i såväl doktrin som i förarbeten att det skulle föreligga en intressekonflikt mellan behandlingsorienterad straffbestämning och

proportionalitet. De senaste större genomförda reformerna vad gäller unga lagöverträdare, vilka genomfördes år 1999 och år 2007, sägs i doktrin ha utgjort steg bort från behandlingstanken till ett system mer konformt med proportionalitetsprincipen.<sup>298</sup> I Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder* uttalades sedermera uttryckligen att ett ökat fokus på proportionalitetsprincipen också innebär konflikt med behandlingstanken.

Proportionalitetsprincipen gör, som tidigare nämnts, endast anspråk på utrymme i påföljdssystemets andra nivå, domsnivån, på så sätt att straffets stränghet ska stå i proportion till brottets allvar. Individualpreventiva intressen har däremot främst inflytande på påföljdssystemets tredje nivå, verkställighetsnivån, men influerar även till viss del påföljdssystemets andra nivåer. På domsnivån utgör exempelvis det bedömda vårdbehovet en faktor i påföljdsvalet. Samspelet med proportionalitetsprincipen gör dock att behandlingstankens inflytande på påföljdssystemets andra nivå inte sker helt ohämmat. Proportionalitetsprincipen ställer krav på att påföljden ska vara tillräckligt ingripande, oaktat vilken bedömning vårdbehovet föranleder. Det är således snarare proportionalitetsprincipen än behandlingstanken som är mest tongivande vid straffbestämningen idag eftersom proportionalitetsprincipen trots allt får ”sista ordet”.

I doktrin har det vidare framhållits att det inte behöver vara problematiskt att behandlingstanken getts inflytande vid själva utformandet av påföljderna eller att det vid utdömandet av påföljd finns individualpreventiva förhoppningar.<sup>299</sup> Sådana behandlingsinriktade faktorer i påföljdssystemet innebär inte att vårdbehovet är av avgörande för straffbestämning och påföljdsval. Vidare kan varken proportionalitetsprincipen eller behandlingstanken drivas igenom totalt kompromisslöst och även på andra håll i påföljdssystemet skymtas samspel dessa emellan – exempelvis när domstolen ska avgöra huruvida skyddstillsyn är en lämplig påföljd genom att bedöma om personen ifråga då skulle avhållas från fortsatt brottslighet.

I dagens system är en intressekonflikt mellan behandlingstanken och proportionalitetsprincipen således varken särskilt stor eller problematisk. Däremot skulle viss problematik kunna uppstå om Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder* genomförs då framför allt påföljden ”ungdomsövervakning” tycks betona bestraffande och frihetsbegränsande element och ha behandlade inslag som en sidoverksamhet. Proportionalitetsprincipens ökade inflytande på påföljdssystemets andra nivå, domsnivån, kan

---

<sup>298</sup> Se avsnitt 3.4.

<sup>299</sup> Se avsnitt 2.1.3.2.

således få effekt på verkställighetsnivån genom att behandling och rehabilitering tonas ned.

## 6.2.2 Behandlingstanken kontra likabehandlingsprincipen

Medan behandlingstanken kräver att personer behandlas olika baserat på sitt individuella behandlingsbehov, kräver likabehandlingsprincipen att alla ska behandlas lika. Som ovan nämnts har behandlingstanken delvis inflytande på alla nivåer i påföljdssystemet, medan likabehandlingsprincipen framför allt spelar roll för påföljdssystemets andra nivå, domsnivån. Det är således på denna nivå som konflikter skulle kunna uppstå.

I Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder* framhölls att det fanns risk för konflikt mellan behandlingstanken och likabehandlingsprincipen, men resonemanget utvecklades aldrig. Förmodligen avses situationer då det bedömda behandlingsbehovet kan innebära att två unga som begått exakt likadant brott får två olika påföljder, eller likadan påföljd med olika innehåll. Detta behöver dock inte vara problematiskt eftersom en sådan ordning förekommer på många ställen i svensk straffrätt. Personliga omständigheter kan exempelvis minska straffvärdet genom billighets-skälen i 29 kap. 5 § BrB, och tidigare brottslighet kan bryta presumtionen mot fängelsestraffet enligt 30 kap. 4 § andra stycket BrB. Det är således inte en förutsättning inom ramen för ”vanlig” påföljdsbestämning att två personer som begått exakt likadana brott ska dömas till exakt likadana påföljder, varför denna kompromiss inte heller är märkvärdig för unga lagöverträdare.

## 6.2.3 Behandlingstanken kontra allmänprevention

Behandlingstanken och allmänprevention har två helt olika perspektiv, även om målet i båda fallen är att förebygga brottslighet. Behandlingstanken har ett *individ*perspektiv medan allmänprevention snarare har ett *samhälls*perspektiv. Skulle åtgärder motiverade med allmänprevention inte vara individualpreventivt framgångsrika skulle således en konflikt kunna uppstå.

I dagens system har allmänpreventiva intressen egentligen inte något märkbart inflytande vad gäller unga lagöverträdare. Som beskrivits ovan skulle dock reformförslaget om att utesluta myndiga unga lagöverträdare från särbehandlingen, dir. 2017:122 *Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år*,

kunna ha vissa allmänpreventiva intressen bakom sig. Om förslaget genomförs skulle den förstärkta presumtionen mot fängelsestraffet i 30 kap. 5 § BrB skulle inte längre gälla de myndiga unga lagöverträdarna. Det skulle således bli lättare att döma dem till fängelsestraff, vilket förmodligen också hade minskat deras möjligheter till rehabilitering. Fängelsestraffet är ingen vårdpåföljd, och har snarare fokus på bestraffning än behandling. Behandlingstankens inflytande skulle således inskränkas.

När behandlingstankens förhållande till proportionalitetsprincipen, likabehandlingsprincipen och allmänprevention har behandlats ska blickarna nu vändas till humanitetsprincipens förhållande till desamma.

## 6.2.4 Humanitetsprincipen kontra proportionalitetsprincipen

Humanitetsprincipen och proportionalitetsprincipen har till att börja med helt olika perspektiv och utgångspunkter. Humanitetsprincipen utgår från ett människo- eller mänskighetsperspektiv medan proportionalitetsprincipen snarare har ett brottsperspektiv där den begångna gärningen står i fokus. Proportionalitetsprincipen tar inte hänsyn till det mänskliga i att fela, att vissa människor kanske förtjänar särskild tolerans eller till att bestraffning kan drabba människor olika hårt. Humanitetsprincipens mjukare människoorienterade tillvägagångssätt tycks således inte gå så väl ihop med proportionalitetsprincipens närmast matematiska förhållningssätt till brott och straff.

Proportionalitetsprincipen och humanitetsprincipen måste dock inte vara totalt oförenliga med varandra. Till att börja med kan det konstateras att skuldprincipen är en viktig beståndsdel av proportionalitetsprincipen då brottets förkastlighet bestäms baserat på såväl brottets farlighet som gärningsmannens skuld.<sup>300</sup> Enligt Jareborg och Zila innebär detta att ålder mycket väl kan beaktas i en ren proportionell straffbestämning, vilket även humanitetsprincipen förespråkar. Även om ålderns betydelse är olika blir resultatet detsamma, där reduktionen baserat på proportionalitetsprincipen förklaras med skuldresonemang medan humanitetsprincipen baserar den på måttlighet, tolerans och barmhärtighet. Ålder kan således utgöra en straffreducerande omständighet ur såväl proportionalitets- som humanitetshänseende, vilket således inte behöver föranleda en intressekonflikt.

---

<sup>300</sup> Se avsnitt 2.2.1.

Vidare har Ulväng framhållit att proportionalitetsprincipen har sitt främsta spelrum vid straffvärdesbedömningen, medan humanitetsprincipen framför allt är primär vid påföljdsvalet så länge straffvärdet ligger på fängelsenivå.<sup>301</sup> Även om proportionalitetsprincipen och humanitetsprincipen således har betydelse på samma nivå i påföljdssystemet, domsnivån, är de betydelsefulla inom olika steg på denna nivå. Detta innebär således också att någon större intressekonflikt egentligen inte behöver föreligga.

## 6.2.5 Humanitetsprincipen kontra likabehandlingsprincipen

Humanitetsprincipen tar inte någon särskild hänsyn till hur lika eller olika människor blir behandlade – vilket är likabehandlingsprincipens huvudfokus. Humanitetsprincipen förespråkar snarare olikbehandling eftersom den ligger till grund för att unga lagöverträdare särbehandlas, vilket således innebär att unga och vuxna inte behandlas likvärdigt.

Särbehandlingen av unga lagöverträdare behöver dock inte betyda att likabehandlingsprincipen kränks. Likabehandlingsprincipen är, som nämnts i avsnitt 2.3.3, i sig själv tom och behöver således fyllas med materiellt innehåll för att kunna tillgodoses. Vilket perspektiv som anläggs blir då också avgörande för bedömningen huruvida likabehandlingsprincipen kränks eller inte. Med ett brottsperspektiv, i bemärkelsen att lika *brott* ska behandlas lika, blir särbehandlingen problematisk eftersom brottet den unge begår bedöms mildare än om samma brott hade begåtts av en vuxen person. Men om ett ”brottslingsperspektiv” istället anläggs, i bemärkelsen att lika *brottslingar* ska behandlas lika, blir inte särbehandlingen problematisk ur ett likabehandlingsperspektiv. Lika brottslingar, i bemärkelsen brottslingar av samma ålder, behandlas då lika.

Enligt Ulväng ställer vidare likabehandlingsprincipen inte krav på *exakt* lika-behandling. Genom att det finns tydliga huvudregler menar han att det är möjligt att vissa personer särbehandlas utan att likabehandlingsprincipen kränks så länge särbehandlingen grundar sig på skäl som kan förklara varför en viss kategori människor förtjänar särskild tolerans, att den är förenlig med straffsystemets övriga grundläggande värderingar samt att den är tillämplig på alla personer inom den bestämda kategorin.<sup>302</sup> I detta fall förklarar bland annat humanitetsprincipen samt olika antaganden kring barn och unga varför dessa förtjänar särskild tolerans. Dessutom är alla av samma ålder inkluderade i särbehandlingen. En intressekonflikt mellan

---

<sup>301</sup> Se avsnitt 2.2.4.

<sup>302</sup> Se avsnitt 2.2.3.

humanitetsprincipen och likabehandlingsprincipen behöver således inte heller föreligga.

## 6.2.6 Humanitetsprincipen kontra allmänprevention

Även humanitetsprincipen och allmänprevention har olika perspektiv på brottslighet: humanitetsprincipen med sitt människo- eller mänsklichetsperspektiv och allmänpreventionen med sitt samhällsperspektiv. Allmänpreventionen har närmast ett ”vad-än-det-må-krävas”-tillvägagångssätt, medan humanitetsprincipen snarare är en bromsande princip för allt för ingripande och inhumana reaktioner mot brottsligheten. Humanitetsprincipen är visserligen främst betydelsefull inom påföljdssystemets andra nivå, domsnivån, men måste också sägas finnas inbyggd i hela påföljdssystemet utformning på dess första nivå – inte minst genom särbehandlingsens existens. Det är också här allmänpreventiva intressen framför allt gör sig gällande, varför en samverkan mellan humanitetsprincipen och allmänprevention är nödvändig.

Om allmänpreventionen drivs för långt riskerar dock humanitetsprincipen att tvingas tillbaka något. Som nämnts i avsnitt 2.2.4 och 4.2 förespråkar humanitetsprincipen att fängelsestraffet utdöms restriktivt, vilket således även ligger bakom unga lagöverträdares förstärkta presumtion mot frihetsberövande påföljder i 30 kap. 5 § BrB. I dir. 2017:122 *Skärpta regler för unga lagöverträdare* föreslås dock att myndiga unga lagöverträdare helt ska uteslutas från särbehandlingen. Detta skulle således också innebära att det skulle bli lättare att döma dem till fängelsestraff eftersom det inte längre skulle krävas ”särskilda skäl” för att kunna bryta fängelsepresumtionen. Därmed skulle humanitetsprincipens inflytande minska avseende denna kategori av unga lagöverträdare, till förmån för vad som får antas vara allmänpreventiva intressen.

## 6.3 Resonemang kring intresseavvägningen

Nästa, något mer svårbesvarade fråga, är vilka straffteoretiska och kriminologiska resonemang som kan föras kring den intresseavvägning som i vissa fall är påkallad. I många fall har det dock visat sig att det inte föreligger någon större problematik med intressekonflikter rent teoretiskt då det finns förutsättningar för välfungerande kompromisser. I några fall har det

exempelvis visat sig att intressena verkar på olika nivåer i påföljdssystemet, eller att påföljdssystemets allmänna struktur gör att kompromisser mellan vissa intressen inte är kontroversiellt. Det är dock fortfarande intressant att ur ett teoretiskt perspektiv resonera kring dessa intresseavvägningar, särskilt med beaktande av att hårdare tag mot unga lagöverträdare påkallas från politiskt håll.

Till att börja med ska de rättviseresonemang som presenterats i uppsatsen skapa utgångspunkt för de straffteoretiska resonemangen. En möjlig invändning till såväl särbehandlingen generellt som på vilket sätt den realiserats är att det skulle vara *orättvist*. Detta enkla påstående rymmer dock betydligt djupare strukturer än vad en första anblick kanske medger. *Rättvisa* är inget fixerat begrepp, varför det också svårligen på ett enkelt sätt kan avgöras vad som är rättvist och orättvist. Rättvisa måste snarare fyllas med innehåll för att kunna diskuteras och jämföras. Materiell rättvisa, som främst grundar sig på moral, blir ett tämligen filosofiskt argumentationsverktyg som nog snarare leder i cirklar än till en konkret slutsats. Istället måste rättvisan bedömas genom vad som är *formellt* rätt och orätt. Den formella rättvisan fylls då med andra rättsliga principer. Det är således svårt att genom endast rättvisepincipen ensam argumentera för det ena eller andra utan att ta stöd i andra principer.

Vad som är rättvist blir således beroende av hur övriga intressen i påföljdssystemet hanteras. Det kan då för det första konstateras att det varken är önskvärt eller möjligt med ett påföljdssystem utan kompromisser. Det finns inget påföljdssystem som är grundat på en enda tankegång, en enda idé och ett enda intresse då detta skulle bli allt för fyrkantigt. Påföljdssystemet innehåller således flera olika intresseströmningar med olika perspektiv och utgångspunkter, vilka tillsammans skapar ett sorts teoretiskt virrvarr. Detta märks inte minst i särbehandlingen av unga lagöverträdare där behandlingstanken och humanitetsprincipen gör sig särskilt starkt gällande i jämförelse med vad som annars gäller i påföljdssystemet. Till en början kan detta virrvarr tyckas vara kaotiskt, men vid en närmare anblick framstår det snarare som ganska kontrollerat. Så som redogjorts för i avsnitt 6.1 har många intressen en relativt väldefinierad plats i påföljdssystemet och skapar således tillsammans ett balanserat, icke-fyrkantigt, påföljdssystem. I avsnitt 6.2 har det vidare visats att intressekonflikter i många fall varken är särskilt stora eller problematiska, utan snarare utgör välfungerande kompromisser. Till detta kan också ett historiskt perspektiv anläggas då särbehandlingen av unga lagöverträdare, och därmed kompromisser mellan olika intressen, har anor långt tillbaka i tiden och således snarare framstår som normalt än kontroversiellt i dagens påföljdssystem.



Situationen kan dock bli en annan om de förslag om unga lagöverträdare som förts fram skulle genomföras. Detta skulle kunna förändra den balans som finns i dagens system. I Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder* ges tydligt ett ökat fokus till proportionalitetsprincipen, vilket skulle kunna hamna i konflikt med behandlingstanken, medan dir. 2017:122 *Skärpta regler för unga lagöverträdare 18–20 år* snarare tycks handla om någon form av allmänprevention och därmed skulle kunna hamna i konflikt med såväl behandlingstanken som humanitetsprincipen.

För att börja med Ds 2017:25 *Nya ungdomspåföljder* skulle argumentation kunna hämtas i Benthams idéer kring de olika individualpreventiva metoderna. Enligt honom är behandling till för den som bör ”botas” och inte den som endast behöver ”varnas”. I detta fall syftar de nya påföljderna till att fylla luckor i påföljdsalternativen för unga lagöverträdare, när exempelvis ett vårdbehov inte föreligger. Ur ett straffteoretiskt perspektiv ter det sig således inte helt orimligt att ha påföljdsalternativ som inte endast utgår från ett vårdbehov, om inte alla har ett vårdbehov. Eftersom det är möjligt att döma unga lagöverträdare även till vuxenpåföljder finns det också redan inbyggt i systemet en tanke om att *alla* unga lagöverträdare kanske inte behöver behandlas. Det blir dock riskabelt att utforska denna möjlighet sett till barnkonventionens budskap och krav då denna bland annat ställer krav på att de behandlande inslagen i påföljden betonas och att återanpassning till samhället främjas. Särskilt kan det ifrågasättas huruvida påföljden *ungdomsövervakning* verkligen går hand i hand med barnkonventionen. Främjar exempelvis sådant som ”helghemarrest” återanpassningen till samhället, och innebär inte elektronisk övervakning att påföljden får en frihetsberövande karaktär? Samtidigt ska också de grunder för särbehandlingen av unga lagöverträdare som framhållits beaktas. Antaganden om ungas utvecklade ansvarsförmåga, särskilda sanktionskänslighet och behov av att testa gränser gäller generellt för alla barn och unga. Det kan säkerligen förekomma många individuella skillnader, men nuvarande system är utformat efter dessa premisser. Eftersom påföljderna endast är på förslagsnivå är det dock svårt att förutse hur de kommer tillämpas och vad resultatet blir i praktiken. Det är dock viktigt att lagstiftaren inte glömmer bort *varför* unga särbehandlas i påföljdssystemet, samt att så goda förutsättningar som möjligt skapas för att den unge ska få stöd och hjälp. Det är rimligt att proportionalitetsprincipen är en bestämmande princip även för unga lagöverträdare, men inte till den grad att behandlingstanken hamnar helt i skymundan. Även om ett konkret behandlingsbehov inte föreligger kan det ändå antas, med beaktande av de antaganden som ligger till grund för särbehandlingen av unga lagöverträdare, att det finns stora möjligheter att hjälpa individer som fortfarande utvecklas in på en laglydig bana då de hamnat snett.

Vad gäller dir. 2017:122 *Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år* är balansgången något svårare. I regel är det två allmänpreventiva metoder som kan tänkas ligga bakom de föreslagna förändringarna: medelbar avskräckning och expressiv allmänprevention. Oavsett vilken av dessa metoder som ligger till grund blir det svårt att straffteoretiskt motivera förändringarna. Den medelbara avskräckningen kräver tre komponenter för att få effekt, varav sanktionsstränghet bara är en utav dem. Mycket tyder dock på att ökad sanktionsstränghet har mycket liten effekt på den allmänna laglydnaden, eller åtminstone att effekten av strängare sanktioner är oklar. Eftersom målet med den medelbara avskräckningen är att avhålla människor från att begå brott är det inte orimligt att hävda att sådana åtgärder som inte har avsedd effekt, och som dessutom inverkar på behandlingstanken och humanitetsprincipen, blir svårmotiverade ur ett straffteoretiskt perspektiv.

Skulle de skärpta reglerna däremot motiveras med expressiv allmänprevention blir situationen en annan eftersom denna metod inte bryr sig om resultatet, utan endast vilka signaler de kriminalpolitiska åtgärderna sänder till allmänheten. Det går därmed inte heller att straffteoretiskt argumentera med uteblivna effekter eller uteblivet empiriskt stöd för olika metoder, eftersom den expressiva allmänpreventionen de facto inte bryr sig om sådant. Det är *signalerna* som spelar roll. Det finns vidare sådant som tyder på att expressiv allmänprevention delvis ligger bakom direktivet, då förändringarna bland annat motiveras med att synen på brott, brottslingar och samhällets reaktioner på brott är i ständig förändring. Detta uttalande pekar på att hänsyn tagits till hur strömmarna uppfattas gå i samhället. Därefter förs resonemang kring ökad brottslighet, men det nämns inte specifikt vilken del av denna lagöverträdare i ålder 18–20 år står för. De skärpta reglerna tycks således handla om en politisk vilja att bemöta allmänhetens känslomässiga behov av normbekräftelse, att simma med samhällets tänkta strömmar, snarare än att lösa ett empiriskt bevisat problem med bevisat effektiva lösningar. Den expressiva allmänpreventionen tycks vara mer politik än juridik. Därmed måste också de intressen som står på andra sidan, såsom behandlingstanken och humanitetsprincipen, väga tyngre i sin vågskål än tandlös symbolpolitik ur ett straffteoretiskt perspektiv.

Om intresseavvägningen istället betraktas ur ett kriminologiskt perspektiv blir det intressant att titta på såväl ungdomsbrottslighetens omfattning som dess karaktär, utveckling och orsaker. Det kan till att börja med konstateras att ungdomar är den mest brottsaktiva gruppen i samhället sett till sin andel av den straffbara befolkningen. Enligt både officiell kriminalstatistik och skolundersökningar tycks det vara relativt vanligt att unga begår brott. Det är däremot mer osäkert att säga exakt i vilken omfattning detta sker, eller vilka

brottstyper som begås. Inom forskningen är dock uppfattningen att ungdomsbrottsligheten framför allt är av lindrig karaktär, och det har visat sig vara ovanligt att ungdomar ligger bakom dödligt våld – även om media ofta ger sken av motsatsen.

Det är vidare inte helt klart hur utvecklingen av ungdomsbrottsligheten har sett ut de senaste decennierna. Det tycks dock inom forskningen åtminstone råda konsensus om att ungdomsbrottsligheten i vart fall inte är ett skenande tåg på väg att spåra ur. Snarare sägs att ungdomsbrottsligheten i bästa fall har minskat, och i värsta fall har varit stabil sedan 1970-talet. Inte heller tycks ungdomsbrottsligheten idag vara allvarligare än den var förr. Även om några säkra slutsatser inte kan dras, kan det åtminstone konstateras att en massivt ökande ungdomskriminalitet inte existerar i dagens samhälle. Detta gäller givetvis med reservation för att det tar tid att producera statistik och rapporter kring brottsligheten, varför dagsaktuella siffror inte finns att tillgå. Oavsett är det samma material som ligger till grund för kriminalpolitiska åtgärder idag.

Inom kriminologin finns det vidare en uppsjö teorier om varför människor begår brott, inte minst gällande ungdomar. Det råder dock i princip enighet inom forskningen kring vilka risk- och skyddsfaktorer som ligger bakom ungdomsbrottsligheten. Tillsammans med de antaganden om barn och ungas utveckling och behov som presenterats i avsnitt 3.2 skapar dessa risk- och skyddsfaktorer en viss förståelse för ungdomsbrottsligheten. I det närmsta framstår brottslighet nästan som en naturlig beståndsdel av ungas utveckling till laglydiga och ansvarstagande vuxna. Detta är givetvis inte helt sant eftersom det också finns många som *inte* begår brott under ungdomstiden, eller åtminstone endast bagatellartade sådana. Oavsett vad som är normalt eller inte är det dock inte absurt att en del unga kan gå över gränsen och ta brottsliga snedsteg. En annan intressant faktor som lyfts fram är att många av dessa risk- och skyddsfaktorer är sådant som unga sällan har möjlighet att påverka själv – exempelvis ekonomisk situation i familjen, uppfostran, bostadssituation och skolmöjligheter. I vissa fall kanske det till och med är konstigt att en del unga *inte* begår brott än att de faktiskt gör det, sett till sina förutsättningar till ett laglydigt liv.

Ur ett kriminologiskt perspektiv framstår ungdomsbrottsligheten således inte som något särskilt oroväckande och tycks varken öka i allvarsgrad eller omfattning. Baserat på de risk- och skyddsfaktorer som identifierats ter det sig dessutom rimligare att skapa förändring på andra plan i samhället än genom hårdare bestraffning när de unga väl har "trillat dit". Någon solklar anledning till reformer och hårdare bestraffning tycks därför inte heller uppenbara sig ur ett kriminologiskt perspektiv.

Summa summarum ter det sig således varken ur ett straffteoretiskt eller kriminologiskt perspektiv rimligt att ta hårdare tag om de unga lagöverträdarna. Det tycks idag finnas en god intressebalans i påföljdssystemet där det finns plats för att vara såväl ung, dum och särbehandlad, som att inte göra allt för mycket våld på påföljdssystemets grundläggande struktur. Om de unga lagöverträdarna är känsliga offer av ungdomens naturliga dumdristighet eller stökiga ligister som inte lärt sig veta hut kommer det nog alltid finnas olika åsikter om. Oavsett ståndpunkt finns det ett värde i att låta dem vara just – unga, dumma och särbehandlade.

# Käll- och litteraturförteckning

## Källor

### Offentligt tryck

#### *Propositioner*

Prop. 1962:10 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till brottsbalk

Prop. 1978/79:212 om ändring i brottsbalken, m.m.

Prop. 1984/85:171 om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet, m.m.

Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken (straffmätning och påföljdsval)

Prop. 1987/88:135 Åtgärder mot unga lagöverträdare

Prop. 1989/90:107 om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter

Prop. 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet

Prop. 1997/98:182 Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige

Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare

Prop. 2008/09:118 Straffet för mord m.m.

Prop. 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige

Prop. 2014/15:25 Tydligare reaktioner på ungas brottslighet

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

### **Utredningsbetänkanden**

SOU 1956:55 Skyddslag

SOU 1986:14 Påföljd för brott: om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m.

SOU 2012:34 Nya påföljder

Ds. 2017:25 Nya ungdomspåföljder

### **Övrigt offentligt tryck**

Motion 2017/18:880 Straffskärpningar

Motion 2017/18:1013 Avskaffa mängdrabatten och straffrabatten

Motion 2017/18:1776 Skärpt straff vid grova våldsbrott

Motion 2017/18:3191 Bryt ungas kriminella bana

Motion 2017/18:3569 Bekämpa brott och otrygghet i hela

Motion 2017/18:3576 Stärk rättsväsendet – fler och synligare poliser

Dir. 2017:122 Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år

### **Myndighetspublikationer**

Brottsförebyggande rådet, *Nytt straffsystem: idéer och förslag*, Rapport 1977:7, Stockholm, 1977.

[cit. Brå rapport 1977:7]

Brottsförebyggande rådet, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Rapport 2008:23, Stockholm, 2008.

[cit Brå rapport 2008:23]

Brottsförebyggande rådet, *Orsaker till brott bland unga och metoder att motverka kriminell utveckling: en kunskapsinventering*, 20 maj 2009, <<https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2009-05-20-orsaker-till-brott-bland-unga-och-metoder-att-motverka-kriminell-utveckling.html>>, besökt 2018-03-29.

[cit. Brå: Kunskapsinventering 2009]

Brottsförebyggande rådet, *Ungdomsvård och ungdomstjänst: en utvärdering av 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare*, Rapport 2011:10, Stockholm, 2011.

[cit. Brå rapport 2011:10]

Brottsförebyggande rådet, *Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*, Rapport 2012:13, Stockholm, 2012.

[cit. Brå rapport 2012:13]

Brottsförebyggande rådet, *Brott bland ungdomar i årskurs nio: resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2011*, Rapport 2013:3, Stockholm, 2013.

[cit. Brå rapport 2013:3]

Brottsförebyggande rådet, *Skolundersökningen om brott 2015: om utsatthet och delaktighet i brott*, Rapport 2016:21, Stockholm, 2016.

[cit. Brå rapport 2016:21]

Brottsförebyggande rådet, *Personer lagförda för brott 2016*, 31 maj 2017, <<https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2017-05-31-personer-lagforda-for-brott-2016.html>>, besökt 2018-03-29.

[cit. Brå: Personer lagförda för brott 2016]

Brottsförebyggande rådet, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*, Rapport 2017:5, Stockholm, 2017.

[cit. Brå rapport 2017:5]

Brottsförebyggande rådet, *Lagföringsbeslut efter ålder och antal beslut per 100 000 invånare fr.o.m. 1975*, Tabell 40E, <<https://www.bra.se/brott-och-statistik/kriminalstatistik/personer-lagforda-for-brott.html>>, besökt 2018-03-25.

[cit. Brå Tabell 40E]

Riksåklagarens riktlinjer, *Ungdomsreduktion vid bötesstraff*, RÅR 2017:1.

[cit. RÅR 2017:1]

Socialstyrelsen, *Unga och brott i Sverige: underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*, Stockholm, 2013.

[cit. Socialstyrelsen: Unga och brott i Sverige]

Statens institutions styrelse, *SiS i korthet 2017*, <<https://www.stat-inst.se/publikationer/sis-arliga-statistik/>>, besökt 2018-04-26.

[cit. SiS i korthet 2017]

## Elektroniska källor

Committee on the Rights of the Child, *CRC/C/GC/10 General Comment No. 10: Children's rights in juvenile justice*, 25 april 2007, <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf>>, besökt 2018-03-15.  
[cit. CRC/C/GC/10 General Comment No. 10]

OHCHR, *Committee on the Rights of the Child*, <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>>, besökt 2018-03-15.

## Litteratur

Agell, Axel, "Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen", i: Svensk Juristtidning 2002, s. 243.

Andersson, Robert och Nilsson, Roddy, *Svensk kriminalpolitik*, 2:a upplagan, Stockholm, 2017.

Asp, Petter och Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2:a upplagan, Iustus, Uppsala, 2013.

Asp, Petter, "En modernare påföljdsreglering", i: Svensk Juristtidning 2010, s. 449.

Bentham, Jeremy, *The rationale of punishment*, R. Heward, London, 1830.

Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne och Wersäll, Fredrik, *Brottsbalken: en kommentar*, version den 1 juli 2017, <<https://zeteo.nj.se/>>, hämtat 2018-04-06.  
[cit. Berggren m.fl., Zeteo].

Borgeke, Martin och Heidenborg, Mari, *Att bestämma påföljd för brott*, 3:e upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016

Borgeke, Martin och Månsson, Catharina, "Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare", i: Svensk Juristtidning 2007, s. 181.

Bramstång, Gunnar, *Förutsättningarna för barnavårdsnämnds ingripande mot asocial ungdom: en studie i socialförvaltningsrättens legitimitetsproblem*, Gleerup, Lund, 1964



Bring, Ove, Mahmoudi, Said och Wrangle, Pål, *Sverige och folkrätten*, 5:e upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

Clevesköld, Lars, Thunved, Birgit och Thunved, Anders, *Samhället och de unga lagöverträdarna*, 5:e upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Estrada, Felipe, "Ungdomsbrottslighetens utveckling, omfattning och struktur", i: Estrada, Felipe och Flyghed, Janne (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 4:e upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2017.  
[cit. Estrada (2017a)]

Estrada, Felipe, "Ungdomsvåld: uppmärksamhet och reaktion" Ungdomsbrottslighetens utveckling, omfattning och struktur", i: Estrada, Felipe och Flyghed, Janne (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 4:e upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2017.  
[cit. Estrada (2017b)]

Fahlbeck, Erik, *Förvaltningsrättsliga studier*, I. Hoeggströms, Stockholm, 1938.

Grevholm, Erik och Andersson, Jan, "Vilka preventiva vinster kn förändringar av straffrätten och påföljdssystemet ge?", i: Svensk Juristtidning 2010, s. 463.

Göranson, Frida, *Brottsbalk (1962:700) 32 kap. 3 §*, Lexino 2017-07-29, Karnov, < <https://pro.karnovgroup.se>>, hämtat 2018-04-06.

Halldenius, Lena, *Liberalism*, Bilda, Stockholm, 2003.

Hart, H.L.A., *Punishment and responsibility: essays in the philosophy of law*, Clarendon Press, Oxford, 1968.

Hoge, Robert D., Vincent, Gina M., Guy, Laura S., "Prediction and Risk/Needs Assessments", i: Loeber, Rolf och Farrington, David P. (red.), *From juvenile delinquency to adult crime: criminal careers, justice policy, and prevention*, Oxford University Press, New York, 2012.

Hollander, Anna och Tärnfalk, Michael, "Juvenile crime and the justice system in Sweden", i: Hill, Malcolm, Lockyer, Andrew och Stone, Frederik H. (red.), *Youth justice and child protection*, J. Kingsley Publishers, London, 2007.

- Holmberg, Stina, "Påföljdssystemet för unga", i: Estrada, Felipe och Flyghed, Janne (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 4:e upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2017.
- Häthén, Christian, *Stat och straff: rättshistoriska perspektiv*, 2a upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2004.
- Jareborg, Nils och Zila, Josef, *Straffrättens påföljdlära*, 5:e upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2017.
- Jareborg, Nils, "Böter istället för fängelse?", i: Svensk Juristtidning 2003, s. 231.
- Jareborg, Nils, "Vilken sorts straffrätt vill vi ha?", i: Victor, Dag (red.), *Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten*, Fritzes Förlag, Stockholm, 1995.
- Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001.
- Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Iustus, Uppsala, 1992.
- Kennedy, George A., *Aristoteles - on rhetoric: a theory of civic discourse*, 2:a upplagan, Oxford University Press, New York, 2007.
- Kleineman, Jan, "Rättsdogmatisk metod", i: Korling, Fredric och Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund, 2013.
- Kumlien, Mats, *Uppfostran och straff: studier kring 1902 års lagstiftning om reaktioner mot ungdomsbrott*, Uppsala universitet, Uppsala, 1994.
- Lernestedt, Claes, *Likhet inför lagen: rättsfilosofiska perspektiv*, Norstedts juridik, Stockholm, 2015.
- Nordlöf, Kerstin, *Unga lagöverträdare i social-, straff- och processrätt*, 2:a upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2012.
- Olsen, Lena, "Rättsvetenskapliga perspektiv", i: Svensk Juristtidning 2004, s. 105.
- Pearson, Geoffrey, *Hooligan: a history of respectable fears*, Macmillan, London, 1983.

Persson, Mareike, *Caught in the middle?: young offenders in Swedish and German juvenile criminal justice systems*, Lund, Lunds universitet, 2017.

Pettersson, Tove, "Utländsk bakgrund och ungdomsbrottslighet", i: Estrada, Felipe och Flyghed, Janne (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 4:e upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2017.

Ring, Jonas, "Riskfaktorer och brott", i: Estrada, Felipe och Flyghed, Janne (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 4:e upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2017.

Sandahl, Karin och Ulväng, Magnus, *Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 3 §*, Lexino 2017-09-01, Karnov, < <https://pro.karnovgroup.se>>, hämtat 2018-04-06.

Sandahl, Karin och Ulväng, Magnus, *Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 7 §*, Lexino 2017-09-01, Karnov, < <https://pro.karnovgroup.se>>, hämtat 2018-04-06.

Sandahl, Karin och Ulväng, Magnus, *Brottsbalk (1962:700) 30 kap. 4 §*, Lexino 2017-08-30, Karnov, < <https://pro.karnovgroup.se>>, hämtat 2018-04-06.

Sandgren, Claes, "Rättsanalytisk metod. En väg framåt?", i: Karnell, Gunnar, *Liber amicorum Jan Rosén*, eddy.se, Visby, 2016.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3:e upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Sarnecki, Jerzy, *Brottsligheten och samhället*, 2:a upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2017.  
[cit. Sarnecki 2017a)]

Sarnecki, Jerzy, "Nätverk eller gäng? Medbrottslingenskap hos ungdomar", i: Estrada, Felipe och Flyghed, Janne (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 4:e upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2017.  
[cit. Sarnecki (2017b)]

Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi*, 2:a upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2009.

Sarnecki, Jerzy, *Ungdomsbrottslighet: omfattning, karaktär, orsaker och samhällsreaktion*, LiberFörlag, Stockholm, 1981.

Träskman, Per-Ole, "Påföljd, proportionalitet och prioritering av samhällsstraff", i: *Svensk Juristtidning* 2003, s. 173.

Ulväng, Magnus, *Påföljds konkurrens – problem och principer*, Iustus, Uppsala universitet, Uppsala, 2005.

Victor, Dag, "Påföljdsbestämningen i ett differentierat påföljdssystem", i: *Svensk Juristtidning* 1999, s. 132.

von Hirsch, Andrew, *Proportionalitet och straffbestämning*, Iustus, Uppsala, 2001.

Zimring, Franklin E., *American juvenile justice*, Oxford University Press, New York, 2005.

# Rättsfallsförteckning

NJA 1990 s. 159

NJA 1995 s. 48

NJA 1995 s. 106

NJA 1996 s. 195

NJA 1996 s. 757

NJA 2000 s. 314

NJA 2000 s. 421

NJA 2001 s. 913

NJA 2002 s. 489

NJA 2003 s. 313

NJA 2009 s. 121

NJA 2011 s. 466

NJA 2012 s. 16

NJA 2014 s. 658

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 12 augusti 2004, mål B 1381-04